

Památková obnova vilových zahrad založených v meziválečném období

Odborná metodika Národního památkového ústavu, Metodického centra moderní architektury

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

METODICKÉ CENTRUM
MODERNÍ ARCHITEKTURY
V BRNĚ

Památková obnova vilových zahrad založených v meziválečném období

Pavel Šimek, Roman Zámečník

Tato odborná metodika Národního památkového ústavu, Metodického centra moderní architektury v Brně vznikla v rámci projektu „Centrum obnovy památek architektury 20. století“ (COPA), jež byl spolufinancován Evropskou unií prostřednictvím Evropského fondu pro regionální rozvoj.

Národní památkový ústav jako odborná organizace státní památkové péče v České republice vydává metodiku v zájmu zabezpečení jednoty metodických hledisek pro danou oblast ochrany, dokumentace a evidence kulturních památek, památkových území a dalších kulturně-historických hodnot na základě svých kompetencí podle § 32 odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Lektorovali:

Mgr. Petr Czajkowski, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně

Ing. Ina Truxová, Národní památkový ústav, generální ředitelství

© 2015, Národní památkový ústav

Text: © 2015, doc. Ing. Pavel Šimek, Ph.D., Ing. Roman Zámečník

Fotografie: © 2015, doc. Ing. Pavel Šimek, Ph.D., Ing. Roman Zámečník

ISBN 978-80-7480-038-2

Titulní strana obálky: Vila Stiassni se zahradou od severovýchodu (Foto O. Langerová, 2015)

Frontispis: Hlavní pohledová osa v zahradě Ing. V. Svítáka ve Staré Boleslavi. Projektoval zahradní architekt Alois Josef Kulišan v roce 1927.

(Foto R. Zámečník, 2015)

Zadní strana obálky: Pohled na část zahrady před jihozápadním průčelím vily Stiassni ve 30. letech 20. století. (Soukromý archiv Marie Strakové, fotoarchiv NPU, ÚOP v Brně, 2014)

Obsah

Vstupní údaje	6
Cíl metodiky	6
Popis uplatnění metodiky	6
Srovnání novosti postupů	6
1. Předmluva	7
2. Metodická východiska	8
2.1 Legislativa	8
2.2 Mezinárodní dokumenty	8
2.3 Oborové materiály	11
3. Stručný historický úvod	12
4. Vilová zahrada meziválečného období	15
4.1 Vývojové proudy	15
4.2 Charakteristika vilové zahrady	19
4.3 Zahradní architekti meziválečného období	25
5. Metodické pokyny	31
5.1 Doporučené archivní průzkumy	31
5.2 Doporučené terénní průzkumy	52
5.3 Koncepce a projekční příprava obnovy	70
6. Závěr	79
7. Seznam použité související literatury	80
8. Seznam publikací, které předcházely metodice a byly publikovány	83
9 Přílohy	84
Oponentní posudek č. 1	84
Oponentní posudek č. 2	86

Vstupní údaje

Cíl metodiky

Cílem metodiky je seznámit odbornou veřejnost (památkáře a projektanty) s praktickými postupy, uplatňovanými v procesu předprojektové a projektové přípravy obnovy kulturních památek zahradního umění, založených v meziválečné době 20. století. Metodika je rozšířena o kapitoly, jejichž cílem je seznámit uživatele metodiky s historickým vývojem vilové zahrady a charakteristikou vilových zahrad meziválečného období v Československu.

Vlastní metodika je formálně strukturována do dílčích kapitol, věnovaných získávání historických zdrojů k řešení problematice, terénnímu průzkumu a specifikám projektování obnovy díla.

Popis uplatnění metodiky

Předkládaná metodika je určena zejména odborné veřejnosti – památkářům a projektantům, stanovuje postupy pro předprojektovou a projektovou přípravu obnovy historických zahrad, které byly založeny v meziválečném období. Poslouží však také vlastníkům a uživatelům památek zahradního umění, pro které rozšiřuje množství informací o přehled historického vývoje.

Srovnání novosti postupů

Publikace představuje novou metodiku, která svým obsahem nenavazuje na žádnou dříve vydanou. S ohledem na sílící zájem o stavební a zahradní architekturu představuje předkládaná metodika novátorský počín, který přispěje ke správné interpretaci památek zahradního umění z meziválečného období a k účinnější aplikaci východisek pro předprojektovou a projektovou přípravu obnovy zahrad sledovaného období.

Archiválie z archivu Národního zemědělského muzea Praha a z pozůstalosti Josefa Vaňka v Chrudimi, použité v metodice, byly digitalizovány v rámci řešení projektu Zahradně-architektonická tvorba v kontextu realizace cílů národního obrození během 1. Československé republiky (kód DF13P010VV003), financovaného z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity ministerstva kultury České republiky.

1. Předmluva

V poslední době sledujeme neustále se zvyšující obecný zájem o tvorbu meziválečného období, zejména o architekturu. Odborníci jsou schopni charakterizovat její přednosti, soudobou vyspělost a na základě historických pramenů provést její rekonstrukci. Je pochopitelné, že tyto hodnotné budovy, zejména ty privátní, nemohly existovat bez zahradně upraveného okolí. Z tohoto důvodu je vhodné, společně s rekonstrukcí budov, přistoupit také k obnově přilehlého zahradního prostoru, čímž se zprostředkuje souborný pohled na architekturu v jejím přirozeném prostředí.

Chceme-li charakterizovat určitou etapu vývoje lidské společnosti, pak je třeba její vymezení na časové ose doplnit posouzením v širším dějinném vývojovém kontextu. Ve většině případů plynule navázalo na předchozí vývoj, ze kterého často přejímalo zásadní principy, transformovalo je a přicházelo s novými trendy. Mnohdy také „nový“ vývoj nepřímo reaguje na aktuální dějinné události, jakými byly například válečné konflikty, změny společenské struktury atp. O tom, jestli a jak bude hodnocena některá z uplynulých etap umělecké činnosti, rozhoduje teprve budoucnost, která pojmenovává, hodnotí a zejména dokáže porovnávat vývoj odvětví v čase. Zahradně architektonická tvorba je v tomto smyslu velmi zranitelná. Je schopna mnohem výrazněji, nežli je tomu u jiného druhu umění, a téměř okamžitě negativně reagovat na změny. Její následná destrukce je při nedostatečné péči o ni velice snadná a jakákoliv obnova velmi komplikovaná nebo vyloučená. Proto je velmi důležité o památky zahradního umění permanentně pečovat.

Problematicke studia meziválečné zahradní tvorby na území ČR byla do současných dnů věnována poměrně malá pozornost. Zatím co z oblasti péče a identifikace stavební architektury uplynulých slohových a stylových období (secese, kubismus, funkcionalismus...) existuje řada publikací, v odvětví zahradně architektonické tvorby tato díla chybí. Doposud zpracované a publikované práce jsou zaměřené spíše na konkrétní témata nebo na ranější období tvorby. Kromě několika disertačních a diplomových prací, obhájených na Zahradnické fakultě Mendelovy univerzity v Brně, a článků v časopisech není přehledně zpracována tvorba českých, případně německých zahradních architektů, působících na území 1. Československé republiky. Neexistence takové práce ztěžuje či téměř znemožňuje uchovávat a obnovovat tuto část národního a kulturního bohatství. Tento hendikep se snaží překonat, mimo jiné, Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně řešením projektu *Zahradně-architektonická tvorba v kontextu realizace cílů národního obrození během 1. Československé republiky*¹⁾ a také tato metodická pomůcka, určená zejména pro odborné pracovníky státní památkové péče doporučující postupy k uchování našeho kulturního dědictví, zejména památek zahradního umění. Přirozeně může být využita i projektanty a vlastníky nemovitostí, kteří uvažují provést obnovu objektu z tohoto období.

Metodika se zaměřuje na uchování té části odkazu našich předků, kterou představuje vilová zahradně architektonická tvorba, rozvíjející se na území někdejší Československé republiky (1918–1938). Metodika byla vytvořena v souvislosti s realizací projektu Centrum obnovy památek architektury 20. století (Integrovaný operační program).

Autory textů metodiky jsou doc. Ing. Pavel Šimek, Ph.D., autorizovaný architekt pro obor zahradní a krajinářská architektura, vysokoškolský pedagog – vedoucí Ústavu biotechniky zeleně Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity v Brně, praktikující projektant a zakladatel ateliéru FLORART a Ing. Roman Zámečník, pracovník Národního památkového ústavu, zabývající se památkami zahradního umění a krajinnými památkovými zónami, vědecko-výzkumný pracovník pro studium komponované kulturní krajiny v Národním zemědělském muzeu Praha, vědecko-výzkumný pracovník a postgraduální student,²⁾ specializující se na vilovou zahradně-architektonickou tvorbu meziválečného období v Československu.

1) Projekt (kód DF13P010VV003) je financován z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) v letech 2012–2017. Je řešen Zahradnickou fakultou MENDELU ve spolupráci s Národním zemědělským muzeem Praha. Zaměřuje se na mapování a vyhodnocování tvorby zahradních architektů působících na území republiky zhruba v letech 1900–1950.

2) Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, Ústav biotechniky zeleně.

2. Metodická východiska

2.1 Legislativa

V následujícím textu jsou obsažena doporučení, jak postupovat při obnově zahrad, které byly založeny za první republiky a jsou chráněny podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Ochrana kulturních památek se na evropském kontinentu dostala do centra pozornosti vlád států v 19. století. Tehdy byl také definován hlavní cíl památkové péče – ve veřejném zájmu uchovávat specifickou součást kulturního dědictví – kulturní památky³⁾ – pokud možno co nejdéle v původním stavu, na původním místě a v původním prostředí, aby se minimalizovalo zkseslování jejich vypovídající hodnoty.⁴⁾

Ústavním základem pro ochranu kulturních památek je čl. 34 odst. 2. Listiny základních práv a svobod, jímž se zaručuje každému právo přístupu ke kulturnímu bohatství, a její čl. 35 odst. 3, podle něhož nikdo nesmí při výkonu svých práv ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad rámec stanovený zákonem.⁵⁾

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči ve znění pozdějších předpisů v § 9 odst. 1–4 definuje problematiku ochrany a užívání kulturních památek. Ze znění zákona je zřejmé, že povinnost pečovat o kulturní památku má jednoznačně vlastník památky, případně osoba nebo organizace, která památku užívá, jestliže to vyplývá z právního vztahu mezi ním a vlastníkem. Ve znění zákona je ovšem také zmíněna povinnost občanů a organizací, kteří nejsou vlastníky kulturní památky, aby se vyvarovali počinání, které by mohlo ohrozit kulturní památku. Z § 10 stejného zákona poté plynou skutečnosti, které se uplatňují v případě nedodržování výše uvedených povinností vlastníků nebo uživatelů kulturní památky.

Pojmy historická zahrada nebo historický park v zákoně č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči obsaženy nejsou. Setkáváme se s nimi např. v Konceptích účinnější péče o památkový fond v ČR.

2.2 Mezinárodní dokumenty

Pojem *historická zahrada* je definován v Mezinárodní chartě o historických zahradách (Florentská charta, 1982), která navazuje na Benátskou chartu, zaměřenou na stavební památky. Podmínkou pro označení konkrétního objektu zahradně-krajinářské tvorby za historickou zahradu je dochování alespoň části její historické kompozice do současnosti. V případě, že zahrada úplně zanikla, nebo pokud jsou k dispozici jen hypotetické prvky z jejího postupného vývoje, pak nelze realizovat její rekonstrukci a současně pro ni dále využívat termín historická zahrada. Dílo, jež by se v tomto případě inspirovalo z historických forem a bylo vybudováno na místech bývalé zahrady nebo na místech, na nichž dříve žádná zahrada neexistovala, má charakter evokace a nové kreaace, nejde však v žádném případě o historickou zahradu.⁶⁾

3) Kulturní pozoruhodnost, věc nebo soubor věcí prohlášené Ministerstvem kultury ČR, která podléhá režimu stanovenému zákonem. Nejcenější kulturní památky prohlašuje vláda za Národní kulturní památky. Jejich adaptace, rekonstrukce či jakákoliv jiná změna probíhají ve zvláštním režimu.

4) NOVÁK, Zdeněk. Dřeviny na veřejných městských prostranstvích. Praha: Nakladatelství Jalna, 2001. Odborné a metodické publikace: sv. 22. Vydavatel: Státní ústav památkové péče v Praze. ISBN 80-86234-21-5.

5) Usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. Parlament České republiky: poslanecká sněmovna. Dostupný z [www: http://psp.cz/docs/laws/listina.html](http://psp.cz/docs/laws/listina.html) [cit. 18. 2. 2014].

6) Mezinárodní charta o historických zahradách (Florentská charta), Florencie 1982, čl. 17, (překlad Jaroslav Petružil).

V převládajícím pojetí metodologie památkové péče jsme svědky kladení obnoveného důrazu na autenticitu kulturní památky, jež tkví v neporušenosti její originality a historicity.⁷⁾ Autenticita historické zahrady záleží na její koncepci i objemu jejích částí, jako je výzdoba, výběr vegetace či anorganických materiálů, které ji vytvářejí. Ochrana historických zahrad tedy vyžaduje diferencované postupy, zejména údržbu, konzervaci a restaurování.⁸⁾ Každá změna totiž působí nevratný zásah, a tudíž snížení vypovídající hodnoty kulturní památky.⁹⁾ Z uvedeného plyne, že historická zahrada má být především ve své podstatě v maximální možné míře původní. Proto jsou za hlavní metody péče o kulturní památku považovány údržba a konzervace. Florentská charta také zdůrazňuje v oddíle údržba a konzervace v čl. 11, že údržba historických zahrad je prvořadou činností, a to nezbytně kontinuálního charakteru. Benátská charta v oddíle nazvaném zachování (konzervace) v čl. 4 říká, že péče o památky ukládá společnosti především soustavnost v jejich údržbě.

V souvislosti s nezpochybnitelným požadavkem na nepřetržitou péči o památku se v článku 11. Benátské charty píše, že hodnotné přínosy všech dob, pokud přispěly k vybudování památky, mají být respektovány, neboť dosažení jednoty stylu během restaurování nemá být cílem. V porovnání s tímto praví článek 16. Florentské charty, že v zásadě by se nemělo privilegiovat jedno slohové období na úkor druhého, s výjimkou skutečností, kdy chátrání nebo odumírání některých částí může být mimořádnou příležitostí pro restituci, založenou na dochovaných pozůstatcích původní koncepce nebo na dokonalé dokumentaci. Je tedy nutné se vyvarovat narušení nebo zničení dochované hodnoty snahou o dosažení slohové čistoty. Památkovou podstatu rostlin v pravém slova smyslu zmiňuje pouze článek 11. Florentské charty, který vzhledem k tomu, že hlavním materiálem jsou rostliny, uvádí, že je dílo možné udržovat v dobrém stavu dílčími náhradami a v dlouhodobém výhledu cyklickou obnovou (holosečí s novou výsadbou, resp. umístěním již rozvinutých rostlinných jedinců). Z toho jednoznačně plyne, že rostliny z doby založení historické zahrady nemohou být základním předpokladem její památkové podstaty. Podstatou by mělo být zachování principů obsažených v jejich originalitě – periodické obměňování jedince novým jedincem shodného taxonomického určení, dodržení pěstebního tvaru, výsadba na identická místa, zachování kompozičních vztahů, atd.

Typickým příkladem může být použitý květinový záhon osazený jednoletými květinami – letničkami, které z hlediska své životní formy vyžadují každoroční vysazení na stanoviště – záhon. V takovémto případě platí, že je nutné, na základě pečlivého studia historických zdrojů, provést novou výsadbu v historických vzorech a za použití rodů a odrůd květin typických pro dané období tak, aby nebyla porušena historická kompozice. Obdobná situace platí také o záhonech osazených vytrvalými květinami – perenami, které byly zvláště v meziválečném období velmi oblíbené. K dostání byl značně bohatý sortiment. Výhodou peren je, že je lze na témže stanovišti pěstovat nepřetržitě několik sezón; dlouhodobě trvalky i několik desítek let. Zásadně nevhodné, pokudto není nutné, je nahrazovat historické taxony moderními, které nemohly v době zakládání zahrady existovat.

V případě dlouhověkových prvků zahradní kompozice – dřevin – je nutné zohlednit mnoho specifických okolností. Dnešní metody péče o staré dřeviny umožňují prodloužit jejich životnost (tzv. pěstební opatření), nicméně i zde je třeba dodržet požadavek úměrnosti. Jakmile totiž řez přesáhne určitou míru, sníží nebo dokonce zničí estetickou hodnotu stromu a irituje laické okolí. U některých dřevin je díky jejich vitalitě nepěkný vzhled rychle odstraněn. Jiné neregenerují a je třeba je nahradit. Záleží to na konkrétním posouzení, je třeba si vyžádat posudky znalců. Obecně lze doporučit opatrnost. Nejdříve aplikovat řez a jako krajní řešení, když se řez neosvědčil, zmýcení stromu a jeho náhradu.

Doba, po kterou dřevina plní svou památkovou funkci, tzn. je schopná reprezentovat tento kompoziční záměr, může skončit podstatně dříve než je její životaschopnost. Z pohledu památkové péče je potřeba takového jedince nahradit. To vede často ke střetu zájmů s ochranou přírody, jejímž rovněž legitimním zájmem může být naopak dotyčný exemplář zachovat.¹⁰⁾

7) OLŠAN, Jiří. Zahradní a krajinářská tvorba ve vztahu k památkové péči, in: Sborník z konfrontace o oborových přístupech. Luhačovice 2000, s. 9–11.

8) Mezinárodní charta o historických zahradách, (Florentská charta), Florencie 1982, čl. 9, (překlad Jaroslav Petruš).

9) Cílem památkové péče je zastavit nebo zpomalit změny památkového fondu, eliminovat co nejvíce soudobé negativní vlivy a speciálními technikami udržovat vypovídající hodnotu kulturních památek.

10) PEJCHAL, Miloš. Specifika rostlinných prvků v péči o památku zahradního umění, in: Trendy a tradice. Lednice: MZLU Zahradnická fakulta, 2008, s. 77–84.

Přes výše uvedené nelze pochybovat, že originální rostliny jsou něco více, než následující generace rostlin. Některé jejich hodnoty („paměťovým médiem“ s materiálním i symbolickým propojením současnosti s minulostí) se s jejich zánikem ztratí zcela, nebo z větší části.¹¹⁾

Pokud je nutno strom zmýtit, je žádoucí odfrézovat pařez a část kořenů, vyměnit zeminu a vysadit původní druh a odrůdu. Zásadně nevhodné je nahrazovat odstraněné dřeviny, pokud to není nezbytně nutné, jiným druhem nebo odrůdou nejsou oprávněné argumenty některých zahradníků, že je třeba, podobně jako v zemědělství, střídat kultury.¹²⁾

V případě, že výše zmiňované prostředky nutné k uchování kulturní památky selhaly, nedostačují nebo nebyly plně uplatňovány, může dojít k poškození památky. Vyžádá-li si to stav památky, je vhodné přistoupit k restaurování.¹³⁾ Panuje shoda na tom, že činnosti musí být založeny na úctě ke staré podstatě památky a na respektu k autentickým hodnotám.

Florentská charta se v článku 15 věnuje obnově historických zahrad. Je v ní zdůrazněno, že jakékoliv restaurování, a tím spíše jakoukoli obnovu historické zahrady nelze zahájit bez vypracování důkladné studie, vycházející z odborného průzkumu, eventuálně i zahradního archeologického výzkumu a ze zhodnocení všech shromážděných dokumentů, týkajících se dané zahrady a obdobných zahrad, aby byl po všech stránkách zajištěn vědecký charakter návrhu.

S ohledem na dobu založení obnovovaných zahrad – meziválečné období 20. století, je možné ve většině případů mluvit o pojmu restituce památky, připustíme-li definici, že restituce je restaurátorský zásah navracející památku do původní podoby odstraněním všech pozdějších nánosů. K tomuto procesu by měly směřovat zásahy prováděné v památkách zahradního umění sledovaného období.¹⁴⁾ V praxi má mít vždy přednost snaha zachovat místní zvláštnost, samozřejmě i případné pozdější doplňky a hodnotné výsadby. Uchování konkrétních, specifických, či neopakovatelných místních hodnot má mít vždy přednost před akademickou příručkovou obnovou.¹⁵⁾

Na restituci v památkách zahradního umění jsou v současnosti rozdílné názory. Jedna strana zdůrazňuje zásadní roly originální substance natolik, že její zástupci nezřídka usilují o maximální konzervaci za cenu postupné náhrady dožívajících jedinců i v takových rostlinných prvcích, jako jsou např. tvarované živé stěny, a mají velmi zdrženlivý až odmítavý vztah k restitucím (rekonstrukcím). Druhá strana názorového pole jim i Benátské chartě vytýká, že památkovou péči omezují pouze na materiální substanci. Vyslovují názor, že vedle substance představují důležité aspekty památky také forma, symbolická hodnota, tradiční funkce, řemeslné techniky a pěstební opatření. Zdůrazňují, že zahradní památka nesmí být k dispozici jen pro vědecké zkoumání, ale má být i uchována a obnovována v dostatečně názorné formě, aby byla pochopitelná a akceptovaná pro širší veřejnost a stala se tak pro ni místem připomínání kulturních epoch lidstva.¹⁶⁾ Odvolávají se v této souvislosti na dokument o autenticitě z Nara koncipovaný účastníky Konference o autenticitě ve vztahu k úmluvě o světovém dědictví, konané v Nara v Japonsku v roce 1994 ve spolupráci s UNESCO, ICCROM a ICOMOS.¹⁷⁾

Restaurování památky v souladu s článkem 9. Benátské charty by se mělo zastavit tam, kde začíná hypotéza. V případě dalších požadavků na nové úpravy je každá práce, jež je uznána za nezbytnou z důvodů estetických nebo technických, založena na architektonické kompozici, která nese znaky naší doby. To platí, i pokud jsou do památky,

11) PEJCHAL, Miloš. Staré stromy v zahradní a krajinářské architektuře – radost i starost, in: Strom pro život – život pro strom V. Praha: Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, 2007, s. 7–12.

12) NOVAK, Z., c. d. v pozn. 4.

13) Restaurování je odborné ošetření narušené, případně poškozené památky, které jde nad pouhou konzervaci a vrací památku do původního stavu opravou poškozených míst nebo částí.

14) Již provedené obnovy významných prvorepublikových zahrad – zahrada Müllerovy vily v Praze, zahrada vily Tugendhat a vily Stiassni v Brně potvrzují toto tvrzení.

15) NOVAK, Z., c. d. v pozn. 4.

16) PEJCHAL, M., c. d. v pozn. 10.

17) Článek 13 jmenované konference uvádí: V závislosti na povaze kulturního dědictví, jeho kulturním kontextu a vývoji v čase, může posouzení jeho autenticity souviset s hodnotou nejrozmanitějších informačních zdrojů. Aspekty těchto zdrojů mohou zahrnovat formu a design, materiály a hmotnou podstatu, využití a funkci, tradice a techniky, umístění a prostředí, ducha a citění a další vnitřní a vnější faktory. Využití těchto zdrojů umožňuje stanovit specifické umělecké, historické, sociální a vědecké rozměry zkoumaného kulturního dědictví.

v našem případě do historické zahrady, vkládány zcela nové prvky.

Článek 18. Florentské charty zmiňuje v souvislosti s využíváním historické zahrady, že je v opodstatněných případech možné přikročit i k omezení přístupu s přihlédnutím k její křehkosti, a to tak, aby byla zachována její podstata a kulturní poslání.

Historické zahrady, stejně jako stavební památky, představují důležitý doklad vývoje národní kultury a podle toho je k nim nutné také přistupovat.

2.3 Oborové materiály

Základními podklady, kterými se musí řídit každý, kdo uvažuje provést konkrétní zásah v kulturní památce zahradní architektury, patří:

- Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči ve znění pozdějších předpisů,
- Mezinárodní dokumenty o ochraně kulturního dědictví – Mezinárodní charta o historických zahradách (Florence, Itálie, 15. prosince 1982),
- Vyhlášky a nařízení Ministerstva kultury a vlády ČR,
- Metodická doporučení Národního památkového ústavu.

Obr. 1: Detail kořtinového parteru před vstupním průčelím vily JUDr. Hynka Bulína v Masarykově čtvrti v Brně Pisárkách na dobové fotografii ze 30. let 20. století. Projektoval zahradní architekt Josef Kumpán. (Osobní archiv R. Zámečnicka, reprofoto ze soukromého archivu potomků JUDr. Hynka Bulína)

3. Stručný historický úvod

Stavební typ vily s neodmyslitelnou zahradní dispozicí, jako archetyp solitérního obytného objektu, navazoval na domy majetnějších římských občanů. Zpravidla se rozlišuje *villa rustica* – statek s venkovským hospodářským dvorem, *villa suburbana* – předměstská vila pro příležitostný pobyt a *villa urbana* – městská vila určená pro stálé bydlení na okraji měst. Římané si také stavěli přímořské vily – *villa marittima*.

Novodobý vývoj vily se zahradou počíná v Itálii ve 13. a 14. století, kdy venkovský dům sloužil k hospodářským a zároveň i k odpočinkovým účelům. Je zároveň odrazem snahy o navázání na antické vzory. K největšímu rozkvětu vilové architektury došlo v 15. a 16. století v oblasti Benátek, kde venkovský dům přebíral funkci trvalého sídla. Kolem vil se rozprostírala velká zahrada, kde ovšem nechyběla ani užitková kuchyňská a bylinková zahrada, vodní prvky a velký sad. Postupně se hospodářská funkce dostávala do pozadí a zahrada se měnila v objekt reprezentace. Inspirační zdroje italské renesance se postupně šířily celou Evropou a spolu s nimi i klasická schémata vilové architektury se zahradami. Na klasickou italskou renesanci navázala v první třetině 17. století architektura v Anglii. Londýňan Inigo Jones na své cestě po Itálii v letech 1613–1614 objevil Palladiovu architekturu a posléze se stal jejím horlivým šířitelem. Nový zájem o antiku přineslo osvícenství a francouzská revoluce (1789). V Anglii na konci 18. století vznikl nový typ italizující vily, spojením architektury antické tradice s italským venkovským statkem.¹⁸⁾ Nejstarší stavby vilového typu, od 16. do první poloviny 19. století si v českých zemích stavěli aristokraté, popřípadě vzdělaní příslušníci městského patriciátu.

Podstatnými skutečnostmi, které v našich zemích ovlivnily následný společensko-hospodářský vývoj v 19. a na začátku 20. století, bylo zrušení nevolnictví v roce 1781, zrušení roboty v roce 1848 a následné změny v cechovním systému od roku 1859 v rámci Rakouska-Uherska.¹⁹⁾ Stavovské uspořádání se postupně měnilo na občanskou společnost, ve které rozhodující vliv získávala postupně buržoazní třída obyvatel, v níž výrazně sílila zejména židovská menšina obyvatel. Významným mezníkem pro Židy v českých zemích byla revoluční léta 1848–49, kdy byla definitivně zrušena ghetta, toleranční daň i familiantský zákon. Od té doby se Židé začali stěhovat, opouštěli bývalá ghetta a odcházeli zejména do pohraničí a velkých měst, kde se rozvíjel průmysl. Jejich zrovnoprávnění u nás završila ústava z prosince 1867, která židovským obyvatelům habsburské monarchie přiznala pasivní i aktivní volební právo.²⁰⁾

Před první světovou válkou výrazně posílil ekonomický faktor, jako prostředek sociálního vzestupu. Aristokracie přestávala být hlavní mocenskou strukturou a moc se postupně přesouvala do rukou lidí s vysokým hospodářským vlivem. To výrazným způsobem ovlivnilo i samotnou habsburskou monarchii. Před první světovou válkou se stávají české země nezpochybnitelným pilířem hospodářství celé rakousko-uherské monarchie.

Vilová zahrada, považovaná za svébytný projev zahradního umění, se začala utvářet společně s vývojem vilových staveb, budovaných snad ve všech historických epochách. Výrazněji determinovaným obdobím, ve kterém se ve větší míře začal na území českých zemí projevoval rozvoj vilových staveb, společně s typickými zahradními úpravami v jejich okolí, byla 2. polovina 19. století. Od tohoto časového vymezení začíná být zcela běžná výstavba luxusních vilových staveb v klidových zónách v dotyku převážně větších měst.²¹⁾ Stále se zvyšující postupná obliba tohoto způsobu bydlení zapříčinila na přelomu 19. a 20. století vznik nových urbanistických plánů, jejichž výsledkem byl zrod celých vilových čtvrtí při okrajích měst. Lidé obývající tyto lokality se mohli těšit z klidného prostředí, čistého vzduchu a často z krásného výhledu do nezastavěné krajiny nebo na historická centra měst. Výraznou předností takového bydlení

18) URLICH, Petr. Slavné vily Královéhradeckého kraje. 1. vyd. v jazyce českém. Praha: Foibos, 2007, 180 s. ISBN 978-80-87073-07-0.

19) HORA-HOŘEJŠ, Petr. Toulky českou minulostí. 1. vyd. Praha: Via Facti, 2002, 223 s.

20) ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. Dějiny Židů v českých zemích. Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze, 2006. Nestránkováno, nepublikováno.

21) Praha, Liberec, Plzeň, České Budějovice. Brno, Hradec Králové.

Obr. 2: Vilová čtvrť v Brně Pisárkách (lokalita Kamenný mlýn) na dobové pohlednici z roku 1919. (Soukromý archiv R. Zámečníka)

Obr. 3: Říční lázně Riviera na dohled vilové čtvrti v Brně Pisárkách na historické pohlednici z roku 1928. (Soukromý archiv R. Zámečníka)

byla zejména blízkost města, která zabezpečovala veškerý hospodářský a kulturně společenský život lidí. V mnoha případech byly tyto lokality vkusně doplněny kulturním i sportovním zázemím v podobě promenádních korz, říčních lázní, střelnic, tak jak to bylo typické například pro brněnskou vilovou čtvrť Pisárky.

Na utváření zahrad tohoto období působilo mnoho faktorů přicházejících z okolních zemí. Objednatelé zahradních úprav v českých zemích se s konkrétními díly a zahradně-architektonickými přístupy setkávali kromě vlastních cestovatelských aktivit prostřednictvím knih a pestré škály zahraničních periodik, která byla na našem území běžně k dostání.

V roce 1905 vydal německý architekt a teoretik Hermann Muthesius třídílné dílo *Das englische Haus*,²²⁾ které přispělo k proměně názoru na bydlení v celém střeoevropském prostoru. Pokrokový český architekt Jan Kotěra měl možnost se na cestách po Belgii, Nizozemsku a Anglii seznámit s hnutím *Arts and Craft* a výstavbou zahradních měst.²³⁾ Byla to také Kotěrova zásluha, že jeden z jeho stavebníků, nakladatel Jan Laichter, vydal v roce 1910 jako třetí a čtvrtý svazek edice *Umění a řemesla české překlady Wagnerovy moderní architektury a knihy M. H. Baillie Scotta Dům a zahrada*.²⁴⁾ Oba překlady obsahovaly předmluvy Zdeňka Wirtha, které přiblížili nejen architektům, ale i potenciálním

22) MUTHESIUS, H. *Das englische Haus: Entwicklung, Bedingungen Anlage, Aufbau, Einrichtung und Innenraum* : in 3 Bänden. Berlin: Ernst Wasmuth, 1904. 219 s.

23) V roce 1911 vydal žák Adolfa Loose architekt Rudolf Wels publikaci *Zahradová města* jako první českou monografii na toto téma. (WELS, R. *Zahradová města*. Praha, 1911.)

24) SCOTT, M. H. *Baillie. Dům a zahrada*. V Praze: Jan Laichter, 1910. 251 s.

Obr. 4: Vilová lokalita v obci Stránčičce ve 30. letech 20. stol. s příklady typické vybavenosti (tenisový kurt, bazén) moderních větších vilových zahrad. V popředí vila s tenisovým kurtem lékaře Františka Schnöblinga. (Soukromý archiv R. Zámečnicka)

stavitelům a široké veřejnosti soudobé směry světové architektury.²⁵⁾ Byl to ten stejný Jan Laichter, který mimo jiné vydal v roce 1938 Fierlingerovu knihu *Zahrada a obydlí*.²⁶⁾ Text knihy *Dům a zahrada* doprovodil Zdeněk Wirth nejen anglickými, ale také německými, vídeňskými a českými příklady vilových staveb se zahradami. V roce 1927 byla vydána kniha R. Phillipse *Das moderne englische Haus*,²⁷⁾ která kromě několika stránkového úvodního textu reprodukuje na 190 stranách příklady moderního anglického bydlení v domě obklopeném zahradou.

Po první světové válce vznikla, jako jeden z nástupnických států Rakouska-Uherska, Československá republika. Postupný přerod pozdního feudalismu ve vrcholný kapitalismus, nastartovaný předchozím konjunkturálním vývojem, porovnatelný se západními velmocemi s sebou přinesl další možnosti ve vývoji společenských vrstev a v urbanizaci území.

V důsledku historických událostí, majících svůj počátek v polovině 19. století, již není 1. polovina 20. století dobou, kdy by šlechta zakládala rozsáhlé parky a zahrady.²⁸⁾ Vedle městské zprávy, která zakládala a upravovala veřejná prostranství, byla hlavním objednatelům sadových úprav výrazně silná střední a vyšší vrstva obyvatel (podnikatelé, umělci, inteligence). Určujícím fenoménem meziválečného období se proto stalo budování vilových staveb se zahradami, nejčastěji v dotyku větších měst nebo v jejich širším okruhu. Mnohdy živelný rozvoj tohoto způsobu bydlení, ve spojitosti s průmyslovou výstavbou, si vyžádal nutnost územního plánování a vznik organizovaných zahradních měst.

Konjunkturální vývoj mladého státu v průmyslovém odvětví se projevoval také stavbou nových areálů na mnohdy zcela nevhodných místech. Mnozí architekti (O. Fierlinger, J. K. Říha) upozorňovali na nutnost soustavného plánování, které by předcházelo jinak neřízené stavební činnosti v bytovém i průmyslovém odvětví. Již v roce 1924 vyšlo v českém překladu dílo Ebenezera Howarda *Zahradní města budoucnosti*, které podnítilo zájem širší veřejnosti o tuto otázku. Howard byl původcem hnutí pro zahradní města a společnosti pro zakládání zahradních měst a stavbu měst. Jeho životní postoje výrazně ovlivnily moderní názory na vznik vilových čtvrtí se zahradami a v zeleni.²⁹⁾ Nedostatečná osvěta laické, ale i odborné veřejnosti přiměla Otokara Fierlingera a Josefa Karla Říhu k sepsání souborné knihy *Město a úpravoací plán*,³⁰⁾ které bylo určeno především odborné veřejnosti vstupující do procesu urbanizace území.

25) ŠLAPETA, Vladimír; GORYCZKOVÁ Naděžda. Slavné vily Zlínského kraje. 1. vyd. v jazyce českém. Praha: Foibos, 2008. 222 s. ISBN 978-80-87073-08-7.

26) FIERLINGER, Otokar. Zahrada a obydlí: Základní zásady zahradní komposice. V Praze: Jan Laichter, 1938. 55 s.

27) PHILLIPS, R. Das moderne englische Haus. Stuttgart: Julius Hoffmann, 1927. 192 s.

28) Postupný zánik panství po zrušení poddanství roku 1848, ukončení vrchnostenské správy a konstituování nové administrativní správy a občanské samosprávy, vznik velkostatků. Pozemková reforma na základě záborového zákona z roku 1919 – zábor pozemků nad 150 ha zemědělské půdy nebo nad 250 ha celkové půdy, odtržení podstatné části pozemkového majetku panství, atd.

29) HOWARD, Ebenezer. Zahradní města budoucnosti. 1. vyd. Přeložil O. Fierlinger, R. Svoboda. Praha 1924. 122 s.

30) FIERLINGER, Otokar; ŘÍHA, Josef Karel. Město a úpravoací plán. 1. vyd. Spolek československých inženýrů. Praha 1932. 140 s.

4. Vilová zahrada meziválečného období

4.1 Vývojové proudy

Rané období vilových zahrad

Na našem území je možné rané období vývoje vilové zahradní architektury klást přibližně do období 70. a 80. let 19. století. Vily si tehdy nechávala stavět vzdělaná a velice zámožná vrstva zadavatelů, která již z větší míry nepatřila mezi aristokracii. Tehdejší vilové zahrady byly prezentovány zejména volnými úpravami krajinářského typu.³¹⁾ Případné pravidelné uspořádání, např. v podobě vstupních či příjezdních parterů se omezovalo pouze na bezprostřední okolí domu. Zahrady až s učebnicově zdůrazněnými zákrutami cest, s poměrně velkým výskytem konifer, upomínající na končící typ krajinné školy Lenného Meyera,³²⁾ se postupně musely definitivně vypořádat se stále se zmenšujícími parcelami pro realizaci krajinářských úprav. Do tohoto období je možné, v našem prostředí, situovat začátky tvorby zahradního architekta Františka Thomayera (1856–1938).³³⁾

Druhá fáze vývoje vilových zahrad

Období 90. let 19. století a přelom století jsou pak typické krajinářskými úpravami zahrad, ve kterých se začínají výrazněji prosazovat formálně upravené partie. S jistou mírou zobecnění je možné konstatovat, že zvenčí krajinářsky působící zahrady měly jinak důležité zahradní pasáže poblíž domu již formálně pojaty. Mohlo jít o cestami jasně vyjádřené vztahy vzhledem k hlavním vchodům do vily, o soulad uspořádání formálních zahradních partií s funkčním pojetím jednotlivých částí domu, o charakter reprezentativních květinových výsadeb, které již nebyly uspořádány v obvyklých schématických kobercových záhonech, ale často v rozlehlých architektonicky ovlivněných terasovitých plochách nebo záhonech.

V tomto období se rozvíjela převážná část tvorby jednoho z nejvýznamnějších českých zahradních architektů a někdejšího ředitele pražských veřejných parků Františka Thomayera, který projektoval četné zámecké, městské i lázeňské parky a soukromé zahrady. Před vypuknutím první světové války zahájila svou činnost také projekční kancelář Josefa Vaňka se sídlem v Chrudimi, která svého vrcholu následně dosáhla v meziválečném období.

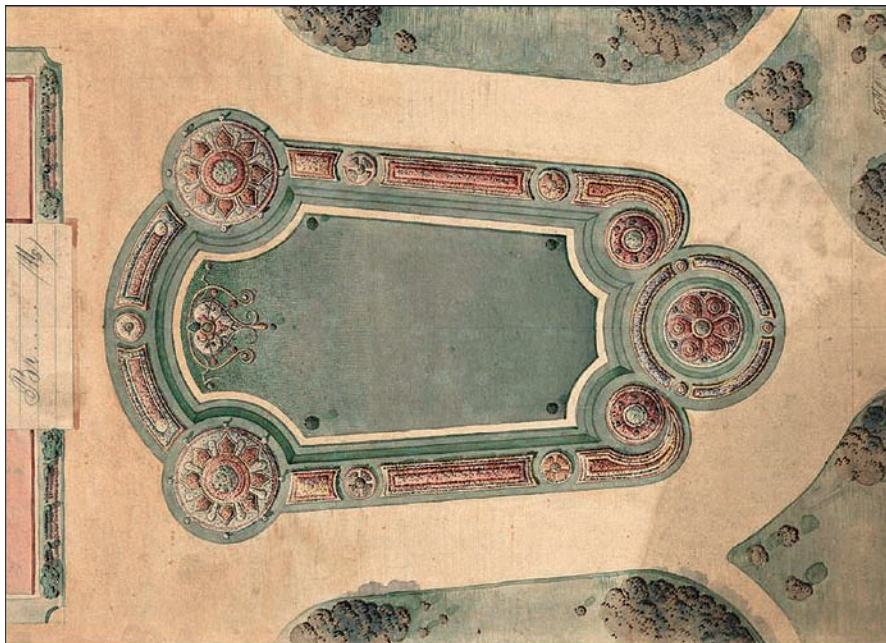
Stále zřetelnější odklon od krajinářsky komponovaných zahrad a příklon k stále formálnějšímu architektonickému tvarosloví vyvrcholil kolem první čtvrtiny 20. století, kdy byly zahrady zakládány již výhradně jako pravidelné a v úzkém architektonickém sepětí s domem. Tím byl naplněn hlavní požadavek kritiků krajinářských úprav, kteří požadovali maximální možné sepětí zahrady s architekturou vily.³⁴⁾ Zakládání velkých zahrad v „přechodném nebo smíšeném

31) Tzv. tradice tvorby Karla Friedricha Schnikela, či Lenné-Meyerova krajinářská škola.

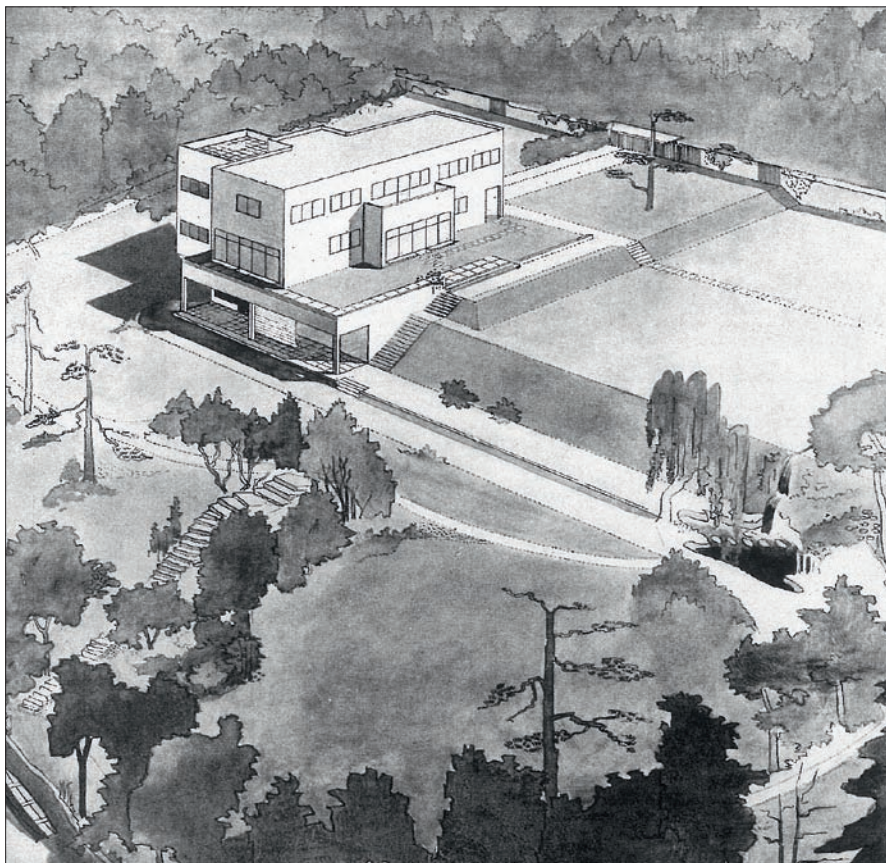
32) Peter Joseph Lenné (1789–1866) byl pruský krajinářský architekt. Navrhoval parky po vzoru anglických krajinářských parků. Do historie zahradního umění se zapsal zejména vytvořením velkolepého parku v Sanssouci v Postupimi. Gustav Meyer (1816–1877) byl zahradní architekt a ředitel městských zahrad Berlína. Od roku 1843 společně spolupracovali. Okruh jejich následovníků se v dějinách zahradního umění označuje termínem „Lenné-Meyer-school“, což byli zahradní představitelé tzv. smíšeného stylu zakládání zahrad, založeného na kombinaci krajinářských a formálních prvků kompozice.

33) Podrobně o jeho tvorbě např. v Prameny a studie, Odkaz zahradního architekta Františka Thomayera, 2009, č. 42. ISSN 0862-8483.

34) Vliv na toto uspořádání zahradního prostoru měl zejména vývoj tradiční vilové architektury, která se začínala orientovat na anglické vzory. Moderní stavební a zahradní ideje byly již od roku 1860 zaváděny v Anglii a později se z nich vyvinul velmi ceněný anglofilní komfort bydlení. Stoupencem anglicky koncipovaných vil, které příkladně projektoval, byl architekt M. H. Baillie-Scott. Srovnej např. SCOTT, M. H. Dům a zahrada. Praha: J. Laichter, 1910. 251 s.

Obr. 5: Příklad ztvárnění vstupního parteru před vilou, s vysokým zastoupením každoročně obměňovaných kobercových záhonů. Tento nákladný typ květinového osazení postupně od přelomu 19. a 20. století ustupoval ve prospěch trvalkových výsadeb. Projektoval František Thomayer v roce 1889. (Archiv Národního zemědělského muzea Praha, OF František Thomayer, inv. č. 578/V/Z/36)

Obr. 6: Návrh vily ve Dvoře Králové od Josefa Gočára z 30. let 20. století prezentující radikální odklon od konvenční architektury 19. století. (Převzato z: FIERLINGER, O. Krajinářská architektura v Americe. Volné směry, 1929/30 roč. 27, č. 11, s. 274–275)

stylu“ vykazovalo v blízkosti domu formální zahradní partie, jejich rámec zůstával i nadále uspořádán krajinářsky.

Jedním z významných kritiků krajinářských úprav byl, alespoň v německých zemích,³⁵⁾ bezpochyby Hermann Muthesius.³⁶⁾ Jeho orientace na anglické hnutí *arts and crafts*, ho posílila v odmítání krajinářských zahrad, které považoval za překonané. Muthesius a další architekti místo toho propagovali reformované, prostorově jasně oddělené, geometrické vilové zahrady. V důsledku stavebních činností, které byly po přelomu století stále intenzivnější, se pozemky stále více zmenšovaly, a proto se také zakládání krajinářských zahrad stávalo i nadále problematičtější.

Nečekané možnosti ve změně kompozičního výrazu zahrad přinesl také rozvoj stavebnictví dle moderních zásad bydlení. Šlo o snahy orientované k věcnosti architektury – individualistická moderna. Nezávisle na secesi začala vyrůstat nová, racionalistická architektura. V Německu ji představoval Peter Behrens a jeho žáci Walter Gropius, Ludwig Mies Van der Rohe a Le Corbusier. Architektura hledala výtvarnou působivost v proporcích, měřítku a srozumitelnosti svého účelu.³⁷⁾ Nové urbanistické počiny v okolí měst vyvrcholily ve 30. letech 20. stol., kdy se výrazně začalo projevoval nové architektonické cítění – funkcionalismus. Mezi iniciátory tohoto nového názoru na směřování architektury na českém území patřili např. Otto Eisler, Bohuslav Fuks, Karel Honzík, Jan Gillar, Jan Víšek, Ladislav Machoň, František Lydie Gahura, aj. Jakmile se totiž začala prosazovat funkcionalistická architektura, měnilo se také okolí těchto staveb. Tvůrci zahrad puristických vil se naopak často inspirovali neporušeností přírodních forem.

Zahrady 20. a 30. let 20. století

V prvních desetiletích 20. stol. a za první republiky byly rodinné zahrady již nejčastěji zakládány jako formální, s vysokým zastoupením tvarované vegetace a drobné zahradní architektury. U plošně rozsáhlejších vilových zahrad převažovalo ovšem krajinářské pojetí kompozice s formálním členěním zahrady v nejbližším okolí budovy, čímž byla zajištěna provázanost domu se zahradou. Stále také vznikaly, v menší míře, zahrady označované jako přírodní, tedy založené výhradně krajinářským způsobem.

V obecné rovině je možné konstatovat, že zahrady 20. a 30. let 20. století byly zakládány převážně jako formální, v přímé vazbě na provoz a funkci jednotlivých místností domu, se znatelným oddělením obytných, či reprezentativních částí zahrady od provozního nebo hospodářského zázemí (zelinářská zahrada se skleníky a ovocný sad). Funkční dělení zahrady bylo zajištěno pravidelnou strukturou cest a optickým odcloněním živými, zejména tvarovanými ploty a stěny, špalíry z ovocných dřevin nebo pomocí drobné zahradní architektury (ploty, zdi, pergoly, treláže, aj.) a bylo odvozeno z půdorysu domu. Zahrady byly charakteristické používáním značně bohatého sortimentu okrasných rostlin, který byl často součástí na údržbu a zakládání velmi náročných vegetačních a technických prvků (ružovny, pergoly, živé ploty a stěny, bazény, kašny, promenády, partery, pereneta, rabata, aj.).

Mezi autory tohoto období, jejichž tvorba je zatím nejlépe zmapována, patří Josef Vaněk, Josef Kumpán a Josef Miniberger, kteří svým projevem zasáhli celé tehdejší Československo, a šíří odborného záběru postihli všechny projevy tehdejší zahradní tvorby.³⁸⁾

Navrhování zahrad bylo také ovlivňováno uměleckými směry, jakými byly impresionismus, který se naučil dívat na přírodu za měnící se atmosféry v každé době; expresionismus, který je projevem silného osobitého výrazu abstraktní koncepce; a také kubismus, který představil účelově čisté výrazové prostředky.³⁹⁾

35) Zahradní kultura českých zemí byla tradičně ovlivňována německou zahradní tvorbou, která přebírala impulzy z ostrovního království.

36) Vedle svých četných prací na projektech vydal především celou řadu důležitých publikací, které ho v Německu i za hranicemi proslavily. Snad nejvýznamnějším dílem je jeho kniha *Das englische Haus*, která vyšla v roce 1904/05 ve třech svazcích. Dále např. MUTHESIUS, H. *Landhaus und Garten: Beispiele kleinerer Landhäuser nebst Grundrissen, Innenräumen und Gärten*. München: F. Bruckmann A.-G., 1919, 240 s.; MUTHESIUS, H. *Die Schöne Wohnung: Beispiele neuer deutscher Innenräume*. München: F. Bruckmann, 1922, 15, 237 s.

37) SEDLÁK, J. *Slavné vily Jihomoravského kraje*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Foibos, 2007. 197 s. ISBN 978-80-87073-02-5.

38) Kromě těchto zahradních architektů působila na našem území celá řada osobností, o jejichž tvorbě máme zatím pouze nepatrné informace. Mezi další představitele tohoto oboru patří Alois Josef Kulišan, Julius Krýsa, Jan J. Kašpar, František Škrobánek, Leopold Bašek, Leopold Jopp, H. Kotrbatý, Hubert Beránek, Zdena Košáková, aj. K výčtu je nutné přičíst také německé architektky a řadu stavebních architektů, kteří často společně s vilou navrhovali i zahradu.

39) FIERLINGER, O., c. d. v pozn. 26.

Obr. 7: Dobová fotografie brněnského výstaviště s rozvíjející se Masarykovou čtortí v roce 1928. (Soukromý archiv R. Zámečníka)

Důležitým momentem ve vývoji zahradní kompozice, byla změna dřívějšího chápání zahrady, jako výhradního prostředku reprezentace majitele s poměrně komplikovanými doplňky (sochařská výzdoba, drobná zahradní architektura, architektonicky pojaté partery, atd.). Zahrada začala reagovat na aktuální společenské potřeby, vycházející z postupné změny životního stylu obyvatel. Do zahrad se např. začaly umísťovat, do té doby málo rozšířené, sportovní prvky, související s šířením povědomí o zdravém způsobu života. Zahrada se stávala více obytnou a stále zřetelněji se odprošťovala od zbytečné zdobnosti.

Teprve v průběhu 30. let 20. století se na všech frontách začala postupně prosazovat věcnost, ovlivněná hnutím *Bauhaus*. Nečekaný rozvoj architektury a stavebnictví, podle moderních zásad bydlení, zasáhl také do kompozičního výrazu zahrad.

Některé zahrady, projektované právě na konci 20. let a v průběhu 30. let 20. století, se stále více přikláněly k tendenci „přírodních, či krajinářských zahrad“, i když ne vždy tak radikálně, jako tomu bylo například v tvorbě německého architekta Willyho Lange.⁴⁰⁾ Jako zajímavý příklad této tvorby mohou v našem prostředí posloužit realizace zahradního architekta a krajináře Otokara Fierlingera.⁴¹⁾ Ve třicátých letech se tedy stále více prosazovaly tendence, charakteristické odklonem od reprezentativně až slavnostně založených zahrad ke zdánlivě přirozeněji působícím zahradám.

Kladný prvorepublikový vývoj ve všech odvětvích lidské činnosti byl násilně přerušován největším dosud známým válečným konfliktem. Tato celosvětová pohroma měla nedozírné následky jak na vývoj celého hospodářství, tak také na politicko-společenské změny, které bezprostředně následovaly.

Po únoru 1948, byla řešena otázka úlohy zahradní architektury v etapě budování socialismu. Následný vývoj ukázal jednoznačnou orientaci zahradnické tvorby, zejména na veřejnou či kolektivní zeleň. Těmto požadavkům se také přizpůsobili i ti zahradní architekti, kteří zůstali i nadále činní.⁴²⁾ Dříve pečlivě udržované reprezentativní vilové zahrady přestaly, ve většině případů k jejich nevýhodě, sloužit účelu, pro který byly budovány. Některé vilové areály byly využity pro umístění různých ústavů a státních institucí. V lepším případě byly některé objekty využívány k reprezentaci prominentů tehdejšího režimu.⁴³⁾

40) Blíže o jeho přístupech např. v LANGE, Willy. Gartengestaltung der Neuzeit: 4. Auflage. Leipzig: J. J. Weber, 1919, 462 s.; LANGE, Willy. Gartenbilder: mit Vorbildernaus der Natur. Leipzig: J. J. Weber, 1922, 12, 366 s.

41) Např. zahrada Františka Schnöblinga ve Strančicích, zahrada manželů Schaueroých v Jevanech a soubor zahrad Československých státníků v Sezimově ústí.

42) Vznikaly zejména tzv. lidové a sportovní sady, sady u kolektivních domů a ve školních areálech.

43) Např. vila Stiassni v Brně, Schückova vila v Praze-Troji, vila H. a E. Benešových v Sezimově Ústí aj.

4.2 Charakteristika vilové zahrady

Kompozice zakládaných zahrad a parků mezi světovými válkami 20. století byla ovlivněna stylem, který je možné označit za přechodný. Vycházelo se z uplatňování principů, nejčastěji označovaných jako styl volný a styl geometrický. Styl volný byl založen na krajinářských zásadách tvorby – travnaté plochy, nepravidelně vedená síť cest, rozvolněné i zapojené skupiny dřevin a solitéry vysazené v trávniku. Geometrický styl se začal výrazně prosazovat i v souvislosti s neustále se zmenšující výměrou jednotlivých parcel pro budoucí zahrady. V menších objektech umožnil hospodárné a účelné využití celého pozemku. Geometrický styl se vyznačuje pravidelným trasováním komunikací, které oddělují jednotlivé funkčně odlišné části na samostatné zahradní segmenty.

Po dlouhé periodě používání převážně stylu volného se čím dál více začal uplatňovat zase sloh geometrický.⁴⁴⁾ Běžná byla kombinace obou způsobů uspořádání, kdy se přistupovalo zejména k pravidelnému členění zahrady v nejbližším okolí budovy. Dále od domu se projevovalo členění nepravidelné s rozptýlenou zelení, která často tvořila tzv. izolační plášť zahrady.⁴⁵⁾

Tyto naznačené kompoziční přístupy je možné pozorovat v tvorbě většiny zahradních architektů. S vědomím určité míry zobecnění lze konstatovat, že stěžejní proud zahradních tvůrců vycházel převážně z formální dispozice členění ploch. Při zakládání menších zahrad šlo vždy o ovlivnění geometrickou podstatou půdorysu domu, od kterého se odvíjela pravidelnost celé zahradní plochy. V případě zakládání větších zahrad byla prosazována kombinace formálních a neformálních prvků zahradní kompozice, se snahou uplatnit geometrické tvary alespoň kolem vily.⁴⁶⁾ Pravidelná úprava v blízkosti domu podporovala lepší světelné podmínky, vzdušnost i vyznění architektury s širokými rozhledy do okolí. Současně pravidelné prostory tvořily přirozené pokračování obytných místností s přechody do zahrady. Pomineme-li kompoziční hledisko (provázanost vily se zahradou), přistupovalo se k pravidelnému řešení zahrad ze dvou hlavních důvodů. Jedním z nich byla potřeba, mnohdy nutnost maximálně využít stále se zmenšující plochu určenou pro založení zahrady s cílem zachovat její funkce (reprezentace, rekreace, hospodářský užitek), což umožnilo jedině pravidelné schéma vzájemně oddělených ploch. Druhé hledisko spočívalo v tom, že při pravidelném řešení se zahrada stávala záhy po založení funkční díky zřízení (stavbě) drobných architektur – loubí, pergol, bazénů, atd.

Mezi jednotlivými architekty je samozřejmě možné spatřovat různé nuance, které je nutné odhalit pečlivým studiem jejich tvorby.

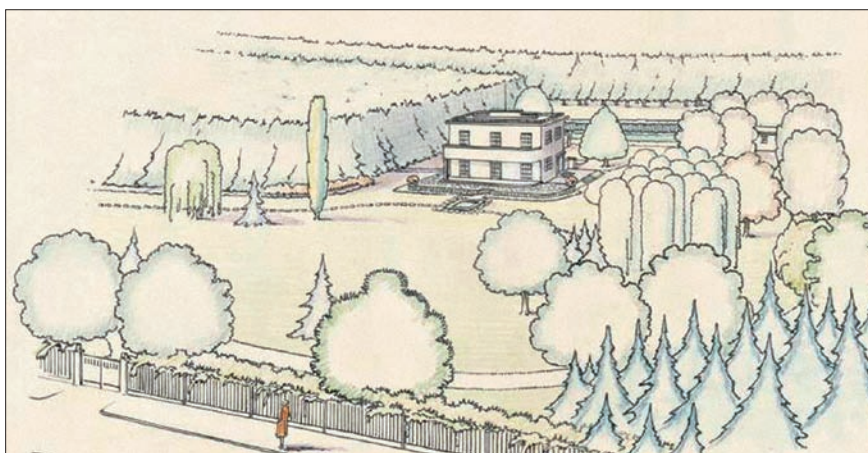
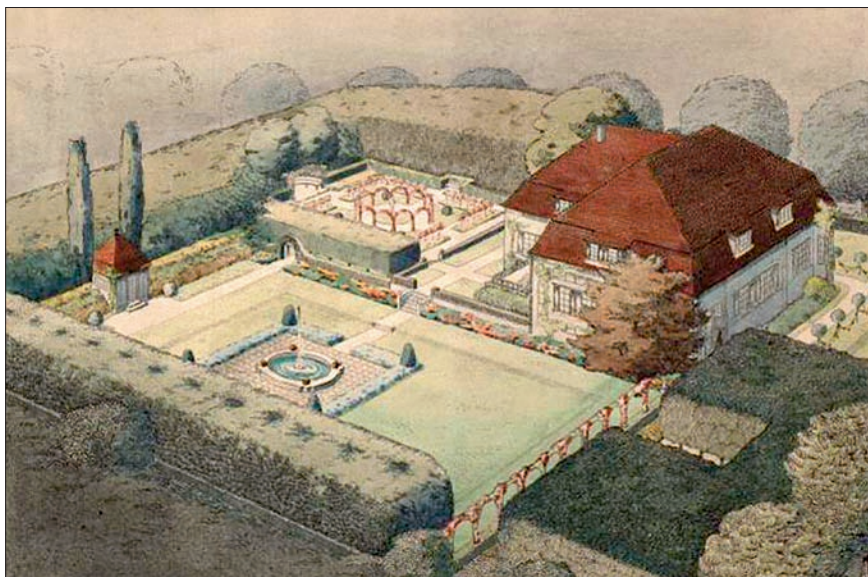
Okrasné rostliny a jejich použití

Období mezi světovými válkami je specifické používáním bohatého sortimentu okrasných rostlin, který v mnohém převyšuje současnou produkci. Významným způsobem k tomu přispěla zejména Rakousko-uherská Dendrologická společnost pro podporu nauky o dřevinách a zahradním uměním v Rakousko-Uhersku se sídlem ve Vídni, založená v roce 1908. Vedení Dendrologické společnosti se snažilo od samého počátku dovést ušlechtilé cíle zvelebení zahradního umění k praktickým výsledkům. Proto jedním z prvních kroků bylo zřízení introdukční školky, která by zaváděla do kultury a aklimatizovala nové vzácné druhy dřevin a trvalek, množila je a poskytovala je jako členské prémie členům společnosti. V její zahradě byly vysazeny u nás dosud nepěstované druhy dřevin a trvalek původem z Dálného východu, ze Sibiře, pohoří střední Asie, ze severní Ameriky i Evropy (Balkán). V roce 1922 převzala bývalou Spolkovou zahradu nově založená Československá dendrologická společnost. Jejím předsedou se stal A. E. Sylva-Tarouca. Společnost pokračovala v práci na zvelebení zahradního umění.

44) MINIBERGER, Josef. Sloh geometrický a volný. Československé zahradnické listy, rok 1925, roč. XXII., č. 4, s. 257–258.

45) ZÁMEČNÍK, Roman. Villa Gardens Architecture between the Worldwars Czechoslovakia. Acta horticulturae et regiotecturae. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, rok 2013, roč. 16, č. 2, s. 53–57. ISSN 1336-2563.

46) MINIBERGER J., c. d. v pozn 44.

Obr. 8: Proní perspektíva (nahore) charakterizuje typický příklad formální zahradní dispozice na příkladu projektu Josefa Kumpána z roku 1919. Druhá perspektíva (dole) znázorňuje volnou krajinářskou úpravu od stejného architekta z roku 1938. (Archiv Národního zemědělského muzea Praha, OF Josef Kumpán, inv. č. 488/V/Z/333 a 566/V/Z/400)

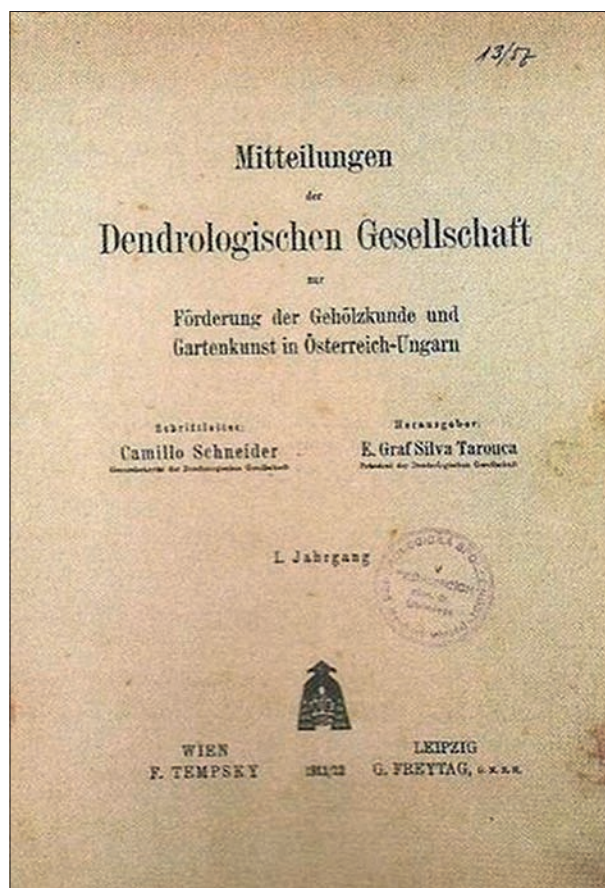
čovala v tradici rakousko-uherské společnosti: organizovala sběratelskou činnost a introdukci cizokrajných rostlin.⁴⁷⁾

Charakteristické typy použití okrasných rostlin v zahradách meziválečného období

Růže – přestože byly růže hojně používány i v předchozím vývoji zahradního umění, zaznamenává jejich uplatnění v zahradách první republiky nebývalý zájem.

Byly používány převážně na pohledově exponovaných místech a to tam, kde bylo vhodné zvýraznit daný prostor, ať už vytvořením akcentu ve vztahu k jinému prvku, např. prvku drobné architektury, nebo s cílem podpořit reprezentativní funkci. Zpravidla se jednalo o pravidelně řešenou část zahrady, často v blízkosti domu, besídek nebo pergol, tedy míst se zvýšeným pobytem návštěvníků zahrady. Ve volně řešených, nepravidelných částech zahrady, se růže uplatňovaly méně, zejména pak botanické a divoce rostoucí druhy.

⁴⁷⁾ Kolektiv autorů. Průhonický zámek a park, dílo přírody a lidského ducha. Katalog pamětní síně hraběte Arnošta Emanuela Silva-Taroucy. Botanický ústav Akademie věd ČR. Průhonice: 2005. s. 18–20.

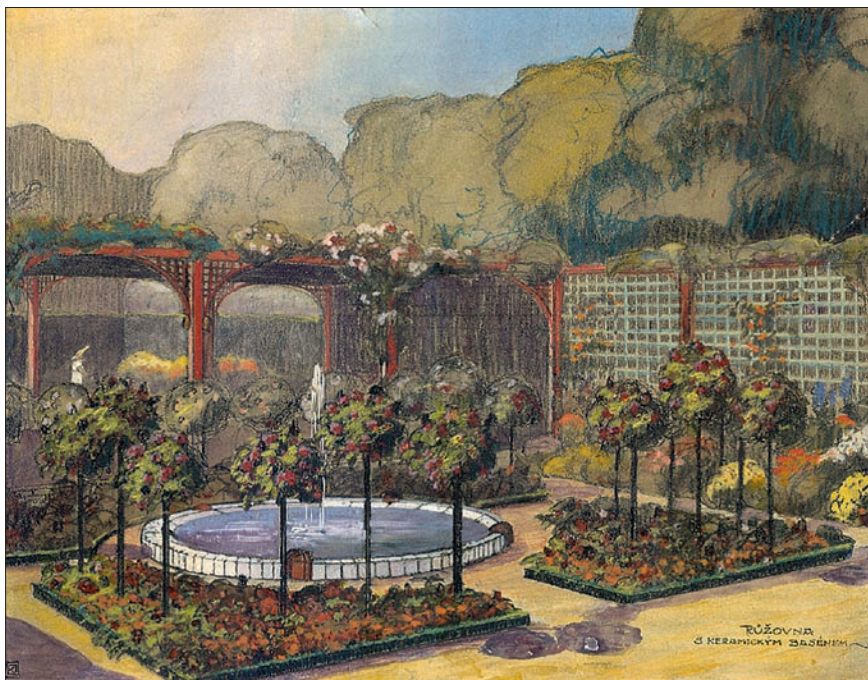
Obr. 9: Vlevo – ukázka katalogu Československé dendrologické společnosti z roku 1932. Katalogy vycházely v letech 1922–1941 a obsahovaly popis i snímky nabízených rostlin. Vpravo – po vzoru německé dendrologické společnosti vydávala Dendrologická společnost v letech 1911–1915 odborná sdělení.

V zahradách byly růže zakládány ve formě samostatně vyčleněných prostor, označovaných jako Růžovny – Rosária, ve kterých měly výrazně vyšší zastoupení oproti ostatním skupinám rostlin. Mimo plochu růžovny, v ostatních částech zahrad nebo v zahradách menších rozměrů, se pak růže nejčastěji vysazovaly ve formě samostatných záhonů. Ty byly navrhovány pouze z růží nebo v kombinaci s trvalkami a letničkami, které vytvářely lemy u záhonových růží nebo podrosty stromkových růží. Také bývaly v kombinaci se dřevinami, které byly v záhonech umístěny soliterně nebo vytvářely obrubu záhonů.⁴⁸⁾

Růžovny – *Rosária* byly navrhovány jako prostor s pravidelným osově souměrným uspořádáním jednotlivých částí kompozice. Mnohdy byly od ostatních částí zahrady odděleny živými ploty nebo stěnami dřevin, které prostor často uzavíraly v samostatný intimní celek, nebo obloukovými konstrukcemi, které umožňovaly širší pohledové vazby v rámci zahrady. Celá kompozice se vždy rozvíjela od centrálního prvku, a to vodního prvku (kašny či bazény), uměleckého díla, centrálního záhonu nebo soliterní dřeviny, a současně ve vztahu k místu posezení, tedy besídky, pergoly nebo lavice, které na tento prostor velmi často navazovaly, nebo byly přímou součástí tohoto kompozičního celku. Byly tam používány všechny růstové formy růží pro podporu rozmanitosti prostoru a výškovou gradaci.⁴⁹⁾

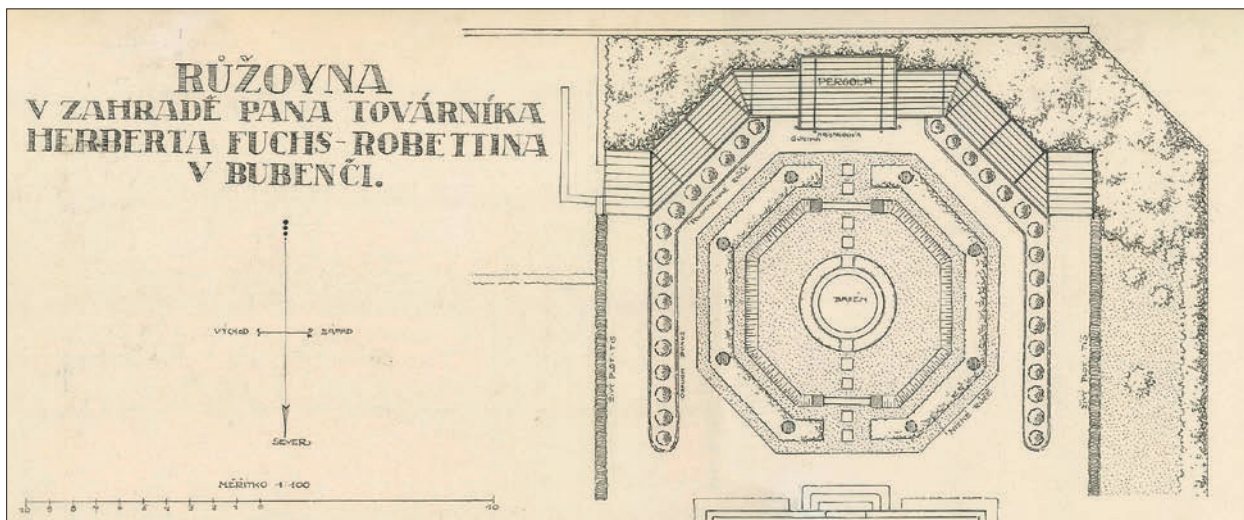
48) ŠNAJDÁRKOVÁ, Romana; KUŤKOVÁ, Tatiana. Použití růží (*Rosa* sp.) v zahradní a krajinářské architektuře v období 1. Československé republiky. Prameny a studie, rok 2014, č. č. 54, s. 7–41. ISSN 0860-8483. ISBN 978-80-86874-54-8.

49) Tamtéž.

Obr. 10: Růžovna s keramickým bazénem na perspektivě Josefa Kumpána ze 30. let 20. století prezentující různé formy používaných růží (záhonové, stromkové, pnoucí...). (Archiv Národního zemědělského muzea, OF Josef Kumpán, inv. č. 422/V/Z/270)

Obr. 11: Ukázka půdorysného řešení rosaria ve vilové zahradě Herberta Fuchs-Robettina v Praze-Bubenči. 30. léta 20. století. Navrhl Josef Kumpán ve 30. letech 20. století. (Archiv Národního zemědělského muzea, OF Josef Kumpán, inv. č. 485/V/Z/330)

Vytrvalé květiny – pereny se významným způsobem uplatnily ve všech typech zahrad a parků. Přestože se pereny začaly používat již v předchozím období (např. tvorba F. J. Thomayera), zažívalo jejich hojné uplatňování svůj vrchol právě v době mezi světovými válkami.⁵⁰⁾

Ještě po roce 1900 se vysazovaly v zahradách květinové koberce z převážně jednoletých květin. Obliba i móda se však měnila a květinové koberce se přestaly vysazovat. Jednak pro jejich nákladnost a také byla dáována přednost skupinám s volně rostoucími kvetoucími rostlinami, před strnulými koberci, které jsou po celé léto stejné, vyumělkované.⁵¹⁾

50) ZÁMEČNÍK, Roman. Květinový detail v zahradách první republiky. Prameny a studie, rok 2014, č. 52, s. 131–162. ISBN 978-80-86874-49-4.

51) VANĚK, Josef. Nejkrásnější ozdobou zahrady jsou pereny: květiny zahradní vytrvalé, jich pěstění a upotřebení. Chrudim: Zahradnická bursa, 1925, s. 362, 5 s.

Obr. 12: Typický příklad trvalkového rabata ze zahrady pana Lefnera v Ostroměřicích ve 30. letech 20. století. (Reprofoto ze soukromého archivu Josefa Vaňka, Chrudim)

Mezi další důvody rozšiřování peren, zejména v soukromých zahradách, patřilo usnadňování prací při každoročním osazování skupin a záhonů. Většina trvalek vyžaduje přesazení nebo jiné ošetření teprve po několika, nebo po celé řadě let.⁵²⁾ Mezi trvalkami byla ceněna jejich různorodost; typy a tvary jak vzrůstové, tak také v květenství a květech, které byly v jiných skupinách marně hledány. Kladně byla přijímána jejich rozmanitost vzrůstová a ekologická. Mezi nimi byly nalézány takové, které se do různých prostředí zvláště a nenahraditelně hodí – dle povahy místa (slunce, polostín, stín) a povahy půdního prostředí (xerofyta, mezofyta, hygroyta a hydrofyta). Hlavní předností ale zůstávala nutnost jejich vysazení pouze jednou, a tedy trvale, a jejich setrvání mnoho let na stejném místě. V případě pěstování trvalek byl zabezpečen dostatek materiálu pro řez, na výzdobu domu a pro použití do rozličných květinových vazeb.⁵³⁾ Zahrada bez vhodných trvalek se stala ve 30. letech 20. století nemyslitelnou.⁵⁴⁾

V době existence první republiky se ustálily typy trvalkových úprav do podoby *rabat*, *plnosadéb*, *obrub*, *skupin* a *partií*. Při zakládání převládal pravidelný půdorys záhonů s geometrickým vnitřním členěním (častěji) nebo paletovitým členěním. Používání jednotlivých druhů trvalek se takřka neopakovalo, neboť se používal neobyčejně bohatý sortiment domácích i introdukovaných trvalek. Většina trvalkových výsadeb byla vnitřně stupňovitá, výjimečně se jednalo o rozvolněné skupiny. Objednateli bylo vyžadováno bohaté kvetení po celou dobu vegetační sezóny. Při jejich výběru byly rozhodující vzhledové vlastnosti. Využíval se hlavně sortiment klasických záhonových trvalek s velkým počtem odrůd, které v našich klimatických podmínkách vyžadovaly pro zdárné pěstování nepřetržitou péči.⁵⁵⁾

52) KRÝSA, Julius. Ulehčování prací osazováním zahrad trvalkami. Československé zahradnické listy, roč. XXII., č. 29, 1925, s. 229–230.

53) MÁČL, Josef. Perenové rabato podél cesty, v pozadí křoviny. Zahrada, roč. XIX., sešit 2, 1924, s. 17–19.

54) TĚŠITEL, Jan Josef. K použití trvalek v zahradách. Naše zahrádka, roč. XXVI., č. 4, 1937, s. 49.

55) BÍNOVÁ, Ludmila. Rozbor použití trvalek v sadovnické tvorbě se zaměřením na veřejnou zeleň. Kandidátská disertační práce. Lednice: Agronomická fakulta Vysoké školy zemědělské v Brně, 1982, s. 135, 45–59 s.

Za nejoblíbenější, a tedy i nejpoužívanější typ trvalkové skupiny v zahradách první republiky, je možné jednoznačně považovat *Rabato – perenouý záhon*. Rabatem byl označován libovolně dlouhý, ale nanejvýše 1,5 m široký záhon, který se táhne rovnoběžně s cestou a bývá nejčastěji osazen směsí rozmanitých květin. V případě, že byly takovéto záhonky užší, vinoucí se jako stuhu podél dlouhých, rovných nebo křivolakých cest, označovaly se květinovým věncovým – guirlandou nebo bordurou. K osázení se používalo se buď jen rostlin jednoletých, nebo jen vytrvalých, případně obou pohromadě a podle okolností se vysazovala v pozadí nebo uprostřed rabata řada polokmenných dřevitých rostlin, jako růží, šeříků apod. V takovémto případě se sázely obvykle vytrvalé rostliny jednotlivě; vyšší dozadu nebo do středu, nižší do popředí, letními květinami se pak vyplňovaly všechny zbylé mezery, a to rovněž tak, aby byly hojně promíchány. Širší záhony byly tvořeny pěti řadami, užší pak třemi řadami květin.⁵⁶⁾

Způsob zakládání rabat byl odvozen z anglických vzorů, kde téměř každá zahrada měla své „border“ čili rabata, a z Německa, kde podél střední cesty byly zimostrázem ohraničeny perenové záhony. Na rabatech byly trvalky zdánlivě nepravidelně smíchány, ve skutečnosti byly vysazovány s ohledem na vzrůst, olistění a dobu květu tak, aby byly nejen od jara do podzimu v květu, nýbrž se kladl důraz na jednotlivé barevné kombinace květů. Významným předpokladem byla volba druhů a odrůd způsobem, který vylučoval existenci prázdných míst na záhonu po odkvětu trvalky. Problém určitého nedostatku kvetoucích trvalek v jarním období byl vyřešen vhodnými kombinacemi hlíznatých a cibulnatých rostlin (*Galanthus, Leucojum, Scilla, Tulipa, Narcissus, Hyacinthus*, apod.). Výjimkou nebyly také kombinace s letničkami a dvouletkami. Umístění rabata v zahradě bylo významné s ohledem na seskupení trvalek podle výšek.⁵⁷⁾ Perenová rabata bylo doporučováno situovat u zdí a plotů, do předzahrádek, k maskování přechodů mezi užitkovou a okrasnou částí, před keřové skupiny a podél cest. Výborně se vyjímal před živými ploty z tmavých druhů (*Taxus, Thuja*). Šířka rabata se řídila podle velikosti a délky zahrady. Doporučována byla šířky 2 m, přičemž by rabato nemělo být užší než 1 m. U velkých zahrad nebylo výjimkou vidět i rabata široká 5 m. Každé rabato bylo zvláštním způsobem ohraničeno, k tomu se používal nejčastěji trávnickový pruh (40–50 cm široký), kameny, železné obruby nebo zimostrázové plůtky. Tvořil-li obrubu pouze trávnickový pruh, sázely se po okraji tzv. obrubové trvalky. Ve formálních zahradách měla být obruba vysázena z jednoho druhu (*Armeria, Heuchera, Arabis, Aster alpinus, Iberis sempervirens, Viola cornuta, Saponaria ocimoides, Phlox aj.*). V případech, kde bylo nutné dbát přesných kontur, doporučovala se smíšená kombinace s postupným nakvétáním jednotlivých druhů. V případě, že byla obruba tvořena zimostrázovým nízkým plůtkem, obrubové trvalky se nepoužívaly a začínalo se s výsadbou první řady trvalek, dorůstající do výšky 20–30 cm. Pro osázení rabata se používaly trvalky dle výšky, ve třech a více řadách. První řada vedle obruby se vysazovala druhy vysokými 20–30 cm, druhá 40–70 cm vysokými a třetí řada se osazovala trvalkami dorůstajícími 70 cm a více. V případě větších šířek mohlo být voleno více řad v dalších výškách.⁵⁸⁾

Bohatý sortiment dřevin a trvalek se setkával při zakládání skalek (alpin), které představovaly velmi oblíbený prvek. *Alpina* či *skalky* byly ve sledovaném období velmi oblíbené. O velké oblibě skalek, alpin, skalních partií, květinových zídek a teras svědčí množství knih, které byly k dostání na trhu.⁵⁹⁾ Hojně bylo o alpínech a rostlinách vhodných pro skalky informováno také v dobových periodikách.

56) FULÍN, Martin. Květiny zahradní v zimě venku vytrvalé: (pereny či ostálky). V Praze: Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1925, s. 28–29.

57) V případě jednostranného rabata byly do pozadí voleny nejvyšší trvalky. Na oboustranném rabatu byly nejvyšší trvalky sázeny doprostřed.

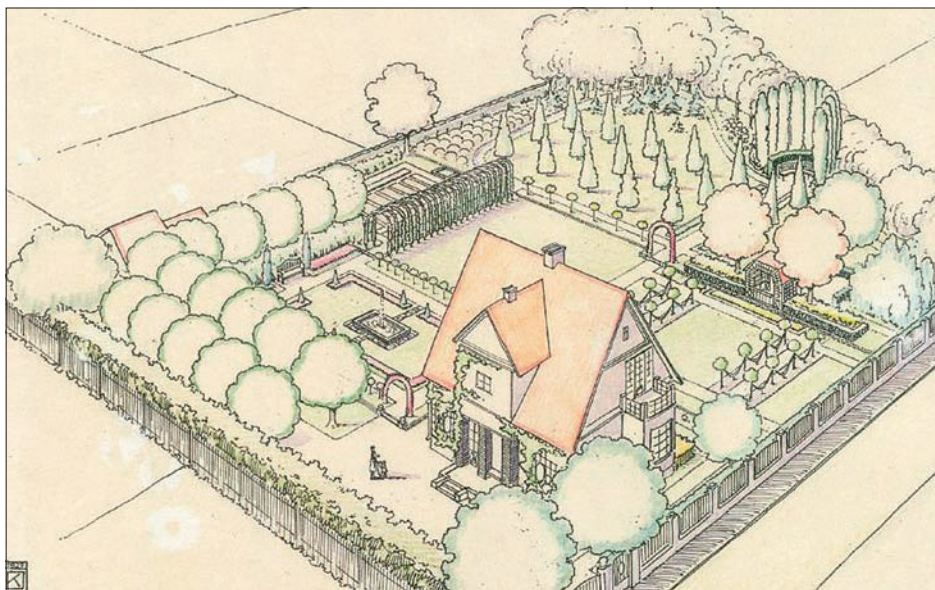
58) VANĚK, J., c. d. v pozn. 51.

59) WOCKE, Erich. Die Kulturpraxis der Alpenpflanzen und ihre Anwendung im Steingarten und Alpinum. 3. vollst. neubearb. Aufl. Berlin: Paul Parey, 1940, s. 367; VANĚK, Josef. Alpinum v zahradě. Chrudim: Zahrada, 1941, 12 sloupců; Berger-Landefeldt, U. Der Wasserhaushalt der Alpenpflanzen. Stuttgart, 1936, s. 81; WOCKE, Erich. Der Steingarten: seine Anpflanzung und Pflege. Berlin: Parley, 1926, 130 s.; KAVKA, Bohumil. Zakládání alpin v domácích zahradách: Stručný popis, volba, vysazování, pěstování a rozmnožování alpínek... Praha: Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1931, s. 132; a mnohé další.

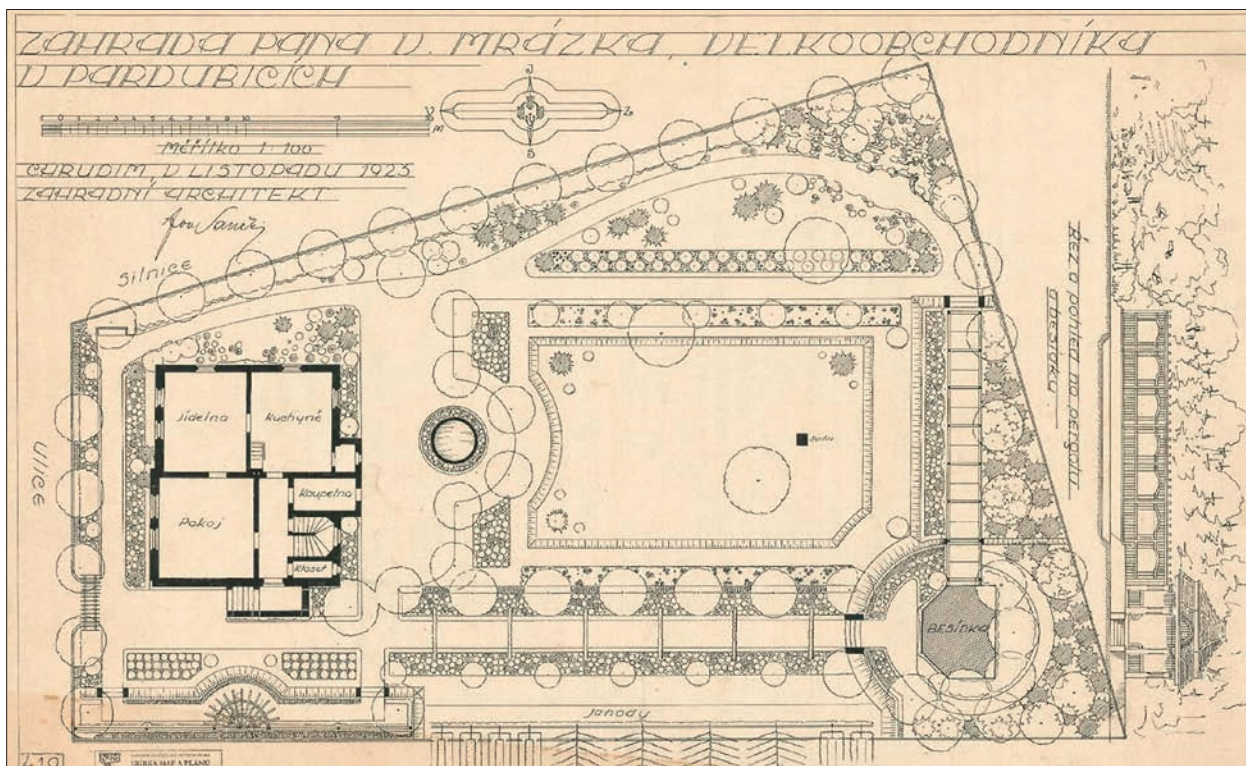
4.3 Zahradní architekti meziválečného období

Josef Kumpán (1885–1961) byl vyhledávaným zahradním architektem, který získal zkušenosti prací v evropských podnicích. Po návratu do vlasti v roce 1919 založil v Praze vlastní projekční ateliér. Převážnou část tvorby Josefa Kumpána představovala činnost v oblasti navrhování rodinných zahrad. Většinu zásad tvorby sám Josef Kumpán shrnul ve svých knihách. Největší zdroj informací o jeho tvorbě představuje bohatě graficky doprovázená kniha *Novodobé zahrady z roku 1938*. Zahrada se měla podle jeho představ zmocňovat přírody a vnášet do ní pořádek a rytmus, přičemž nepovažoval za nejdůležitější dekorativnost zahrady, ale kladl hlavní důraz na praktické využití všech zahradních ploch, které měly převážně sloužit osvěžení těla, hygienickým a sportovním aktivitám. Jeho zahrady byly zakládány s ohledem na formální podstatu domu, s účelným a vysoce estetickým využitím jednotlivých ploch, dělených podle funkční náplně. V nejbližším okolí domu se navrhoval okrasnou část zahrady s vysokým zastoupením kvetoucích rostlin, kterou označoval jako architektonickou. Tato část mnohdy tvořila samostatný parter s centrálním bazénem nebo kašnou a jasným formálním členěním cest a záhonů. Mnohdy býval také v zahradě vyčleněn izolovaný prostor různovno geometrického půdorysu s vodním prvkem nebo uměleckým dílem. V jeho zahradách nechybělo místo, které označoval společenským, s volnou travnatou plochou pro hry, besídkou nebo jiným odpočívadlem. Uvědomoval si také potřebu majitele a jeho rodiny nerušeně provozovat některý oblíbený sport. Setkáváme se proto v jeho zahradách s rekreačními bazény, tenisovými kurty a dětskými hřišti. Dětská hřiště umisťoval do společenské zóny zahrady a zdůrazňoval nutnost zřízení těchto ploch pro dorost, a to s vhodným osazením rostlinami. Takřka v žádné jeho zahradě nechyběla užitková část s ovocným sadem a podle velikosti parcely také se skleníkem a pařeništi. U plošně větších vilových zahrad byla do zahradního rozvrhu vkládána i část přírodně krajinářská se skupinami stromů, keřů a solitér. Volně pojatá kompozice zahrady mohla tvořit obvodový izolační plášť celé zahrady. Běžné pro něj bylo například

Obr. 13: Perspektivní návrh zahrady pana Páry ve Velvarech z roku 1927 od Josefa Kumpána dokumentuje pestrost používaných typů vegetačních prvků. Pozemek je oddělen od komunikace živými tvarovanými ploty, vstup do zahrady je rámován vysokokmennými dominantami, hlavní cesta v zahradě je lemována alejí, hospodářská část zahrady je od okrasné oddělena stromořadím, na fasádách domu se pnou dřeviny, které jsou použity také na konstrukcích v zahradě. Kořtinový parter je lemován nízkými obrubami a akcentován jehlany. V květinici nesmí chybět kvetoucí keře pěstované na kmínku (růže). Oddechový trávník za domem (bělidlo) je lemován

také keři pěstovanými na kmínku, které jsou spojeny girlandami (festony) z pnoucích dřevin. Zahradní besídka je symetricky zdůrazněna pestře olistěnými stromy. Za besídkou je trávník se solitérními dřevinami. Zahradu osově člení přímá cesta, která je opticky ukončena půlkruhovým odpočívadlem, lemovaným živým plotem, a chráněna výsadbou půlrodelu sloupovitých topolů. Nechybí užitková část, kde je pěstována zelenina, a sad vysazený ovocnými zákrsy (krsky). Zahrada je ze severu oddělena bohatým izolačním pláštěm dřevin a v nejzápadnějším rohu zahrady je stinné odpočívadlo v hájku. (Archiv Národního zemědělského muzea, OF Josef Kumpán, inv. č. 431/V/Z/279)

Obr. 14: Návrh zahrady pana Mrázka v Pardubicích z roku 1923 od Josefa Vaňka dokumentuje architektův typický přístup k pojetí vilové zahrady meziválečného období. Vaňkově úpravě dominuje pravidelný parter, pergoly a samozřejmě je zahradní besídka. (Reprofoto ze soukromého archivu Josefa Vaňka, Chrudim)

užívání jednodruhových skupin stromů, nejčastěji mohlo jít o skupinu bříz, červenolistých javorů, lip nebo stříbrných smrků vysazených do podoby lesíku s odpočívadlem.⁶⁰⁾

Josef Vaněk (1886–1968) proslul jako plodný projektant a realizátor zahrad i veřejné zeleně. Napsal, nebo se podílel na vydání desítek knih o zahradnickém oboru. Vaňkova technická kancelář se sídlem v Chrudimi navazovala na školkařský úsek závodu.⁶¹⁾ Po dobu své čtyřicetileté činnosti pracovala na projektech domácích a vilových zahrad, veřejných parků, sportovišť, hřbitovů a jiných areálů. Většina projektů byla také za součinnosti chrudimského zahradnictví plně realizována.⁶²⁾

Jeho návrhy soukromých zahrad čerpaly často z dřívějších historizujících motivů s vysokou mírou zdobnosti. Zejména prvotní fáze tvorby Josefa Vaňka⁶³⁾ je výrazně ovlivněna tvorbou zahradního architekta Františka Thomayera, kterého sám považoval za svého učitele a rádce, jak dokládá četná korespondence obou architektů.⁶⁴⁾

V tvorbě Josefa Vaňka je možné se setkat, obdobně jako u Josefa Kumpána, s funkčním členěním zahrad na jednotlivé oddíly. V jeho návrzích je zastoupena vysoce okrasná část tvořená bohatým květinovým parterem, ukončená besídkou nebo pergolou. Nechybí také růžovna s vodním prvkem. Užitková část zahrady obsahuje vždy ovocný sad, vysazený

60) ZÁMEČNÍK, Roman. Zahradní architekti první republiky. Zprávy památkové péče. 2013, roč. 73, č. 4, s. 309–316. ISSN 1210-5538.

61) Jeho školkařský závod v Chrudimi patřil mezi největší podniky svého druhu v ČSR.

62) FINGEROVÁ, Radmila. Z minulosti vyrůstá budoucnost: Josef Vaněk. Inspirace. 2012, č. 1, s. 4–7. Bez ISSN.

63) Raná fáze tvorby asi 1905–1920, za vrcholné období jsou považována 30. léta 20. století.

64) Korespondence je součástí osobní pozůstalosti Josefa Vaňka. Pozůstalost zpravují jeho potomci. Uložena je v Chrudimi.

nejčastěji ovocnými zákrsky. Ve větších zahradách nechyběla také část přírodně krajinářsky řešená, se skupinami stromů a keřů i se zastoupením solitérních dřevin. Jeho zahrady jsou osově a vždy ovlivněné konkrétním půdorysem budovy. Chyběl-li dům, odvíjel se zahradní program od besídky nebo jiné zahradní stavby. Vaňkovým zahradám zcela vždy dominoval pravidelný zahradní parter, situovaný v ose budovy. U plošně omezených zahrad nebylo žádnou výjimkou, že ozdobný parter tvořil podstatu celé zahrady. Pro tvorbu Josefa Vaňka byla typická barevnost a kontrastní kombinace používání rostlin.⁶⁵⁾ Velmi často uplatňoval zejména letničky pro jejich intenzitu kvetení v bohaté barevné škále. Velmi oblíbené byly také trvalky, které ovšem sehrály roli v jeho tvorbě až ve 30. letech 20. století. Josef Vaněk dále účelově kombinoval výsadby záhonů růží s jehličnatými dřevinami, především s tmavými kulisami tisů, které vymezovaly prostor. Barevnost dále v jeho zahradách zvyšovaly vysazené aleje z plnokvětých hlohů, šeříků, mandloní, případně se pro tento účel používaly i konifery.

Mezi další výrazné znaky jeho zahrad patří, obdobně jako u Kumpána, hojně užívání drobné zahradní architektury, kterou užíval výhradně s bílým nátěrem. Takovéto prvky posléze umísťoval v popředí tmavých jehličin. Pravděpodobně není možné nalézt Vaňkem projektovanou zahradu, ve které by chyběla pergola, besídka nebo alespoň loubí porostlé popínavými dřevinami.⁶⁶⁾

Josef Vaněk začal masově prosazovat používání ovocných zákrsek v zahradách. Zmenšená měřítko stromů umožňovala díky svým vlastnostem používání i v menších zahradách. Mnohem více než jiní architekti uplatňoval tvarovanou vegetaci, a to i tvarované stromy. Užíval také hojně sloupovité dřeviny, které často, obdobně jako Kumpán, umísťoval do pozadí pergoly nebo altánu, aby vyrovnal její protiváhu.⁶⁷⁾

Josef Miniberger (1878–1955) je dalším představitelem z řady vyhledávaných projektantů a realizátorů soukromých zahrad, ale i veřejné zeleně. Studoval na pražské technice stavitelství. Od roku 1926 byl členem Ústavu pro stavbu měst při Masarykově akademii práce.⁶⁸⁾ O zahradní architektuře také přednášel. Praktikoval u školkaře V. Maška v Turnově, také byl v kontaktu se školkařem J. Veselým z Molitorova. Byl literárně činný v časopisech svého oboru. Ve svých statích se věnoval kompozici zahrad, zejména problematice užití tzv. přechodného stylu, tedy aplikací a vzájemnou provázaností stylu formálního (geometrického) a volného (krajinářského) při zakládání rodinných a vilových zahrad. Pozornost věnoval také stavebním objektům v zahradě, praktickým radám při zakládání zahrad a obnovám historických zahrad. Pravděpodobně jeho největší doménou byla problematika přesazování vzrostlých stromů v teoretické i praktické rovině.⁶⁹⁾

Při zakládání menších zahrad se Miniberger takřka vždy nechal ovlivnit geometrickou podstatou domu a zahradu formálně přizpůsobil jeho půdorysu. Přestože uplatňoval zejména přednosti formálního uspořádání zahrady, provedení větší zahradní plochy v čistě pravidelném pojetí nedoporučoval. Prosazoval kombinaci formálních a neformálních prvků zahradní kompozice se snahou uplatnit geometrické tvary alespoň kolem vily.⁷⁰⁾ Pravidelnou úpravu považoval Miniberger, alespoň v dotyku vily, za nutnost. V případě navrhování větších zahrad bylo ovlivnění budovou nejznatelnější v její těsné blízkosti, které navrhoval výhradně pravidelně v různé míře a rozsahu podle konkrétních okolností. V takových kombinovaných případech kladl důraz na vyřešení přechodu od části geometrické k části volně upravené.⁷¹⁾ Usiloval o to, aby jedna část v druhou přecházela – zejména zabíháním geometrické formy do volně komponovaných částí zahrady. Například formální parter svými okraji a osami přecházel ve styl volný výsadbou netvarovaných dřevin a především ukončení os v krajinářské části bylo tvořeno výhradně geometrickým útvarem – rondelem stromů, altánem, vodním

65) OTTOMANSKÁ, Stanislava. Použití dřevin ve vybrané etapě zahradního umění: přelom 19. a 20. století na území východních Čech. Lednice, 2011. 165 s. Disertační práce (Ph.D.) Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, Ústav biotechniky zeleně. 2011.

66) ZÁMEČNÍK, R., c. d. v pozn. 60.

67) Vaňkova projekční kancelář vyprodukovala za dobu své činnosti více jak 4 000 plánů.

68) TOMAN, Prokop. Nový slovník československých výtvarných umělců. 3., značně rozš. vyd. Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 1993. 782 s. ISBN 80-900648-4-1.

69) Minibergovy zápisky o zahradnictví. Rukopisný sešit. Archiv Národního zemědělského muzea Praha, OF Josef Miniberger.

70) MINIBERGER, J., c. d. v pozn. 44.

71) Tamtéž.

Obr. 15: Návrh zahrady Josefa Holubka v Sudově na Slovensku z roku 1931 od Josefa Minibergera představuje jeho nejvýznamnější projekt a realizaci vilové zahrady. V projektu zhmotnil všechny své zásady o tvorbě zahrad – provádění formální a krajinářské kompozice, použití sortimentu, zakládání prostřednictvím vzrostlých dřevin, atd. (Archiv Národního zemědělského muzea, OF Josef Miniberger, inv. č. 886/V/Z)

prvkem, pergolou atp. Za hlavní přednosti spojení obou přístupů považoval rozmanitost působení vzájemných kontrastů mezi přímými liniemi geometrických prvků, postavených proti malebným liniím volného rostlinstva – nespoutané přírody. Při vlastním navrhování uměleckého díla, za které zahradu vždy považoval, ctil tři základní zásady:

- 1) stanovil jednu vůdčí myšlenku zahrady, které podřídil a přizpůsobil všechny detaily celého řešení,
- 2) soustředil se na oblast světla a stínu,
- 3) usiloval o zachování celistvosti ploch.

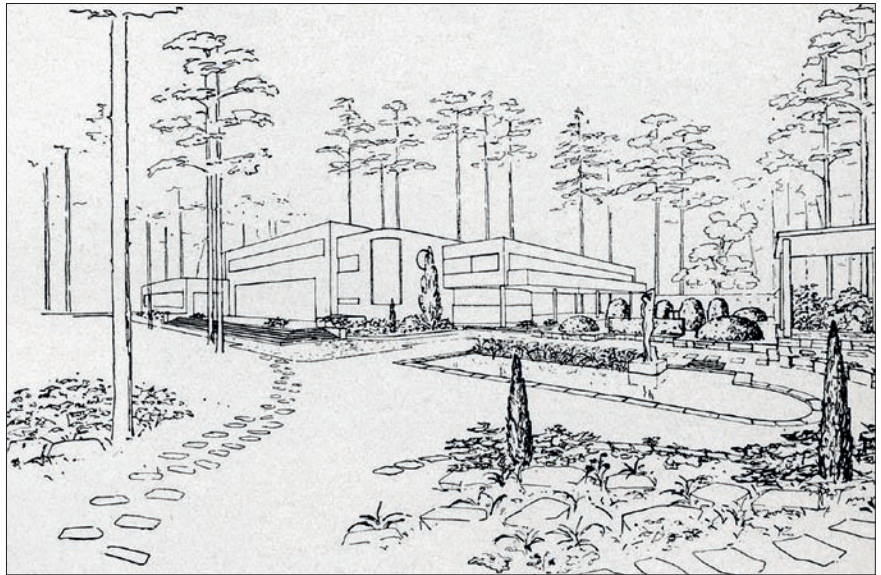
Podotýkal, že při zachování těchto tří zásad se nejlépe využije celá plocha pozemku, s vyloučením chyb při zakládání zahrady, které by jen těžko mohly být v budoucnu napraveny.⁷²⁾ První zásada spočívala ve správném položení osy souměrnosti, od které se v případě pravidelného založení zahrady rozvíjel zahradní program na obě strany. Při krajinářských úpravách tvořila tato osa hlavní průhled zahradou, přestože nemuselo jít vždy o osu souměrnosti. Průhled byl vždy ukončován nějakým zajímavým objektem – drobnou stavbou, např. besídky nebo skupinou stromů. Zásada světla a stínu byla bezprostředně navázána na zmiňovanou osu. Oblast světla obyčejně kladl na osu souměrnosti celého řešení. Těžištěm světla v zahradě mohlo být volné prostranství poblíž domu a dále také trávnická plocha, kterou považoval za největší půvab celé zahrady. Od prosvětlených částí v centru zahrady se program ubíral v intimnější střídavé (světlo – stín) prostory. Pestrost zahrady se uplatňovala v konečném vyznění celistvě, díky jednotící travnaté ploše.⁷³⁾

Při používání rostlin dbal na jednoduchost řešení a na postavení kontrastů proti sobě. Jehličnatých dřevin využíval jako pozadí, před které umísťoval jednodruhové a jednobarevné záhony, osazené převážně růžemi. Mezi další případy úspěšného uplatňování kontrastů patřily vzájemné kombinace tvarovaných a netvarovaných dřevin. Různá prostranství a odpočívadla byla většinou po obvodu doprovázena linkou živého tvarovaného plotu (*Buxus*, *Ligustrum*), suplujícího balustrádu. Na pozadí uplatnil volně rostoucí dřeviny, nebo před skupinu (jehličnatých) stromů, tvořících pozadí odpočívadla, umísťoval např. polokruhovitou stěnu stříhaných tisů (*Taxus baccata*). Kritizoval používání bohatých kobercových záhonů, které považoval za přežitě.⁷⁴⁾

72) MINIBERGER, Josef: Některá upozornění pro zakládání zahrad. Naše zahrádka, č. 1, roč. XVIII., rok 1929, s. 4–5.

73) Tamtéž, s. 4–5.

74) ZÁMEČNÍK, Roman. Dílčí poznatky o tvorbě zahradního architekta Josefa Minibergera - park Svodov. Prameny a studie, rok 2014, č. 54, s. 42–66. ISSN 0860-8483. ISBN 978-80-86874-54-8.

Obr. 16: Perspektiva zahrady manželů Schauerových v Jevanech, nakreslená Otokarem Fierlingerem ve 30. letech 20. století. (Přezato z: FIERLINGER, O. *Zahrada a obydlí: Základní zásady zahradní kompozice*. V Praze: Jan Laichter, 1938. 55 s.)

Otokar Fierlinger (1888–1941) se svými zahradně-architektonickými přístupy značně odlišoval od hlavního proudu, do kterého můžeme zařadit výše zmiňované architekty. Otokar Fierlinger se v profesním životě věnoval urbanismu, teorii zahradního umění, zahradní a krajinářské architektuře, okrajově stavebnímu projektování a působil také jako vysokoškolský pedagog. Jeho zahradně-architektonická tvorba byla ovlivněna častými cestami po západní Evropě a studiem v USA. Otokar Fierlinger přinesl do tehdejšího Československa z Ameriky také zcela novou filozofii přístupu ke tvorbě měst, parků a zahrad. Tehdejší společnost, plná emocí po vzniku první samostatné Československé republiky, toužila být novou a při tom se jen odkazovala na dávno zaniklé feudální symboly. Nová vlna přicházela s mladými odvážnými architekty, kteří se nebáli zhmotnit své představy o moderním bydlení v duchu funkcionalistických pravidel. V duchu nového názoru na bydlení v domě, který je jednoznačně provázán s okolní zahradou svým půdorysem, velkými prosklenými plochami, obytnými terasami, sloupy a schodišti. Na nový životní styl, projevující se v povaze rodinného bydlení, nedokázal reagovat každý zahradní architekt. Otokar Fierlinger byl bezpochyby jeden z mála, ne-li jediný, který beze zbytku, ve spolupráci se stavebními architekty, dovedl propojení domu a zahrady k dokonalosti. Otokar Fierlinger je v tomto smyslu představitelem nových moderních myšlenek o úpravě měst, obcí, parků a rodinných zahrad. S odbornou erudovaností prosazoval zásady anglosaské a americké krajinářské školy, zejména v oblasti úpravy měst.⁷⁵⁾

Přestože Fierlinger považoval projektování rodinných zahrad za nejmenší úkol zahradně-krajinářského architekta, viděl při jejich navrhování největší obtížnost v tom, jak docílit různých účinků na poměrně malé ploše bez vzájemného rušení. Další „komplikační“ byla potřeba současně vyhovět zvláštním přáním majitele, která se často nekryjí s uměleckou myšlenkou kompozice. Při navrhování zahrad se vážně zabýval denními potřebami obyvatel domu a funkcí domu, které určovaly především rozsah zahrady. Při dodržení těchto základních ukazatelů nabývaly jeho zahrady významu obývacích prostorů v přírodě. Fierlinger také doporučil určité schéma řazení prostor v organizaci domu. Z něj je patrná orientace hlavních společenských místností v domě ke světovým stranám. Na schématu umísťuje vstup do domu na severní stranu, kuchyň na severovýchodní, jídelnu na jihovýchodní, krytou terasu na jižní a obývací pokoj s otevřenou terasou na jihozápadní polohu. Výhodou schématu je, že mezi vnitřními místnostmi a zahradou je vsunuta krytá terasa, do které ústí obytné pokoje. Tato dispozice chrání pokoje před deštěm a velkým sluncem, a tudíž i přehřátí. Jelikož jsou

75) ZÁMEČNÍK, Roman. *Zahradní umění v Československu (1918–1939): Odkaz zahradního architekta Otokara Fierlingera*. Sborník příspěvků z konference studentů doktorských programů Zahradnické fakulty 2013. 24. 10. 2013, Lednice. Brno: Mendelova univerzita v Brně. Vyd. 1. 2013, s. 113–118. ISBN 978-80-7375-896-7.

východy z obytných místností chráněny, mohou být značně široké, aby otevíraly pohledy do zahrady. Z kryté terasy se tím stává žádoucí otevřený obývací prostor, který rozšiřuje účelový půdorys domu.⁷⁶⁾

Podobně jako je půdorys domu členěn na jednotlivé části, členil také Fierlinger půdorys zahrady na jednotlivé oddíly, které byly spjaty s funkcí domu. Dispozice jeho zahrad se vyvíjely tedy z půdorysu domu, na který bylo vázáno rozdělení, tvar, barva, struktura rostlin, plasticita terénu, dispozice cest atd. Terasy nechával zřizovat na slunečné straně s důrazem na jejich dostatečné rozměry. Rozvržení zahrady členil v optimálním případě na několik základních částí. Na *veřejnou část před domem*, která tvořila příchod k domu, a proto bývala více či méně formálně osazena způsobem odpovídajícím charakteru průčelí. Její vhodně zvolená kompozice zprostředkovávala zajímavé až efektní pohledy na průčelí budovy. *Formální poloveřejná část* bývala bohatěji upravena a vyzdobena sochařskými pracemi takovým způsobem, aby poskytla formální pohledy z oken v hlavní ose a byla oživena barevnou perspektivou. Obsahová náplň této části zahrady a uspořádání květin se však vyhýbalo ostrým a nápadným barvám v popředí. *Užitková část* se nacházela při kuchyni a zaujímal zelinářskou plochu, dvůr a různé hospodářské stavby. *Vnitřní část zahrady za domem* koncipoval jednoduše tak, aby zabezpečovala volný a nerušený pobyt rodiny na trávníku a pod stromy. Pokud to dovolovaly podmínky, jednalo se o největší část zahrady, obzvláště pojímala-li hřiště. Různými funkcemi zahrady byly dále určeny detaily a povaha úpravy jednotlivých částí. Například prostor při obývacím pokoji zaujímal obyčejně květinovou zahradu s bohatými barevnými efekty, nebo prostor před pánským pokojem, v němž majitel mnoho pracuje, měl poskytovat vyhlídku působící klidně až konejšivě, tedy například na volnou plochu trávníku. Osovosti v jeho zahradách nebylo dosahováno pomocí pravidelných tvarů, šlo spíše o vyvážení pohledů. Nepravidelné, volně řešené části v zahradě převládaly nad geometrickými úpravami.⁷⁷⁾

Na požadavky stavebníků, související zejména se stále více se prosazujícími sportovními aktivitami, reagoval zakládáním vkusných koupacích bazénů s výraznou kompoziční a uměleckou hodnotou, různých sportovišť a tenisových kurtů, které byly vhodně zakomponovány v zahradním programu. Byl člověkem, který bravurně dokázal využít vlastnosti konkrétního stanoviště, zejména při projektování soukromých zahrad.

Obr. 17: Detail úpravy v zahradě manželů Schauerových v Jevanech. Projektoval Otokar Fierlinger ve 30. letech 20. století. Fotograf Josef Sudek. (Reprofoto ze sbírky fotografií Josefa Sudka. Dokumentační fond. Sběrka fotografie Uměleckopřemyslového muzeum v Praze, sig. GF 52881)

76) ZÁMEČNÍK, Roman. Otokar Fierlinger (1888–1942): Inspirační zdroje a východiska pro tvorbu. Prameny a studie: Z historie zemědělství IV. Praha: Národní zemědělské muzeum Praha. 2013, č. 51, s. 4–55. ISSN 0862-8483. ISBN 978-80-86874-46-3.

77) Tamtéž, 4–55.

5. Metodické pokyny

5.1 Doporučené archivní průzkumy

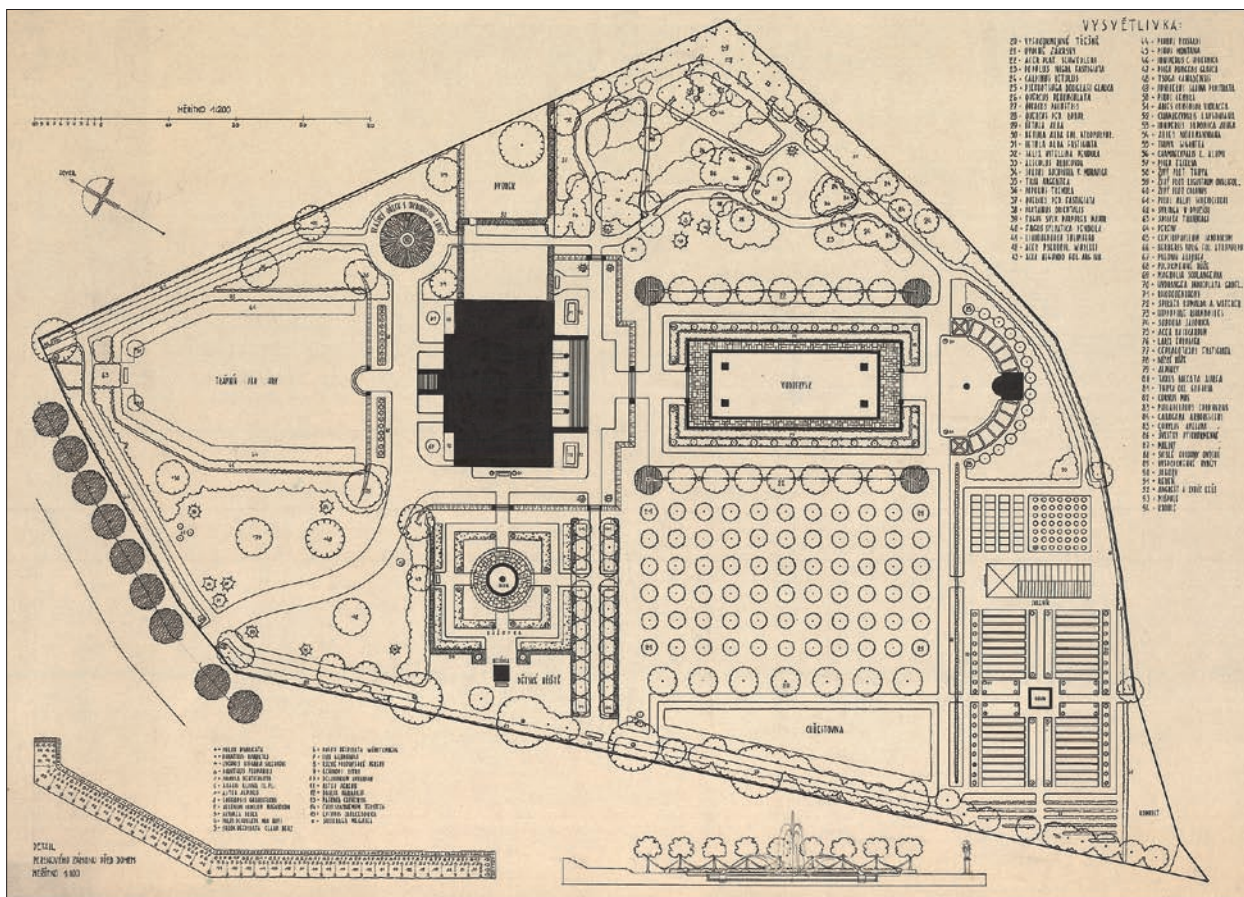
Základním předpokladem pro vytvoření projektu obnovy konkrétní historické zahrady je dostatek věrohodných historických zdrojů, které dokládají její původní podobu. Historické zdroje mají různou povahu a specifickou míru dostupnosti pro cílového uživatele. Za nejcennější zdroje dat jsou považovány zahradní plánová dokumentace, historická ikonografie, letecké měřické snímky, případně svědectví pamětníků či filmové záznamy, které prokazatelně dokládají skutečný stav zahrady po její realizaci a v době jejího užívání. Archivní průzkum rozdělujeme na dílčí, zaměřený na studium jednotlivého prvku zahradní kompozice (zahradní bazén, cestní síť, dřeviny, květinové záhony), nebo na komplexní, postihující zahradu jako celek se všemi vegetačními i technickými prvky a doplňky.

Charakteristika a zásady úspěšné realizace archivního výzkumu památky zahradního umění:

1. Realizace archivního výzkumu před zahájením rekonstrukce nebo rehabilitace historické zahrady by měla být stejnou samozřejmostí, jakou je realizace restaurátorského a stavebněhistorického průzkumu před obnovou historické budovy.
2. Archivní průzkum se vyhotovuje komplexně pro celý objekt, případně pouze pro dílčí součásti díla (květinový záhon, kašna, alpinum). V případě potřeby je nutné využít dalších příbuzných oborů, nutných pro odhalení historické podoby zahrady (zahradní archeologie).
3. Archivní průzkum postihuje vegetační i technickou (stavební) součást díla zahradní tvorby včetně všech detailů.
4. Archivní průzkum zahrady musí vycházet z pečlivého studia všech disponibilních zdrojů, objasňujících historickou podobu zahrady (plány, fotodokumentace, ikonografie), a z jejich správné interpretace. Při interpretacích je žádoucí využít znalců z příbuzných oborů (architekti, historici umění, botanici)
5. Archivní průzkum zahrady, neboli shromáždění, analýza a objektivní interpretace historických podkladů, představuje základní stavební jednotku pro realizaci celkového stavebněhistorického průzkumu zahrady.
6. Archivní průzkum musí vždy předcházet případné realizaci archeologického výzkumu.
7. Po realizaci archivního průzkumu následuje podrobný terénní průzkum zahrady, složený ze specifických operací (pasport zahrady, dendrologický průzkum)
8. Závěry a hodnocení, obsažená ve výstupech archivního a terénního průzkumu, nenahrazují příslušná vyjádření a rozhodnutí orgánů a organizací státní památkové péče; poskytují pro činnost těchto institucí podstatné výchozí podklady.

Základní informační zdroje dat k zahradám první Československé republiky:

Mezi základní informační zdroje, které je nutné analyzovat a následně objektivně interpretovat při procesu archivního průzkumu modelové zahrady z období první republiky, patří:

Obr. 18: Ukázka zahradní plánové dokumentace uložené v českých institucích. Plán zahrady J. Čerycha v České Skalici z roku 1927 projektoval Josef Kumpán. (Archiv NZM Praha, OF Josef Kumpán, inv. č. 1867/V/Z/252)

5.1.1 Zahradní plánová dokumentace a související písemné prameny

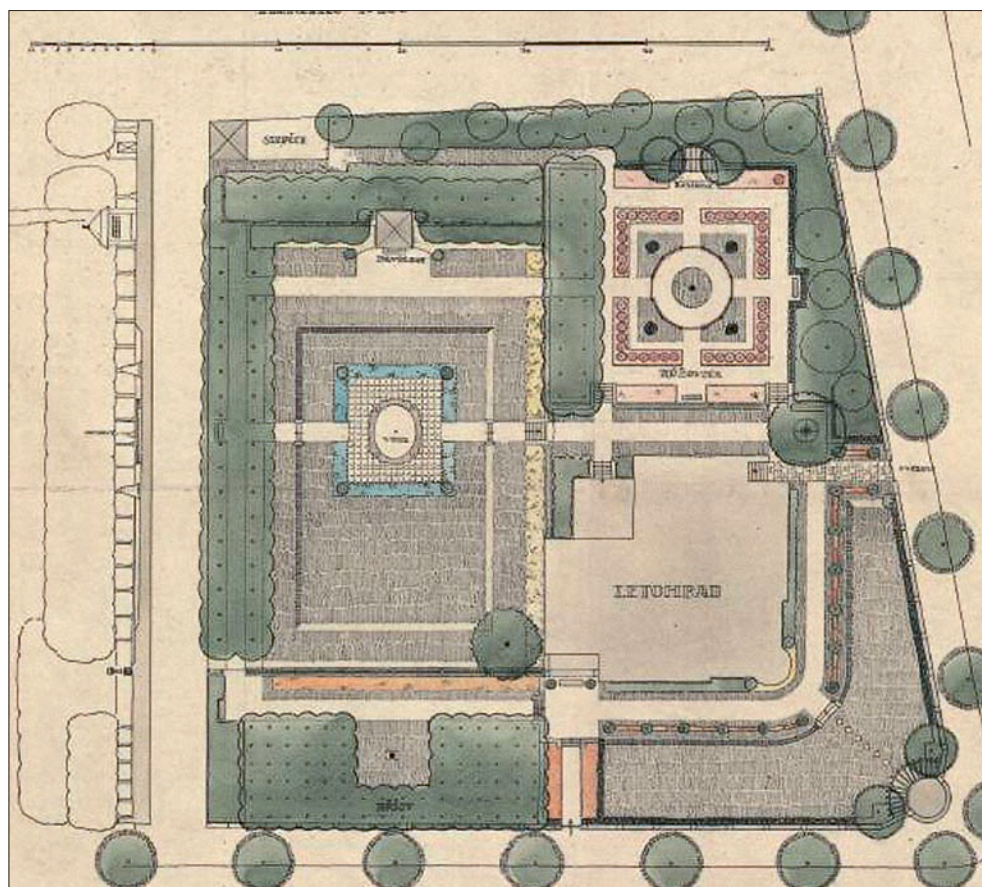
Analýza plánů spočívá v popsání významných objektů, vegetačních prvků a jejich změn. Zhodnocení by mělo obsahovat komentář, zda byl nebo mohl být plán či jeho část realizována.⁷⁸⁾

V českém archivnictví neexistuje příručka speciálně zaměřená na vyhledávání pramenů, týkajících se historických zahrad. V českém archivnictví se dodržuje v pořádání archivních fondů, až na malé výjimky, provenienční princip. To znamená, že fondy a jejich písemnosti jsou v archivech ukládány podle místa jejich vzniku. Na základě tohoto systému vznikla i síť státních archivů a systém jejich pořádání. Státní správa v českých zemích byla historicky trojinstanční, z tohoto důvodu vznikla i třístuňová síť státních archivů. Přehled českých archivů je k dispozici na internetové adrese České archivní společnosti (<http://www.cesarch.cz/>).⁷⁹⁾

České archivnictví se podle kompetence dělí na Národní archiv, který uchovává archiválie vzniklé z činnosti centrálních úřadů a institucí celostátního významu, státní oblastní archivy a dva zemské archivy, které archivují dokumenty

78) MACEK, Petr; KREJČÍŘÍK, Přemysl. Stavebně-historický průzkum. Historický vývoj památky zahradního umění a jeho interpretace, Zahrada – park – krajina, rok 2003, roč. 12, č. 4, s. 6–9. ISSN 1211-1678.

79) WAAGE, Vladimír. Historické prameny k zahradní architektuře a perspektivy jejich zpřístupnění. Trendy a tradice. Sborník. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, Lednice, 2009. ISBN 978-80-7375-322-1.

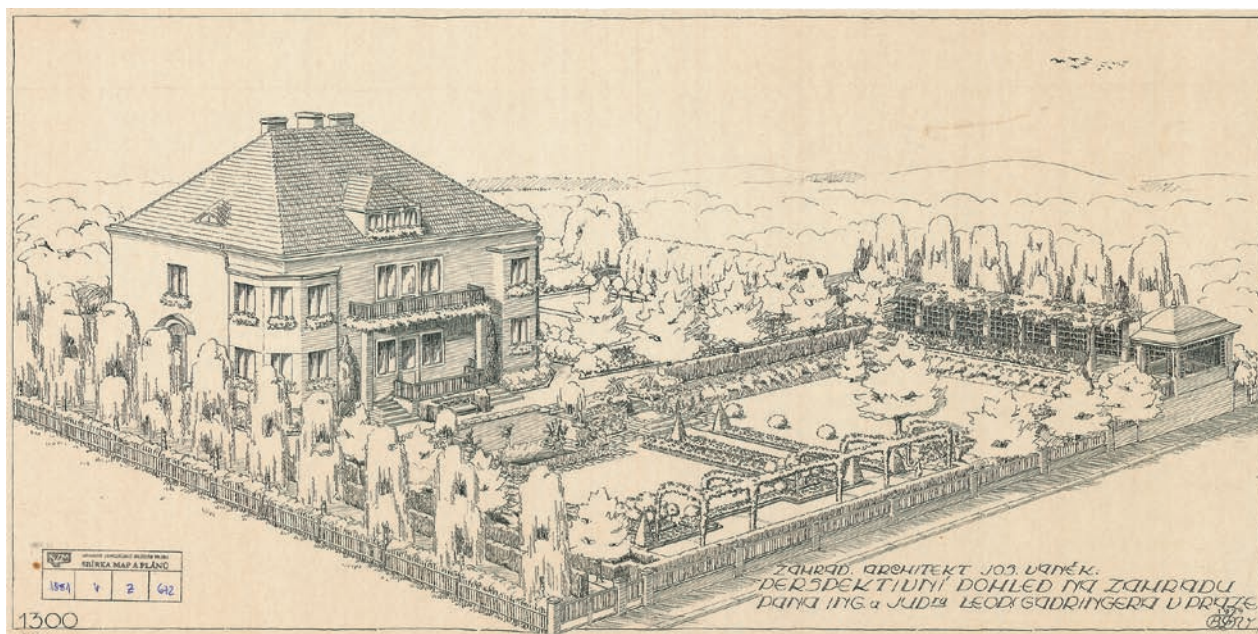
Obr. 19: Ukázky zahradní plánové dokumentace uložené v českých institucích. Plán zahrady R. Staňkovského v Roudnici nad Labem z roku 1919, projektoval Josef Kumpán. (Archiv Národního zemědělského muzea Praha. Dostupné přes <http://www.starelesnimapy.cz/>)

vzniklé z činnosti krajských úřadů a institucí krajského významu. Archiválie vzniklé z činnosti okresních úřadů a dalších institucí okresního významu mají v kompetenci okresní archivy. Vedle této sítě stojí řada speciálních archivů zvláštního významu⁸⁰⁾ – Archiv Pražského hradu, Archiv Akademie věd ČR, archivy muzeí – Národního muzea v Praze, Národního zemědělského muzea, Národního technického muzea, Památník národního písemnictví a zejména celá síť regionálních městských muzeí, které mohou mít ve svých sbírkách důležité zdroje ke konkrétním, zejména významnějším vilám a zahradám ve svém regionu. Pro zahradní architekty je rovněž velmi důležitý Ústřední archiv zeměměřictví a katastru (<http://archivnimapy.cuzk.cz>) a dále archivy Národního památkového ústavu a archiv Národní knihovny ČR.

Za nejcennější sbírky dokumentů v českých archivech, vhodných pro získávání informací o zahradách meziválečného období a o jejich autorech, je možné považovat osobní pozůstalosti, rodinné archivy, sbírky map a plánů, letecké snímky a sbírky fotografií.

K danému tématu je možné nalézt osobní pozůstalosti významných zahradních architektů zejména v Národním zemědělského muzeu. Archiv Národního zemědělského muzea Praha vlastní celou řadu archiválií, které vznikly činností soukromých ateliérů zahradních architektů Františka Thomayera, Josefa Kumpána, Josefa Minibergra a dalších. Tyto dochované písemnosti, nebo alespoň jejich části, se postupně digitalizují. S výsledky digitalizací se badatel může seznámit na internetové adrese <http://www.starelesnimapy.cz/>. Množství plánů prvorepublikových zahrad, pocházejících ze sbírek Národního zemědělského muzea, digitalizuje také Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně. Náhledy digitalizo-

80) Tamtéž.

Obr. 20: Příklad velmi časté formy plánové dokumentace, uchovávané v českých institucích, znázorňující pouze perspektivní pohled na zahradu L. Gadringera v Praze (samostatné půdorysné plány či osazovací detaily nejsou k dispozici). Projektoval Josef Vaněk v roce 1929. (Reprofoto ze soukromého archivu Josefa Vaňka, Chrudim)

vaných plánů jsou přístupné na internetových adresách <http://katalog.mendelu.cz/> a <http://kramerius4.mendelu.cz/>.

Někteří z tehdy činných zahradních architektů byli v podstatě původním povoláním stavebními architekty a projektanty, přesto se zabývali také návrhy zahrad (Otokar Fierlinger, Jan Kotěra). Proto je velice hodnotný i archiv Národního technického muzea v Praze (NTM). Kromě bohaté sbírky osobních archivů zejména architektů a stavitelů z meziválečného období, mezi kterými se ovšem můžou objevit také plány a zejména dobové fotografie zahrad, je v archivu architektury a stavitelství NTM uložena, mimo jiné, pozůstalost zahradní architektky Zdenky Košákové a část pozůstalosti Otokara Fierlingera.

Fondy rodinných archivů vznikly z osobní činnosti členů rodin. Nejvíce rodinných archivů je uloženo v oblastních a zemských archivech. Spíše výjimkou tvoří rodinné archivy spravované do dnešních dnů potomky. Takovým archivem je zejména obsáhlý archiv firmy Josefa Vaňka v Chrudimi, který prochází také postupnou digitalizací (<http://katalog.mendelu.cz/> a <http://kramerius4.mendelu.cz/>).

Nebývá také zcela výjimkou, že je historická dokumentace k zahradě stále držena potomky původních majitelů. Tento materiál představuje ten nejcennější zdroj informací. Kromě vizualizace zahrady a osazovacích plánů může být často součástí také bohatá korespondence mezi architektem a investorem, ze které se dá vyčíst nejen cena výsadbového materiálu, ale také honoráře zahradníků a architekta, nebo původ rostlin.

Napříč institucemi státní správy jsou v archivech vedeny sbírky map a plánů, které obsahují mapy, plány a technickou dokumentaci. Většina sbírek je zaměřena převážně regionálně.

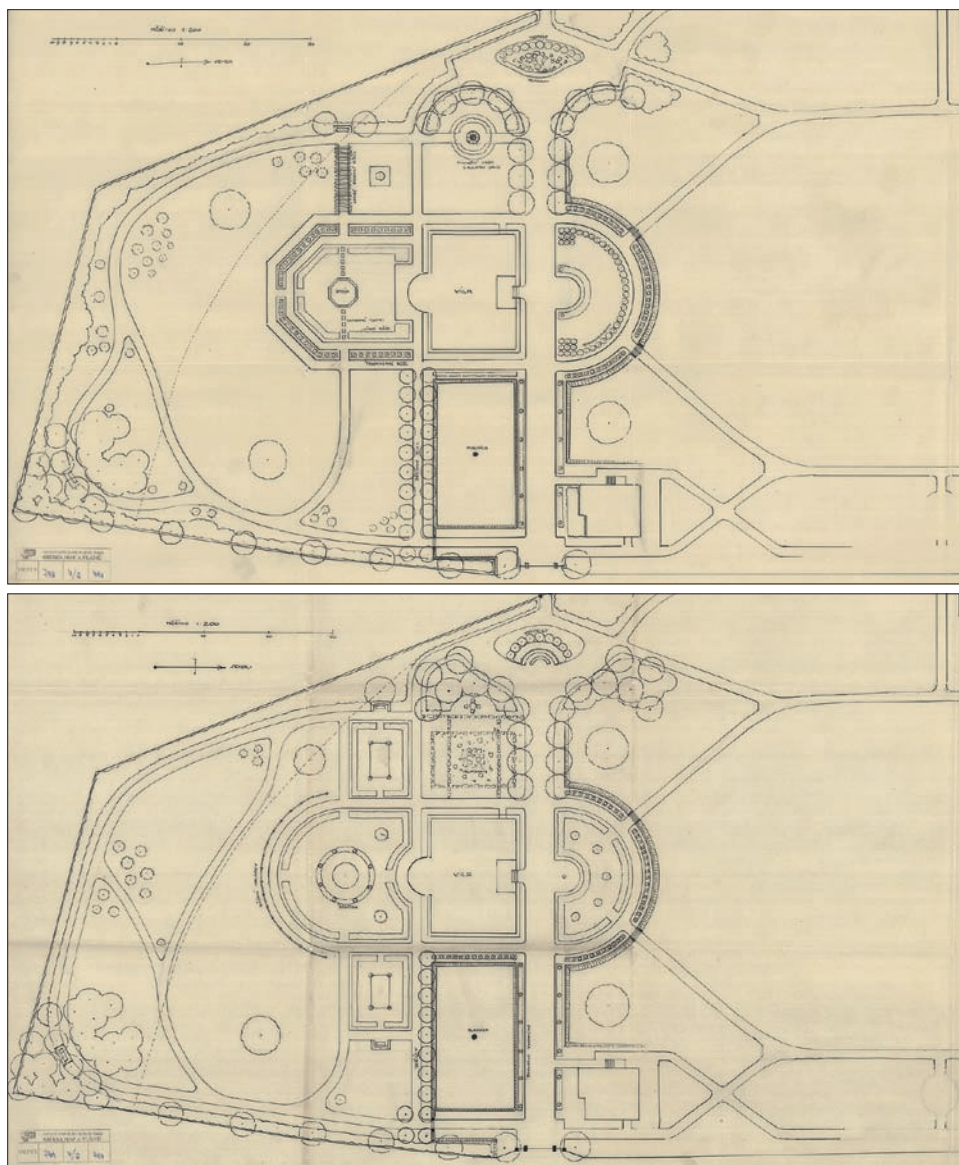
Vedle sbírek map a plánů jsou v českých archivech všech úrovní⁸¹⁾ další mapy, uložené ve fondech úřadů, a to jako přílohy k úředním spisům. Častěji tam jsou skutečně realizované podklady, kdežto u autora projektu, v jeho osobním archivu, mohly zůstat nerealizované verze. Zejména písemný materiál může být uložen i v registraturách městských úřadů.

81) Ústřední, zemské, oblastní, okresní.

Spíše okrajově je možné zmínit také archivy konkrétních velkostatků, uchovávané ve státních oblastních archivech a zemských archivech, kde jsou uloženy také firemní archivy konkrétních podniků, případně archivy významnějších rodin nešlechtického původu. V nich je možné mnohdy dopátrat také plány ke stavbám vily a zahrad sledovaného období.⁸²⁾

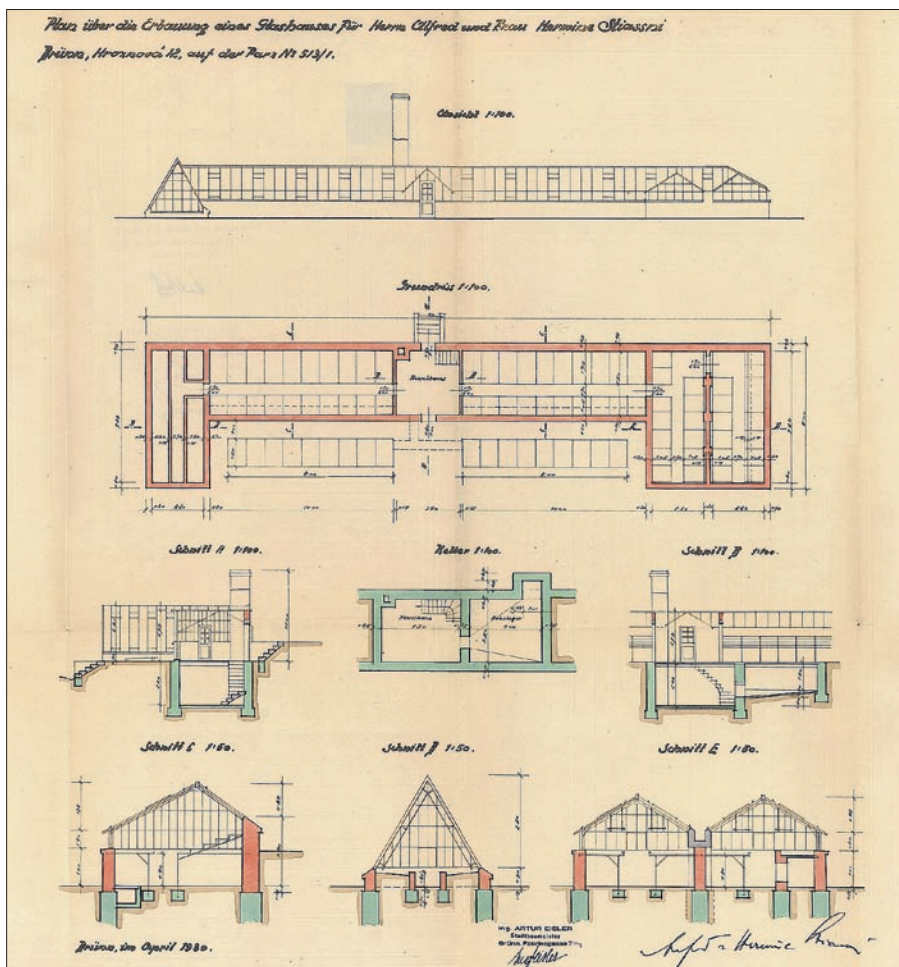
Poznátky a doporučení:

Přestože se podaří získat původní plánovou dokumentaci, může její nízká vypovídající hodnota spočívat v tom, že historické plány zahrad mnohdy znázorňují skupiny stromů, plochy keřů a květinové záhony zpravidla jen v obrysech, jež jsou míněny více či méně schematicky. Konkrétní druhové složení, počet, spony rostlin byly stanoveny často při

Obr. 21: Odlišné varianty řešení shodné vilové zahrady Josefa Černého v Kaníně z roku 1927. V takovémto případě je nutné ověřit, která varianta byla skutečně realizována, případně existenci dalších variant. Projektoval Josef Kumpán. (Archiv Národního zemědělského muzea Praha, OF Josef Kumpán, inv. č. 748/V/Z/494 a 749/V/Z/494)

82) Dalším zdrojům historických podkladů k zahradám (indikční skici, císařské otisky, císařské povinné otisky stabilního katastru...) není, vzhledem k době zakládání zahrad (1. pol. 20. stol.), věnována pozornost.

Obr. 22: Příklad projektové dokumentace pro stavbu vytápěného skleníku v zahradě vily Stiassni v Brně, uložené společně se stavební dokumentací, projektoval Artur Eisler v roce 1930. (Moravský zemský archiv v Brně, H 298, H. a J. Kunert, inv. č. 168, karta 48, stavební dokumentace)

realizaci, jež nebyla, nebo nemusela být dokumentována. Nedá-li v těchto případech dostatečnou odpověď analýza dalších archiválií, dochovaných vegetačních prvků, případně zahradní archeologie, zbývá jen cesta analogických vývodů ze studia lépe dokumentovaných relevantních objektů (nejlépe jiná díla stejného tvůrce), popřípadě odborných učebnic a příruček z dané doby. Do určité míry mohou pomoci i údaje o době introdukce cizích rostlin na naše území⁸³⁾ a o době vzniku kultivarů.⁸⁴⁾ Případně má plánová dokumentace, uchovávaná v českých muzeích a archivech, pouze podobu cílových perspektiv a vizualizací bez detailů a osazovacích plánů.

Další „komplikací“ může být také to, že dokumentace poskytuje často obraz, který nemusel být nutně realizován, proto je velmi důležité doložit, zda prvek hodný obnovy skutečně existoval – dokladem může být jeho fragment či dobová fotografie.

V případě typicky stavebních objektů, které ale tvoří mnohdy podstatnou součást zahrady, jakými jsou cestní síť, terasy (zejména u větších vilových objektů), skleníky, zahradní domky, altány, besídky či zahradní oplocení, bývá jejich plánová dokumentace velmi často součástí stavební dokumentace vlastního domu.

⁸³⁾ O introdukci listnatých a jehličnatých dřevin na naše území podává informaci SVOBODA, Antonín Marián. *Introdukce okrasných jehličnatých dřevin*. Praha, 1976, 122 s.; SVOBODA, Antonín Marián. *Introdukce okrasných listnatých dřevin*. 1. vyd. Praha: Academia, 1981, 175 s.

⁸⁴⁾ PEJCHAL, Miloš. *Sortiment dřevin v památkách zahradní architektury*, in: *Městské historické parky*, Olomouc: Památkový ústav v Olomouci, 1995 b, s. 65–70.

5.1.2. Historické letecké měřické snímky území ČR

Studium zahrad, zakládaných v meziválečném období 20. století umožňuje čerpat z leteckého fotografického materiálu. V zásadě je možné vyčlenit historické (pro naše území období mezi 30. a 80. léty 20. století) a současné fotografie (od 90. let po současnost). První letecký snímek území Československé republiky byl pořízen v roce 1935. Tuto činnost stále zajišťuje Vojenský geografický a hydrometeorologický ústav ve východočeské Dobrušce. (<http://www.geoservice.army.cz/>). Vojenský geografický a hydrometeorologický ústav v Dobrušce (dále VGHMÚř) spravuje největší archiv historických leteckých měřických snímků (LMS) v České republice. Další odloučená pracoviště jsou také v Táboře, Praze a Olomouci.⁸⁵⁾

Obr. 23: Příklad leteckého snímku zahrady Františka Schnöblinga ve Strančicích z roku 1949, ze kterého je možné velmi snadno identifikovat funkční členění zahrady s obsahovou náplní (bazén, tenisový kurt, ovocný sad), rozvržení hmot porostů a solitér, včetně detailního vedení cestní sítě v zahradě. Zahradu projektoval v roce 1930 Otokar Fierlinger. (Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2015)

Obr. 24: Příklad leteckého snímku stejné zahrady (F. Schnöblinga ve Strančicích) z roku 1981, ze kterého je možné studovat, při porovnání s leteckým snímkem z roku 1949, vývoj stromového a keřového patra, případně zánik vegetačních skupin (ovocný sad), vznik a vývoj stavebních objektů v zahradě (dostavba vilky) a jejich postupný zánik (tenisový kurt, cestní síť). (Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2015)

85) STRUHA, Pavel. Historie archivu leteckých snímků. Magistrát města Hradce Králové. Dostupné na: <http://muhb.cz/historie-leteckych-archivu/s-820503>.

V letech 1936 až 1938 a v roce 1946 byly letecké snímky pořizovány pro různé účely a v malém rozsahu. Byly používány převážně jako kontrolní podklad pro doplňující údaje při mapové tvorbě. V letech 1947–1956 bylo poprvé využito leteckých měřických snímků ve větším rozsahu k fotogrammetrickému vyhodnocení při tvorbě mapového díla v měřítku 1 : 25 000. V uvedeném období bylo nasnímkováno téměř celé území republiky. Území ČR bylo do současnosti nejméně čtyřikrát přesnímkováno v různých časových obdobích. Perioda snímkování jedné lokality se pohybuje v intervalu 5–10 let.⁸⁶⁾ Všechny letecké snímky podléhaly až do změny politického režimu v roce 1989 různému stupni utajení a přístup k nim měl pouze úzký okruh státních institucí. V současnosti je situace zcela opačná, naprostá většina snímků je veřejně přístupná. Mimo tradiční odběratele snímků, mezi něž patří různá ministerstva, pozemkové úřady či vysokoškolská pracoviště, se k okruhu zájemců o archivní letecké snímky připojují stále více soukromé firmy i soukromé osoby.⁸⁷⁾ Pro zájemce vyhotovuje VGHMÚř většinou z archivovaných negativů požadované odvozeniny (černobílé zvětšeniny do formátu 100 × 100 cm, výrobu barevných zvětšenin do formátu 50 × 60 cm a výrobu kontaktních a kopií a diapositivů).⁸⁸⁾

Originální letecké měřické snímky jsou archivovány a spravovány ve VGHMÚř. Vzhledem k tomu, že letecké snímky se již neutajují, lze je poskytnout všem právnickým i fyzickým osobám. Letecké snímky jsou dodávány za úhradu podle platného ceníku. Při objednávání snímku je třeba zakreslit zájmové území do mapy nebo její kopie v jakémkoli měřítku, dále uvést druh požadovaných odvozenin a u zvětšenin uvést měřítko nebo zvětšení bez ohledu na měřítko max. do formátu 100 × 100 cm. Je možná i osobní návštěva VGHMÚř a upřesnění a výběr snímků na místě. Snímky se uživatelům zasílají poštou nebo je lze převzít osobně v Dobrušce.⁸⁹⁾

Po rozdělení republiky byl centrální vojenský archiv teritoriálně rozdělen na část českou a slovenskou. Snímky z území Slovenské republiky jsou v současné době uloženy v Topografickém ústavu Armády Slovenské republiky v Bánské Bystrici (<http://www.topu.mil.sk/>). V Dobrušce zůstalo cca 800 000 originálů leteckých snímků a souvisejících archiválií (map převážně měřítko 1 : 50 000 se zákresy středů a obrysů leteckých snímků, evidenční knihy a centrální databáze).⁹⁰⁾

Významným zdrojem historických kolmých leteckých fotografií je nedávno spuštěný mapový server České informační agentury životního prostředí (CENIA), který umožňuje prohlížet celé území České republiky na snímcích z poloviny 50. let 20. století. Server byl vytvořen v rámci projektu Národní inventarizace kontaminovaných míst, který byl zaměřen na jejich evidenci v proměnách poválečného období prostřednictvím klasifikace a interpretace dat dálkového průzkumu Země.⁹¹⁾ Letecké snímky České republiky z 50. let 20. století jsou aktuálně přístupné na internetové adrese <http://kontaminace.cenia.cz/>. Stahovaná data nedovolují větší přiblížení a ve většině případů se stávají zdrojem základní informace o tom, zda byla konkrétní zahrada skutečně realizována či nikoliv. Nízká možnost přiblížení konkrétní plochy se zahradou dovoluje poměrně snadno vyhledat pouze plošně rozsáhlejší zahrady (od výměry cca 600–1000 m²), u menších zahrad nebo u vilových čtvrtí, kde je velmi hustá parcela, se stávají jednotlivé pozemky neidentifikovatelnými. I u plošně rozsáhlejších zahrad se s vysokou přesností dá identifikovat zejména technická složka zahrady s cestní sítí. Porosty dřevin, či jiné vegetační prvky často splývají. Nejvhodnější je tedy oslovit Vojenský geografický a hydrometeorologický ústav s žádostí o zaslání specializovaných dat.

Poznatky a doporučení při práci s daty leteckého snímkování

Letecké měřické snímky podávají základní informaci o tom, zda byla skutečně projektovaná zahrada realizována, případně jakou měrou se výsledná realizace odklonila od projektované.

Poměrně dobrá fotografická kvalita snímků umožňuje prostou interpretaci zjistit např. počet stromů v travnatých porostech, nebo přesné vedení zahradních komunikací. Interpretaci je nutné provádět s vysokou obezřetností, případně

86) STEHLÍK, Petr. Letecké měřické snímky. *Historická fotografie*, rok. 2002, roč. 2, č. 1, s. 51–58. ISSN-1213-399X.

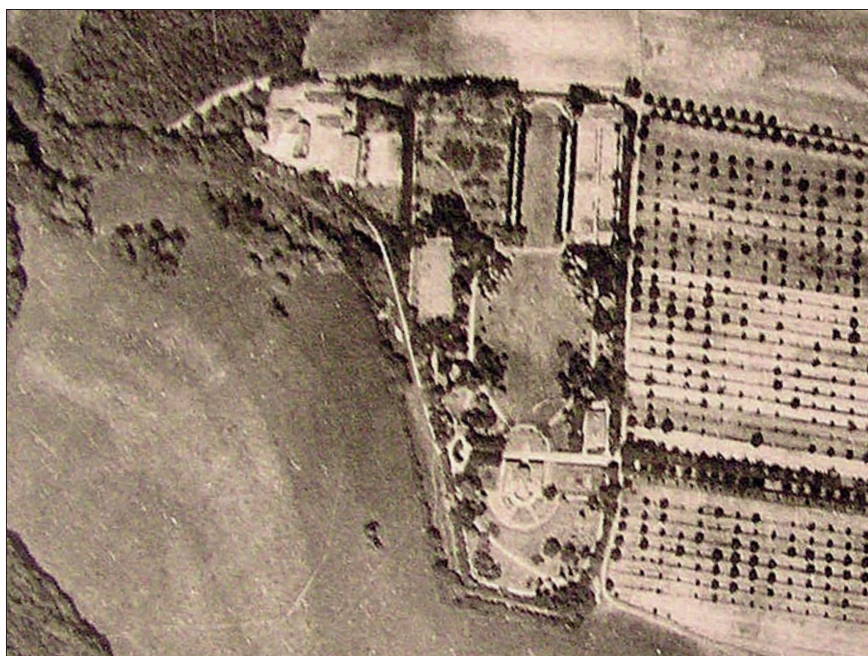
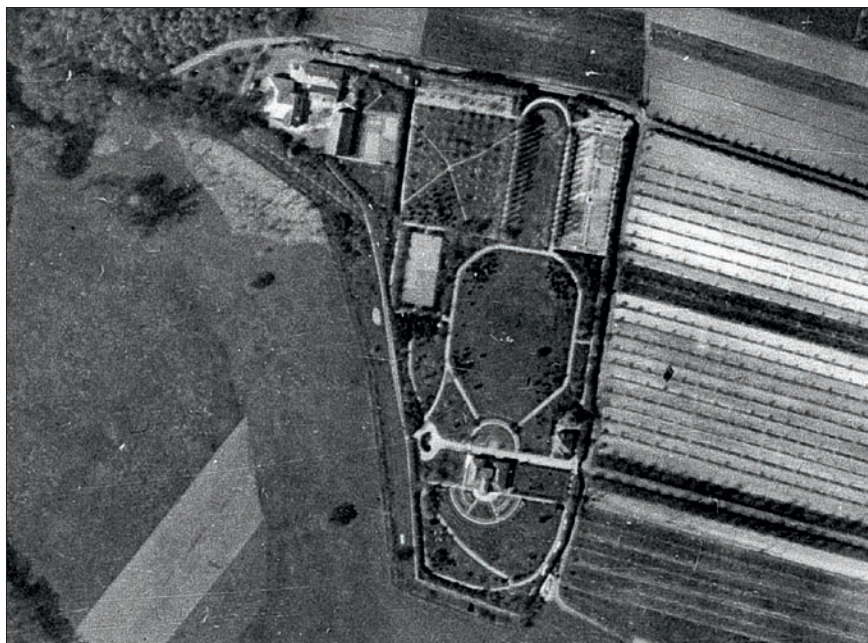
87) STRUHA, P., c. d. v pozn. 85.

88) STEHLÍK, P., c. d. v pozn. 86.

89) Tamtéž.

90) STRUHA, P., c. d. v pozn. 85.

91) GOJDA, Martin. Dálkový průzkum, in *Archeologický výzkum památek zahradního umění (kolktiv autorů)*. Verze k oponentnímu a certifikačnímu řízení. Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži (NPÚ, ÚOP v Kroměříži), 2014.

Obr. 25: Letecké snímky zahrady Josefa Černého v Kaníně. 1. snímek zachycuje zahradu krátce po svém založení (1938), 2. snímek byl pořízen v roce 1947. Při porovnání obou snímků je zejména dobře patrný vývoj stromového a keřového patra v zahradě. (Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2015)

ji přenechat odborníkovi. V případě studia leteckých snímků je důležitá zkušenost autora a zejména znalost konkrétní zahrady, kdy je nutno brát v potaz topografii terénu, stíny i roční dobu.

Letecké fotografie od začátku jejich pořizování umožňují sestavit vývojovou analýzu zahrady. Proto je velmi důležité zabývat se také následným snímkováním z poválečného období, nikoliv pouze snímky z 30. let. Nejvhodnější je zaměřit se – pokusit se najít také letecké snímky z jarního nebo podzimního období (za sněhu se obvykle nefotilo), aby se

eliminována překryvnost jiných prvků. Prostřednictvím podrobné vývojové analýzy se dá poskládat nejenom vývoj cestní sítě a staveb, ale i taxonomický a hmotový vývoj stromového patra.⁹²⁾

Typický příklad, kdy je nutné objasnit zaniklou strukturu prostřednictvím historických leteckých snímků, představují zahradní cesty. Ty bývaly v meziválečné době tradičně budovány z nezaplněných materiálů. Často šlo pouze o štěrkové cesty na zhutněném loži, případně o mlatové povrchy, které po snížení údržbě, která následovala po 2. světové válce, okamžitě zanikaly.

Ve sledovaném období se v zahradách hojně uplatňovaly také krátkověké dřeviny (*Populus*, *Salix*, *Betula*), které z kompozice prvorepublikových zahrad vymizely nejdříve.

V případě vilových zahrad, zakládaných v první polovině 20. stol. (plošně rozsáhlejších), se často setkáváme s negativním dopadem na dřevinné porosty, který je způsoben zejména náhlým a neplánovaným přerušením péče o tyto porosty. Hlavní negace je spatřována v tom, že mnohé porosty byly zakládány s cílem dosažení účinnosti v zahradě za co možná nejkratší časový úsek. Proto se používaly k výsadbě také tzv. výplňové dřeviny, jejichž hlavním úkolem bylo poměrně rychle zaplnit prostor a stanovit tím základní kompoziční poměry zahrady. K tomu se používaly zejména rychle rostoucí, převážně krátkověké (někdy i pionýrské) listnaté a velmi často jehličnaté dřeviny. Současně byly vysazovány i převážně pomaleji rostoucí a dlouhověké dřeviny kosterní, které měly v budoucnu převzít místo výplňových dřevin, a vytvořit tím stabilní kostru kompozice zahrady. Hlavní „nevýhoda“ při používání výplňových dřevin spočívá v tom, že je nutné je po určité době množstevně omezovat, nebo dokonce zcela z porostu odstranit, aby nebránily vývoji kosterních dřevin. V obecné rovině se dá konstatovat, že výsadby byly zakládány nezřídka ve velmi hustém sponu, s důrazem na pravidelnou péči zahradníka, která byla samozřejmostí. Ta ovšem ve většině případů po změně společenských poměrů po 2. svět. válce již nepřišla. Při sestavení vývojové analýzy zahrady ucelenou řadou leteckých snímků (od 1938) lze odhalit vzájemný poměr těchto taxonů v zahradě, včetně přibližného sponu výsadeb a na základě posouzení současného stavu porostů – terénním průzkumem zahrady (dendrologický průzkum, vyhodnocení dendrologického potenciálu...) – stanovit návrh řešení, který často vyžaduje řadu racionálních kompromisů.

V první řadě taxonomický a kompoziční rozbor musí stát jednoznačně nad hodnotami vitality jednotlivých jedinců. Je naprostým pravidlem, že hodnota kulturních taxonů je snižována jednak absencí pěstebních zásahů (kácení) a kontaminací náletovými dřevinami. Na druhou stranu je třeba zásadně odmítnout plošnou sanaci všech nepůvodních dřevin, která destabilizuje celé dílo. Převod z hajní atmosféry vyvětveného porostu do rozvolněných solitér si žádá nejvyšší opatrnost.⁹³⁾

Stromové patro vyžaduje stabilizaci plánem převodu (rozvolnění porostů) s horizontem 10 a více let podle aktuálního stavu. Důraz je třeba klást na jedince obecně vitální, a dále pak na taxony, které relativně dobře snášejí částečné vyjmutí ze zápoje (*Pinus*), či jsou dokonce schopny více či méně kmenové výmladnosti (*Quercus*, *Tilia*, *Acer*). Nutné je využití dočasných dřevin z řad náletů, které v současné době tvoří nenahraditelnou výplň porostů (obr. 23).⁹⁴⁾

Letecký snímek z roku 1947⁹⁵⁾ (VGHMÚř) byl využit také v předprojektové a projektové přípravě obnovy zahrady vily Stiassni v Brně. Stal se strategickým materiálem pro analýzu technických a vegetačních součástí zahrady a pro analýzu funkčních i kompozičních vztahů zahrady (pohledové osy, rozloha užitkové části). Zejména byla jeho prostřednictvím interpretována skutečně realizovaná podoba cestní sítě, která byla v průběhu 2. pol. 20. stol. výrazně upravena.⁹⁶⁾

92) FOUS, Ondřej. Poznámky ke struktuře metodiky. E-mailová korespondence ze dne 28. března 2013, Praha.

93) Tamtéž.

94) Tamtéž.

95) Starší letecké snímky strategicky významných lokalit z meziválečného období nejsou k dispozici.

96) Podrobně viz ZÁMEČNÍK, Roman; ŠIMEK, Pavel. Principy obnovy památky zahradního umění na modelovém příkladu zahrady Stiassni v Brně. Zprávy památkové péče, rok 2015, roč. 75, č. 2, s. 135–149. ISSN 1210-5538.

Obr. 26: Letecký snímek zahrady víly Stiasni v Brně z roku 1947 s definovanými hranicemi a základními objekty. Z leteckého snímku je dobře patrné celkové kompoziční řešení zahrady se stavebními objekty, terasami v okolí víly a celkové trasování cestní sítě. (Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2015)

5.1.3. Dobová fotografie a ikonografie

Ze škály všech disponibilních zdrojů, dokumentující historickou podobu zahrady, představuje zejména dobová amatérská či profesionální fotografie nenahraditelný interpretační materiál.

Jednoznačnou předností těchto dat, stejně jako leteckých měřických snímků, je jejich věrohodnost autentického zachycení skutečně realizované podoby zahrady. Projektovaná podoba zahrady se od skutečně realizované mohla i výrazně odlišovat. Prostřednictvím dobových fotografií zahrad lze sestavit jejich postupný vývoj se všemi případnými pozdějšími dosadbami či přestavbami.

Sbírkové fotografie jsou uloženy v archivech, muzeích, pracovištích Národního památkového ústavu, ale i v knihovnách. V české archivní evidenci je evidováno celkem 157 fotografických sbírek a pozůstalostí fotografů. V českých archivech se obvykle jedná o regionální sbírky, ve kterých se objevují také fotografie historických zahrad.⁹⁷⁾ Podle místa lokace

97) WAAGE, V. c. d. v pozn. 79.

Obr. 27: Ukázka profesionální dobové fotografie Rudolfa de Sandalo, znázorňující vilu Tugendhat v Brně z roku 1931. (Miroslav Ambroz, <http://grahamfoundation.org/grantees/4823-stolen-houses>)

Obr. 28: Ukázka profesionální dobové fotografie od Josefa Sudka, zachycující formální parter zahrady Františka Schnöblinga ve Strančicích ve 30. letech 20. století. Porovnáním mladších fotografií stejného místa bylo zjištěno, že již za života původního majitele vily byl parter jedenkrát přestavěn. Zahradu projektoval Otakar Fierlinger. (Reprofoto ze sbírky fotografií Josefa Sudka. Dokumentační fond. Sběrka fotografie Uměleckoprůmyslového muzeum v Praze, sig. 52868)

dané historické zahrady je vhodné se zaměřit na pozůstalosti místních fotografických ateliérů. Tam se mohou objevit skryté poklady.⁹⁸⁾

Z významných jmen fotografického oboru lze jmenovat například ateliéry Františka Drtikola, Jaromíra Funkeho, Aloise Zycha nebo Jana Lauschmanna a Grete Popper.

Mezi renomované fotografy, jejichž ateliérová činnost dosáhla vrcholu právě v meziválečném období, patří zejména Rudolf Sandalo, který svou činnost rozvíjel převážně na Moravě s těžištěm tvorby v brněnské metropoli, a Josef Sudek působící ve středních Čechách a v hlavním městě. Oba autoři se věnovali také fotografování rozličných architektur se zahradami.

Významnou pozornost je nutné věnovat především rodinným albům, která často zachycují rodinu na zahradě. Tyto amatérské fotografie, archivované do dnešních dnů potomky zakladatelů zahrad, představují neocenitelný zdroj informací o podobě zakládané zahrady. Jejich výhodou je, že mnohdy znázorňují zahradu chronologicky od doby

98) ZÁMEČNÍK, Roman. Specifika vilové zahrady meziválečného období. Študentská vedecká konferencia FZKI 2013 – Zborník príspevkov zo študentskej vedeckej konferencie: Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva. Nitra – 23. apríl 2013. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre: Vyd. 1. 2013, s. 260–267. ISBN 978-80-552-1039-1.

Obr. 29: Příklad amatérské fotografie (30. léta 20. stol.) zachycující továrníka Josefa Königa při odpočinku v rodinné zahradě ve Rtyni v Podkrkonoší. Jednoduchou analýzou lze snadno interpretovat užité architektonické formy (konstrukce pro popínavé rostliny, schodiště, zahradní altán) a detaily (zahradní mobiliář, či způsob kladení suché dlažby s květinovou výplní) včetně jejich materiálové skladby (střešní krytina, ždivo). Detailní analýzou lze určit některé pěstované taxony okrasných rostlin. (Osobní archiv R. Zámečnicka, reprofoto ze soukromého archivu potomků J. Königa)

jejího založení nebo při vzniku, až po plnou funkčnost včetně případných úprav. Práce s touto formou dat je mnohdy realizovatelná pouze za předpokladu, že objekt zájmu stále vlastní potomci původních majitelů. V případech, kdy došlo ke změně majetkových poměrů, představuje pátrání po původních majitelích, kteří sebou ve většině případů odnesli také dobové fotografie, detektivní práci.

Doporučení a zkušenosti v práci s historickou fotodokumentací

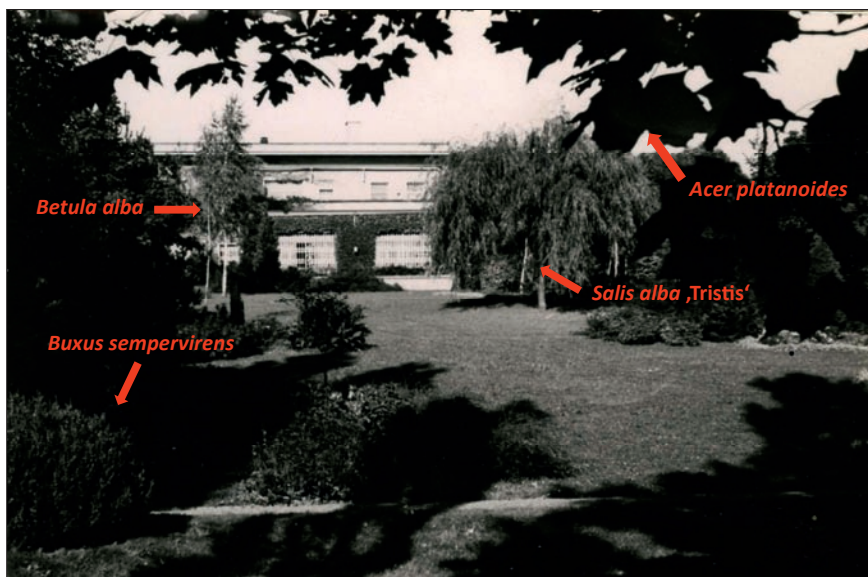
Při analýze ikonografie a fotodokumentace je vhodné významné detaily zachytit přímo na obrázku. Tímto způsobem se dají popisovat a dokumentovat jednotlivé druhy rostlin v použité kompozici, od skupin dřevin po květinové záhony. Z fotodokumentace je možné velmi dobře podchytit druhové složení skupin včetně estetického působení (kompozice, textura, struktura...).⁹⁹⁾ Samozřejmostí je poměrně snadná analýza stavebních objektů v zahradě (besídky, pergoly, kašny, sochy) včetně jejich materiálové skladby. Velmi často je na snímcích zachycen také zahradní mobiliář.

V případě interpretace, zaměřené na použitý sortiment rostlin, je nutné počítat s tím, že dokládají spíše jeho umístění v prostoru a použitou formu. Často se stává, že lze poměrně spolehlivě určit použitý sortiment, zachycený v popřední fotografii (zejména v případech určování sortimentu na květinových záhonech), zatímco zadní partie na snímku bývají neidentifikovatelné, a to i při dostatečném zvětšení a při dobré kvalitě fotografie.

Stěžejní úlohu při identifikaci květinových záhonů sehrály historické fotografie také v případě obnovy zahrady vily Stiassni. Jejich studiem bylo zjištěno, že před jižním a východním průčelím vily byly situovány hlavní obytné terasy. Na jižní terase byl při jejím okraji zřízen dlouhý záhon, osazený bílými růžemi nižšího vzrůstu.¹⁰⁰⁾ Obruba záhonu byla tvořena tvarovaným zimostrázovým plůtkem (*Buxus sempervirens*). Při západním okraji terasy byl ve zpevněné ploše vymezen obdélníkový záhon, osazený červenými záhonovými růžemi také se zimostrázovým lemem. Na východní terase bylo ve zpevněném povrchu situován také několik květinových záhonů.

99) MACEK, P. – KREJČÍŘÍK, P., c. d. v pozn. 78.

100) Mohlo jít pravděpodobně o *Rosa* ‚Ave Maria‘ nebo o *Rosa* ‚Anne Marie de Montrave‘.

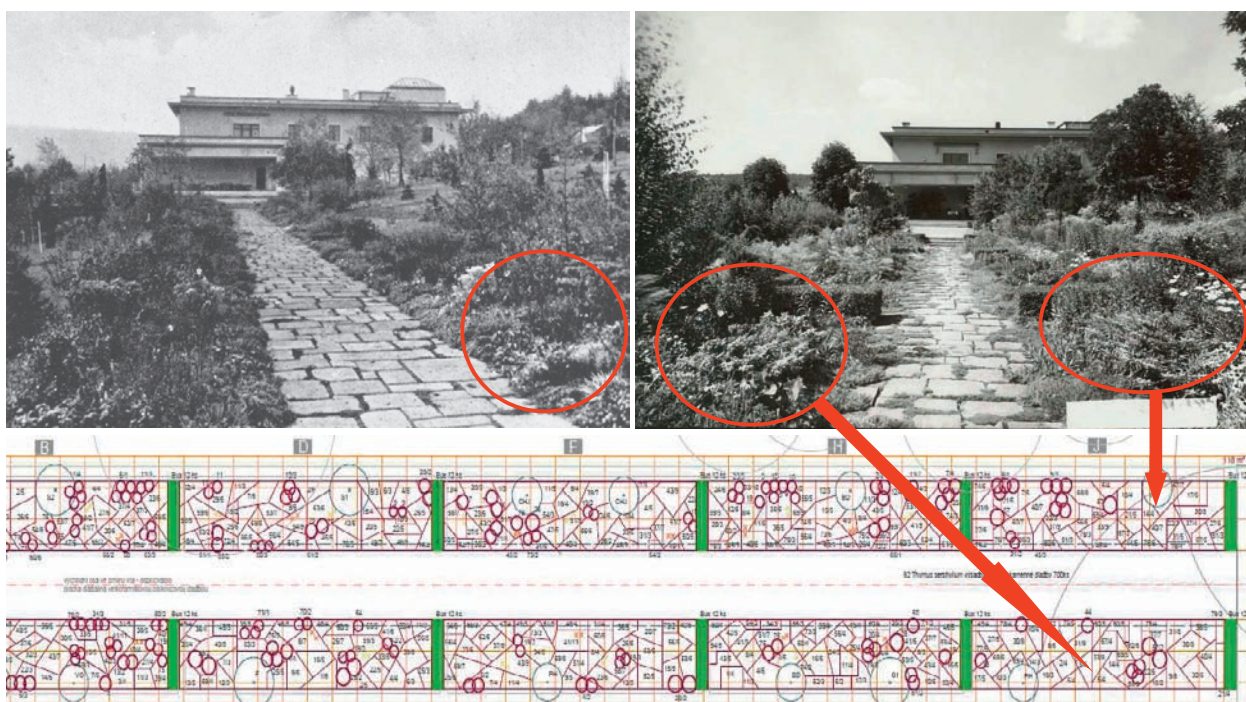
Obr. 30: Příklad určování polohy jednotlivých rostlin na parteru před jihozápadním průčelím vily Stiassni včetně taxonomické skladby prostřednictvím historické fotografie (30. léta 20. stol.). (Reptofoto soukromý archiv Marie Strakové, fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Brně, 2014)

Obr. 31: Růžovina v zahradě Josefa Königa, továrníka ve Rtyni v Podkrkonoší na dobové fotografii ze 30. let 20. století. Na křižení cest byl založen velký kruhový záhon lemovaný tvarovaným živým plotem ze zimostrázu. Růžovnu uzavírala rohová pergola z ocelové konstrukce s popínavými růžemi. Projektoval Josef Vaněk. (Osobní archiv R. Zámečníka, reprofoto ze soukromého archivu potomků J. Königa)

Na východní terasu navazoval reprezentativní květinový parter, zdůrazněný na začátku výsadbou katalpy nádherné (*Catalpa bignonioides*). Parter byl příčně protnut pohledovou osou směřující k východu. Osa byla pojata dlážděnou cestou z plochých, na sucho kladených kamenů a opticky ukončena půlkruhovým odpočívadlem s lipovou kulisou (*Tilia platyphyllos*). Po obou stranách cesty se rozkládaly květinové záhony.

Ze studia dobové fotodokumentace vyplynula forma, lokalizace, tvarosloví a výškové řešení květinových výsadeb. Konkrétně byly v těsné blízkosti vily identifikovány reprezentativní formy použití květin v podobě intenzivně ošetřovaných záhonů. Jak již bylo výše uvedeno, ve východním parteru byly po obou stranách cesty lokalizovány dva záhony trvalek, mající charakter doprovodného rabata, každý o rozměru 53 × 2,2 m, o celkové výměře 228 m². Rabata byla

Obr. 32: Schematické znázornění určování taxonomické skladby květinových záhonů na příkladu rabatových záhonů v zahradě vily Stiassni v Brně. (AMBROZ, M.; CZAJKOWSKI, P. *Stavebně-historický průzkum vily Stiassni*. NPÚ, ÚOP v Brně, 2010. – fotografie; NPÚ, ÚOP v Brně – *Projektová dokumentace Zhotovitel zahradních úprav v areálu COPA, FLORART*, 2013. *Návrh osazení provedla doc. Ing. Tatiana Kuťková, CSc.*)

vnitřně rozdělena příčnými tvarovanými buxusovými plůtky, cca 30–40 cm vysokými, vedenými kolmo na podélnou osu, na 5 menších, vzájemně na sebe navazujících segmentů. Z analýz vyplynulo, že záhony měly podobu jednostranného rabata, s postupně narůstající výškou od cesty k protějšímu okraji záhonu, kde plynule navazovaly na porosty dřevin. Vnitřní prostorové řešení bylo osazeno s důrazem na pestrost, autor pracoval s detailem, taxony byly sázeny na úrovni jedinců nebo v malých ploškách. K osazení záhonů bylo použito především vyšších trvalek, bodově doplněných keří. Dá se předpokládat, že taxony byly vybírány s ohledem na různou barevnost, tvary květů či listů, výšku a s ohledem na postupné nakvétání v záhonu. Z vyšších použitých taxonů v záhonu lze spolehlivě na dobových fotografiích identifikovat např. rod *Solidago*, *Brunnera*, *Rudbeckia*, *Veronica*, *Leucanthemum* či druh *Centaurea montana*. Směrem k dlážděné cestě byly postupně voleny nižší druhy trvalek, které přecházely v nízká alpínková společenstva¹⁰¹⁾ s polštářovitými a růžicovitými formami růstu, které pozvolna prorůstaly do spár v dlažbě.

Vedle intenzivně ošetřovaných záhonů byly studiem dochovaných fragmentů dlouhověkých trvalek, vyskytujících se v objektu, a studiem dobových fotografií identifikovány extenzivní výsadby trvalek s roztroušenými skupinami cibulovin v podrostech travnatého parteru, který navazoval na jižní terasu vily.

Za předpokladu využívání historické ikonografie platí, stejně jako v případě práce s plánovou dokumentací, že je nutné prověřit a komentovat možnou reálnost, která je zachycena na předloze. Jestliže existuje také dobová fotografie znázorňující místo, které je předmětem zájmu, je nutné provést vzájemné porovnání znázorněných skutečností, nebo při návrhu obnovy vycházet přednostně z historické fotografie.

¹⁰¹⁾ Dle provedeného rozboru dobového sortimentu vyplývá, že mohly být použity nízké suchomilné skalničky: *Arabis alpina*, *Sedum spectabile*, *Aster alpinus*, *Aurinia saxatilis*, *Iris pumila*, *Oenothera missouriensis*, *Cerastium tomentosum*, *Campanula portenschlagiana*, *Thymus serpyllum*, *Veronica prostrata*, aj.

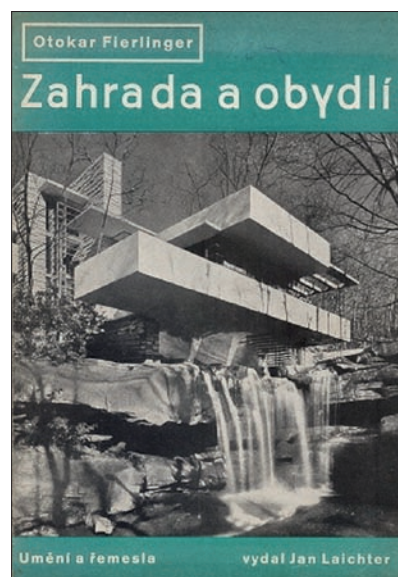

Obr. 33: Akvarely zachycující části zahrady vily Stiassni v Brně, které ve 30. letech 20. století malovala Hermine Stiassni. První malba znázorňuje velmi ořehodně terasu před jižním průčelím vily se zahradním vstupem a vysazenými dřevinami. Na onějším okraji terasy byl zřízen dlouhý květinový záhon, dle svědectví pamětnice byl osazen nižšími růžemi pouze bílé barvy a lemován zimostrážovým (*Buxus sempervirens*) plůtkem (tuto skutečnost potvrzují také dobové fotografie). Akvarel ale znázorňuje tentýž záhon, osazený květinami červenými. Vysvětlení by mohlo spočívat v tom, že Hermine Stiassni malovala terasu se záhonem v jarním období v době, kdy na něm pravděpodobně kvetly červené tulipány. V případě, že by se potvrdila tato domněnka, představoval by akvarel důležitý doklad o kombinaci nízkých bílých růží s červenými tulipány. Druhý akvarel zachycuje terasu před zahradní lodžii směrem k tenisovému kurtu. Znárodně skutečně realizované výsadby stromů v podzimním období – s hnědými listy je to *Aesculus hippocastanum* a s listy žlutými *Catalpa bignonioides*. Na vyobrazení je dobře patrná pravouhle lomená balustráda, která je na levém ukončení zdůrazněna mramorovým džbánem na podstavci – akvarel dokládá jeho historickou polohu. Znárodně balustrády na akvarelu ovšem připomíná spíše tvarovaný živý plot, který ale, dle historických fotografií na terase nikdy nerostl, z dobových fotografií také nevyplývá, že by balustráda mohla být někdy porostlá vegetací (*Hedera helix*). *Parthenocissus tricuspidata* je s ohledem na podzimní vybarvování listů vyloučen. (Soukromý archiv rodiny Martin (Kalifornie, USA), fotokopie ve fotoarchivu NPÚ, ÚOP v Brně)

5.1.4 Dobové literární zdroje

Ze základních pramenů, které výrazným způsobem odhalují zahradně-architektonickou tvorbu meziválečného období, nebo se jí alespoň svým zaměřením částečně dotýkají, je možné považovat dobové literární prameny. Mezi ně zařazujeme knižní publikace (mnohdy vydávány samotnými architekty), charakterizující tvorbu konkrétní osobnosti, nebo jsou koncipovány jako rádci pro vznik a rozvoj zahradního umění. Mnohdy komplexněji pojednávají o dílčích uměleckých oborech a dobovém vkusu, který ovlivnil také rozvoj domácích a vilových zahrad. Dále mezi ně patří dobová periodika a časopisy (česká i zahraniční), zaměřená na zahradnické obory, jichž vycházela v první polovině 20. století celá řada. V nich mnoho zahradníků a zahradních architektů publikovala své poznatky, projekty a obecně charakterizovala přístupy k tvorbě. Informace o soudobé zahradní architektuře se objevovaly i v architektonických časopisech. Zkušenosti a názory domácích architektů jsou v člancích mnohdy konfrontovány s aktuální situací v okolní Evropě, zejména v Německu. Nepostradatelný zdroj informací o bohaté škále produkovaného sortimentu okrasných rostlin představují dobové firemní katalogy a ceníky zahradnických podniků. Početnou sbírku digitalizací 778 kusů ceníků a katalogů od 409 různých školkařských podniků uchovává Ústav biotechniky zeleně Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity v Brně.

Dobové knihy a periodika lze vyhledávat v bohatém systému knihoven České republiky. Informaci o uložení konkrétní knihy lze zjistit z katalogu Národní knihovny České republiky (<http://www.nkp.cz/>).

Obr. 34: Ukázky snad nejznámějších českých knih o zahradní architektuře. Knihu *České zahrady* sepsal v roce 1925 jako druhý díl stejnojmenné knihy zahradní architekt, školkař a propagátor zahradnických směrů Josef Vaněk z Chrudimi. Knihu *Zahrada a obydlí* koncipoval v roce 1938 zahradní architekt, krajinář a urbanista Otokar Fierlinger jako souborné pojednání o zahradní kompozici.

Doporučení pro práci s literárními zdroji

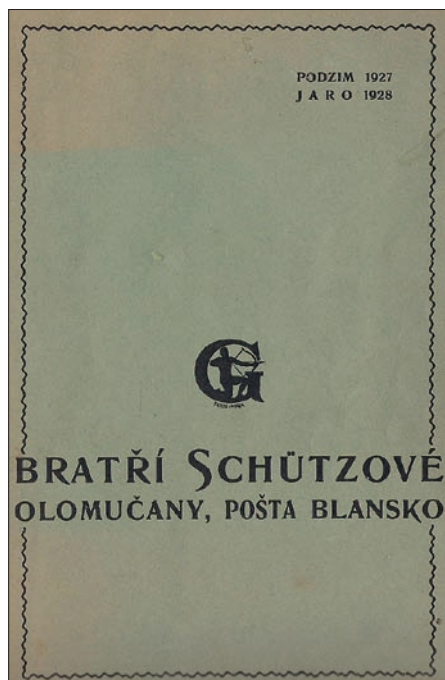
Zejména při přebírání vědeckých názvů rostlin, uváděných v dobových knihách, časopisech, katalogích a cenících, je nutné je porovnat se stávajícím názvoslovím rostlin vědeckým i zahradnickým zaužívaným. Je nutné vyhotovit tzv. převodní tabulky vědeckého názvosloví rostlin. Následně je nutné učinit průzkum stávajícího trhu výpěstků rostlin ve vztahu k nabídce dobového sortimentu. Nedostupný historický materiál rostlin je možné nahradit alternativními druhy či odrůdami, které si zachovávají vzhledové a pěstitelské vlastnosti původních taxonů pouze za předpokladu, že se již historické odrůdy nepěstují.¹⁰² Ke studiu dobového sortimentu rostlin je nutné se uchýlit zejména v případech, kdy neexistují původní plány zahrady včetně detailů osazení.

Pečlivá analýza dobového sortimentu, vycházející ze studia ceníků a dalších literárních zdrojů, byla nutností také v rámci projektové přípravy obnovy zahrady vily Stiassni. K této formě studia užitého sortimentu bylo nutné přistoupit s ohledem na absenci jakékoli plánové dokumentace a osazovacích detailů květinových záhonů, které se původně v zahradě v hojné míře nacházely. Historická fotografie, která byla k dispozici, neumožňovala v případě studia sortimentu květinových záhonů postihnout záhon jako celek. Druhy, které se podařilo identifikovat z dobové fotografie, byly doplněny obvyklým sortimentem, který se ve sledované období pěstoval a byl typický pro daný typ vegetačního prvku – intenzivně udržované reprezentativní květinové záhony.

Poznámky o tvorbě nejvýznamnějších československých zahradních architektů meziválečného období lze čerpat např. z těchto dobových knih

- FIERLINGER, O. *Zahrada a obydlí: Základní zásady zahradní kompozice*. 1. vyd. Praha: Jan Laichter, 1938, 55 s.
- KUMPÁN, J. *Novodobé zahrady*. Vyd. 1. Praha: Vydavatelství národohospodářských publikací V. J. Procházky, 1938. 95 s.

¹⁰² Nebývá zcela výjimkou, že se historická odrůda stále pěstuje pouze pod jiným (komerčním) názvem – je nutné provést posouzení specialistou – dendrologem.

Obr. 35: Ukázky obálek ceníků a prodejních katalogů, které vydávali jednotliví pěstitelé v meziválečném období. (Sbírka historických ceníků a katalogů Ústavu biotechniky zeleně Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity v Brně)

- KULIŠAN, A. J. Domácí zahrady a zahrádky.: úplné pouč. o zaklád. a říz. zahrad pro užitek i ozdobu jak na venkově, tak i ve městech se zvláštním zřetelem k zahradám vilovým, domovním, na dvoře, stráni i údolí, rolnickým, úřednickým, školním, botanickým a jiným: Prakt. podrob. rádc. Praha: A. Neubert, 1916. 628 s.
- TĚŠITEL, J. J. Naše rodinné zahrady: příruční kniha podrobně vysvětlující zakládání, ošetřování, udržování zahrad okrasných, květinářských, zelinářských, ovocných, úpravu půdy, její zlepšování a hnojení, pěstování květin, zelenin, jak venku, tak i v pařišti a ve skleníku, pěstování a šlechtění stromů a keřů ovocných i ozdobných. V Praze: Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1931. 2 sv. 384 s.
- VANĚK, J. České zahrady. I. díl. Chrudim, 1920. 78 s.
- VANĚK, J. České zahrady. II. díl. Chrudim, 1925. 106 s.
- BATĚK, L. Zakládání a vysazování zahrad okrasných: popis prací, spojených se zakládáním okrasné zahrady : praktický návod, jak užití různých dřevin a rostlin k tvoření krásných zahradních scenerií : výběr a pěstění nejvděčnějších vytrvalých i letních květin zahradních a růží. Praha: Československé Zahradnické listy, 1922. 88 s.

Mezi dobou historická periodika a časopisy jež se věnují kromě zahradního umění také dalšími zahradnickými obory patří tato

- Listy zahradnické, Flora, Časopis českých zahradníků, Pražská zahradnická bursa, České zahradnické listy, Zahrada domácí a školní, Krása našeho domova, Československé zahradnické listy, Zahrada, Gartnerschönheit, Gärtnerische Rundschau, Illustrierte Flora, La Tribune Horticulture, Lustgarten, WienerGärten – Börse, Wiener Gärten – Zeitung.

Mezi hodnotná periodika jiného než zahradnického zaměření, ve kterých se často objevují také informace o tehdejší zahradně-architektonické tvorbě, patří např. tato

- Stavba, Styl, Stavitel, Architekt, Architekt SIA, Architektura, Byt a umění, Salon.

Vlivem neustále se zvyšující poptávky se výrazně rozvíjelo celé okrasné školkařství. Vysoká poptávka po okrasných rostlinách a zejména dřevinách vedla k tomu, že se do pěstování dřevin pustilo mnoho drobných pěstitelů. Z nejvýznamnějších pěstitelských podniků tohoto období lze jmenovat zejména: Bratři Schützové v Olomučanech, Böhm v Blatné, Horákovy školky v Bystřici pod Hostýnem, Mašek v Turnově, Mazánek ze Soudné u Jičína, Školky Dáblice v Praze, Riedl v Borotíně, Lesní školky v Říčanech nad Labem, Vejtasa z Jaroměřicích nad Rokytnou, Žehušice – koniferové školky (obr. 33).¹⁰³⁾ Kromě uvedených větších a běžně známých podniků pěstovala výpěstky řada menších podniků, zásobních školek rozsáhlejších zámeckých parků a dendrologických zahrad (např. arboretum VŠZ v Brně, ve Křtinách, v Novém Dvoře u Opavy, v Buchlovicích, v Telči, v Miloticích, Mlíňanech apod.). Na Slovensku rozsáhlejší školky nebyly a výpěstky se dovážely zejména z českých zemí.¹⁰⁴⁾

Sortiment používaných dřevin – keřů a stromů je možné čerpat například z těchto dobových firemních katalogů a ceníků, jejichž skeny jsou dostupné ve sbírce Historické ceníky a katalogy v Ústavu biotechniky zeleně Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity v Brně

- Horákovy školky v Bystřici pod Hostýnem. Seznam a ceník podzim 1935–jaro 1936. (inv. č. NZM-125).
- Velkozávod školkařský v Molitorově u Kouřimě. Seznam a ceník 30. léta 20. stol. (inv. č. NZM-001).
- Eisenbergské školy stromové. Seznam druhů a ceník. Podzim 1937–jaro 1938. (inv. č. NZM-009).
- Zimě odolávající rhododendrony a azalky. Bratři Schützové Olomučany u Blanska. Seznam a ceník. (inv. č. NZM-162).
- Koniferové školky Žehušice u Čáslavi. Katalog podzim 1935–1936. (inv. č. NZM-144).
- Průvodce zahradou, velkozávod školkařský Josefa Vaňka v Chrudimi. Ceník a seznam roku 1935. (inv. č. NZM-172).

Informace o bohatém sortimentu používaných růží lze například čerpat z těchto dobových katalogů a ceníků, jejichž skeny jsou dostupné ve sbírce Historické ceníky a katalogy v Ústavu biotechniky zeleně Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity v Brně:

- Emil Dokoupil, velkozávod zahradnický, Velké Opatovice, 1933. (inv. č. NZM-005).
- Josef Veselý Molitorov – velkozávod školkařský, stromy a křoviny, růže, konifery, pereny. Molitorov u Kouřimi. 1932–1933. (inv. č. NZM-001).

Poměrně významný zlom v kompozičním řešení zahrad, zakládaných a upravovaných v období první republiky, sehrály vytrvalé květiny, které se významným způsobem uplatnily ve všech typech zahrad a parků.

Zájemci o trvalky se s nimi mohli seznamovat také prostřednictvím nabídkových katalogů, protože na našem trhu působila v této době celá řada školkařských podniků specializovaných na produkci trvalek. Například okrasné školky bratří Schützových v Olomučanech v ceníku z roku 1928 uváděly cca 850 taxonů trvalek, koniferové školky v Žehušicích nabízely v roce 1931 cca 500 taxonů trvalek, Vejtasa v Jaroměřicích nad Rokytnou v roce 1947 cca 900 taxonů trvalek a Josef Vaněk v Chrudimi inzeruje v roce 1925 1 500 druhů trvalek.¹⁰⁵⁾ Q. Riedl v Borotíně cca 550 taxonů, Československá dendrologická společnost uvádí 900 taxonů trvalek v roce 1925¹⁰⁶⁾ a podobně je tomu u celé řady školkařských a perenařských firem (F. Chvatlík v Bystřici pod Hostýnem, V. Macourek v Berouně, F. Málek ve Vysokém Mýtě, atd.)¹⁰⁷⁾ Toto období můžeme plným právem označit za dobu největší popularity trvalek a trvalkových úprav.

¹⁰³⁾ MACHOVEC, Jiří. Sortiment rostlin pro sadovnickou tvorbu ve 20. až 30. letech dvacátého století, in: Zahrada – park – krajina. 2002, č. 5, s. 17–20. ISSN 1211-1678. Viz také uvedeny přibližné počty pěstovaných taxonů s převažujícím zaměřením produkce podniků.

¹⁰⁴⁾ Tamtéž.

¹⁰⁵⁾ MACHOVEC, Jiří; JAKÁBOVÁ, Anna. Sadovnické květinářstvo. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre vo Vydavateľstve SPU, 2006, 27 s.

¹⁰⁶⁾ MACHOVEC, J., c. d. v pozn. 103.

¹⁰⁷⁾ MACHOVEC, J.; JAKÁBOVÁ, A., c. d. v pozn. 105.

Informace o používaných květinových výsadbách meziválečného období lze čerpat z dobových knih, které podrobně pojednávají o letničkových ornamentálních záhonech a trvalkových záhonech včetně pestré škály příkladů pojetí perenových rabat

- FULÍN, M. Květiny zahradní v zimě venku vytrvalé: (pereny či ostálky): návod ku pěstění a použití jich v zahrádkách, zahradách i sadech : rukověť pro každého milovníka zahradnictví a přátele květin. V Praze: Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1925. 292 s.
- FOERSTER, K. Vom Blütengarten der Zukunft. Verlag der Gartenschönheit, Berlin 1922. 128 s.
- TAROUCA, S. – SCHNEIDER, C. Unsere Freiland-Stauden. Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im freien Kulturfähigen aus dauern den Krautigen Gewächse. Hölder-Pichler-Tempsky, a.g. Wien, 1922. 417 s.
- TĚŠITEL, J. J. Pěstování květin v zahradách a zahrádkách. 2., přeprac. a značně rozmnožené vyd. Praha: Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1930. 196 s.
- VANĚK, J. Nejkrásnější ozdobou zahrady jsou pereny: květiny zahradní vytrvalé, jich pěstění a upotřebení. Chrudim: Zahradnická bursa, 1925. 362 s.

Informace o bohatém sortimentu používaných květin – trvalek a skalniček – lze například čerpat z těchto dobových katalogů a ceníků, jejichž skeny jsou dostupné ve sbírce Historické ceníky a katalogy v Ústavu biotechniky zeleně Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity v Brně:

- František Málek pěstitel peren Vysoké Mýto. Ceník peren 1928. (inv. č. NZM-045).
- Vejtasa trvalky Jaroměř nad Rokytinou. Seznam a ceník 1935–1936. (inv. č. NZM-184).
- Kidery a Preissner zahradní architekti a pěstitelé trvalek Žatec. Katalog 1932. (inv. č. NZM-161).
- Alpinky Karel Stivín Černolice. Katalog a ceník. (inv. č. NZM-175).

Jistým vodítkem k poznání uplatněného sortimentu v konkrétní zahradě může být provedení analýzy dochovaných zahrad od shodného architekta.

Neposledním faktorem je přeceňování originality a nedoceňování regionalisty; studiem zahrad okolních ulic a vesnic často zjistíme víc, než z mnoha plánů a dokumentů. Projektant zahrady byl osvětlený neméně než jeho zákazník, ovšem zároveň také touha po spolehlivosti a třídnosti vedla k jistým konvencím, které lze docela dobře dovodit. Rukopis můžeme identifikovat a spojením regionu, školek, osobou tvůrce a terénního průzkumu je možné vydedukovat okruh použitelných prvků a druhové skladby, která se může velmi dobře blížit skutečnosti, anebo minimálně dobové atmosféře.¹⁰⁸⁾

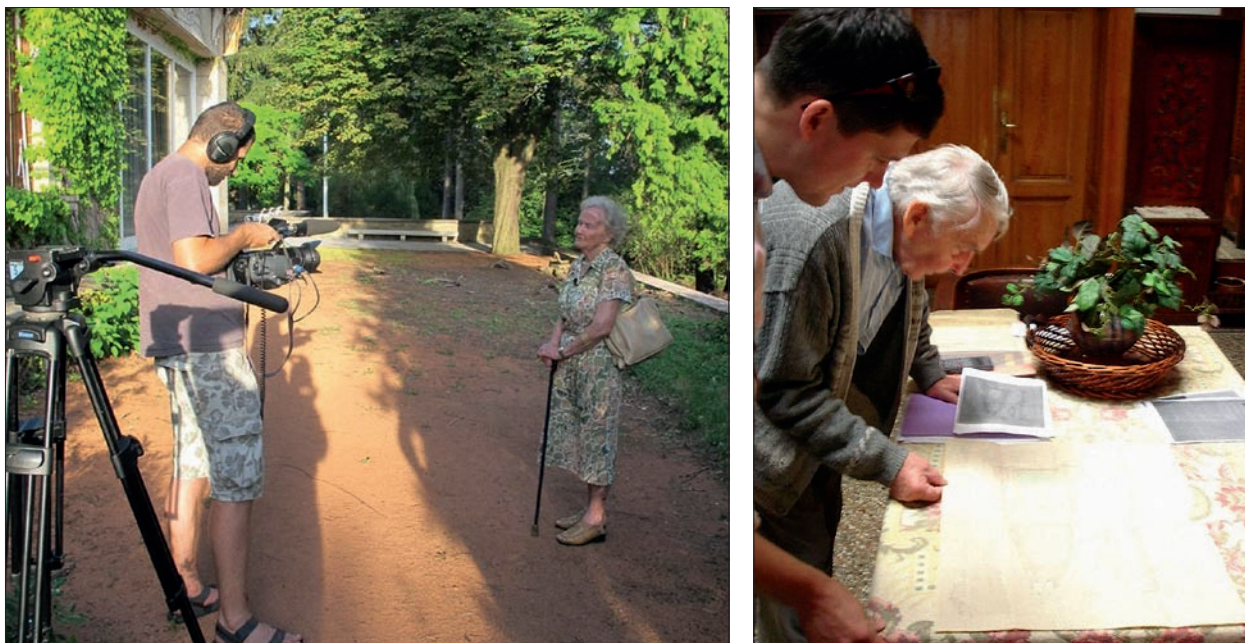
Zejména bylinné patro bývalo tradičně obohacováno přenosy z okolních lesů a jiných lokalit. Dříve velmi světlé zahrady mají dnes charakter spíše hajní, a proto přežila jen část druhů. Často lze nalézt spektrum jarních efemerů a stovky či tisíce zplanělých cibulovin.¹⁰⁹⁾ Někdy může nastat při obnově historické zahrady také případ, že se vlivem letitého zanedbání, či pouze nárůstem jiných vegetačních prvků změnily světelné podmínky natolik, že často znemožňují návrat původní kompozice (např. rosarium musí nahradit výsadba hortenzií).

5.1.5 Svědectví pamětníků

Časové zaměření na období mezi světovými válkami s sebou stále ještě přináší specifický zdroj poznání o vzhledu zahrad, zprostředkovaný svědectvím pamětníků. Práce s pamětníky nad plány se ale neosvědčila. Pátrání po pamětnících je obecně vděčné, a to i v momentě, že dílo pamatovali jako malé děti, anebo až v době 50. a 60. let. Nejeftektivnějším

¹⁰⁸⁾ FOUS, O., c. d. v pozn. 92..

¹⁰⁹⁾ U nově adaptovaných objektů se může vstoupit do stavebního procesu i s nedostatečnou znalostí jarního aspektu a napáchat mnoho škod.

Obr. 36: Ukázky práce s pamětníky. První fotografie znázorňuje pamětnici (Marie Straková) při výpovědi o stavu zahrady vily Stiassni v Brně v době, kdy ji obývala společně se sestrou, matkou a otcem (Antonín Fröml), který v zahradě pracoval jako vrchní zahradník. Slova pamětnice jsou zachycena prostřednictvím profesionálního kamerového záznamu. Záznam byl vyhotoven v roce 2012. Na druhé fotografii je znázorněna analýza původní plánové dokumentace k vilové zahradě Bartoňů z Dobenína v České Skalici pamětníkem (Josef Řehák). Plánovou dokumentaci stále uchovává rodina obývající vilu. Zahrada byla projektována v roce 1927 Josefem Vaňkem pro továrníka Bartoně. (Foto Zdeněk Musil)

přístupem je přímý terénní průzkum s pamětníkem na místě samém, přičemž nejhodnější formou pro uchování svědectví je provedení kamerového záznamu. Za přispění přímé pamětnice se podařilo osvětlit například existenci některých prvků v zahradě vily Stiassni (Brno-Pisárky). Rozhovor s pamětnicí byl v roce 2012 zaznamenán na kameru.¹¹⁰⁾

5.1.6 Doplnkové disciplíny

Poměrně málo interpretovaný dobový materiál, ze kterého je možné studovat věrohodnou podobu zakládaných zahrad, představuje dobová profesionální filmová produkce. Filmová produkce z meziválečného období je shromážděna v Národním filmovém archivu (<http://www.nfa.cz/>). V současné době Národní filmový archiv pečuje o více než 150 milionů metrů filmu, 600 tisíc fotografií, 30 tisíc plakátů, 100 tisíc propagačních materiálů, rozsáhlý archiv českého filmu a filmovou knihovnu.

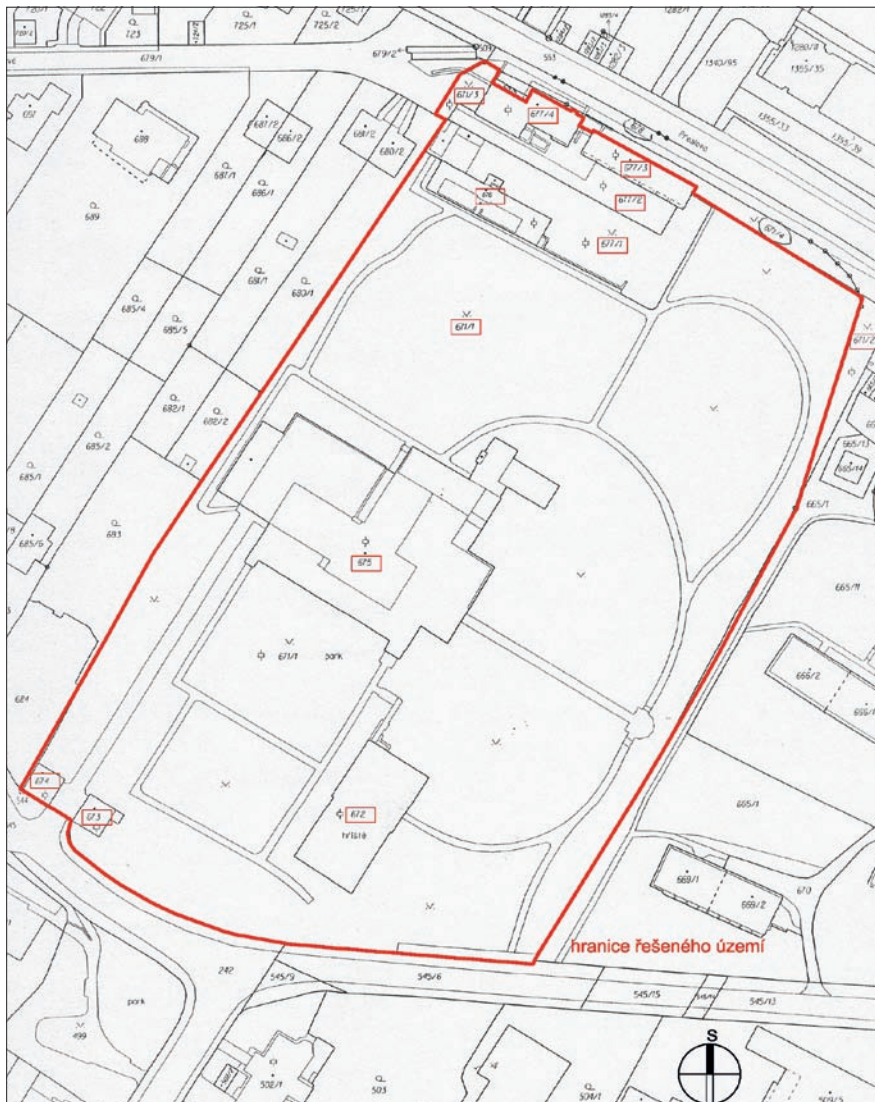
Ve sledovaném období se začal šířit také amatérský kamerový záznam. Nejčastěji byly filmovány významnější rodinné události, při kterých byla nezdědka filmována také zahrada v okolí vily.

¹¹⁰⁾ ZÁMEČNÍK, Roman. Zahrada vily Stiassni – příklad prvorepublikového zahradního umění. Zprávy památkové péče, rok 2013, roč. 73, č. 4, s. 317–323. ISSN 1210-5538.

5.2 Doporučené terénní průzkumy

Terénní průzkumy představují samostatný soubor činností, jejichž cílem je získat potřebné informace na základě skutečností zjištěných „*in situ*“. V tomto ohledu významným způsobem doplňují, upřesňují a potvrzují informace zjištěné archivním průzkumem. Intenzita a podrobnost terénních průzkumů je determinovaná především jejich účelem. Problematika terénních průzkumů ve vztahu k obnovám památek zahradního umění není doposud systematicky zpracována. Dílčí průzkumy popisují např. výstupy z projektů, které jsou aktuálně řešeny v rámci programu Národní kulturní identity (NAKI). Doporučení či metodologie, specifické pro terénní průzkumy při obnovách (vilových) zahrad, nejsou v národní odborné literatuře zastoupeny. Průzkumy, realizované standardně v rámci managementu zahradní a krajinářské architektury, představují pro potřebu obnov vilových zahrad pouze obecně použitelný rámec.

Obrazové přílohy jsou primárně vybrány ze souboru projektové dokumentace, zpracované v rámci projektu: „Centrum obnovy památek architektury 20. století (COPA)“ – „Návrh obnovy zahrady“. Dále označováno jako modelový objekt.

Obr. 37: Proní snímek (vlevo) – úřez katastrální mapy. Vnitřní kresba pozemkových parcel zachycuje stav zahrady, který byl později změněn – tento rozdíl je zřejmý při srovnání s druhým snímkem (vpravo) – geodetické zaměření modelového objektu ve 3. třídě přesnosti znázorňující aktuální stav objektu. (FLORART, 2014)

Charakteristika a zásady úspěšné realizace terénního průzkumu památky zahradního umění:

1. Shromažďuje podrobně zachycené informace získané průzkumem objektu (zahrady, parku...) v terénu. Obsahuje především podrobný popis objektu (jevu) s navazujícím rozbohem. Případná interpretace musí vycházet pouze z objektu samotného, ze souvislostí patrných namístě.
2. Vychází z průzkumu celkové dispozice objektu, případně ze zhodnocení širších urbanistických vazeb.
3. Zabývá se zhodnocením vztahů a vazeb mezi obytným objektem a zahradou.
4. Charakterizuje vztahy a vazby jednotlivých částí objektu včetně jeho detailů.
5. Zabývá se vegetační složkou kompozice – klasifikace a potenciál vegetačních prvků, zhodnocení jejího historického vývoje, historické hodnoty dřevin a jejich původnosti v kompozici.
6. Klasifikuje a popisuje všechny nedestruktivně zjistitelné historické konstrukce včetně specifikace materiálů.
7. Zabývá se technickým vybavením a mobiliářem (zahradní nábytek, zavlažovací systém, osvětlení, inženýrské sítě) v rozsahu a podrobnosti nezbytné pro projekt obnovy.
8. Při rozboru jednotlivých částí zkoumaného objektu je žádoucí striktně rozlišovat jednoznačné poznatky od hypotéz, případně pouze tušených nálezů.
9. Specifický význam má podrobný popis a rozbor těch částí objektu, které jsou silně narušené, či z jakýchkoliv důvodů zaniknou.
10. Terénní průzkum památky zahradního umění tvoří nezbytnou součást celkového stavebně-historického průzkumu památky zahradního umění.

Základní význam pro provedení terénních průzkumů má především katastrální mapa. Tato slouží nejen pro stanovení hranic objektu, ale může být i velmi cenným zdrojem informací o vnitřní dispozici zahrady k termínu jejího pořízení (průběh cest, lokalizace objektů).

Kvalita terénních průzkumů do značné míry závisí na přesnosti disponibilních podkladů – především polohopisném a výškopisném zaměření. Pro potřeby průzkumů a následně zpracování projektové dokumentace vyhovuje zpravidla zaměření ve 3. třídě přesnosti, vyhotovené dle platných ČSN.

V rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) jsou aktuálně řešeny certifikované metodiky, které mají přímý vztah k terénním průzkumům v památkách zahradního umění.¹¹¹⁾ Konkrétně se jedná o:

- Metodika pasportizace památek zahradního umění. Projekt DF12P010VV044 – Kulturně historicky cenná území jako součást národní a kulturní identity České Republiky. Metody identifikace hodnot historických sídel, parků a zahrad a jejich zachování. Řešitel: Národní památkový ústav.
- Metodika pro inventarizaci, klasifikaci a pasportizaci vegetačních prvků Projekt DF11P010VV019 – Metody a nástroje krajinářské architektury pro rozvoj území, řešitel Zahradnická fakulta MENDELU, Lednice
- Metodika popisu živých sbírek v památkách krajinářské architektury pro zápis do Centrální evidence sbírek. Projekt DF12P010VV005 – Význam introdukce a sortimentů dřevin pro památky zahradního umění, řešitel Botanický ústav AV ČR, v. v. i.
- Archeologický výzkum památek zahradního umění – Národní centrum zahradní kultury, Integrovaný operační program, řešitel Národní památkový ústav

5.2.1. Pasport zahrady

Pasport zahrady (PZ), jako jeden z podkladů vhodných pro návrh obnovy zahrady, je výrazně specifickým podkladem s řadou odlišností od standardně pořizovaného pasportu zeleně pro výkon správy zeleně. Pasport zeleně patří mezi

111) Metodiky jsou v současné době v tisku.

Obr. 38: Pasport části modelového objektu (tzv. Jižní parter zahrady vily Stiasní v Brně). Srovnáním s obr. 37 je zřejmé upřesnění polohopisu geodetického zaměření skupin keřů s ohledem na jejich detailní klasifikaci. Použité značky a výplně plošných prvků (šrafy, barva) nejsou standardizovány a jsou autorským řešením – v reálné dokumentaci jsou určeny legendou prvků. (FLORART, 2014)

základní oborové nástroje pro výkon správy zeleně. Z hlediska územního plánování je možno chápat pasport zeleně jako územně plánovací podklad ze skupiny územně-technických podkladů.

V současné době řeší Národní památkový ústav v rámci projektu Metody identifikace hodnot historických sídel, parků a zahrad a jejich zachování metodiku pasportizace památky zahradního umění. Tento metodický postup pasportizace vychází z analýzy a klasifikace hmotné struktury památek zahradního umění. Pasport památky zahradního umění je podrobný evidenční dokument (evidence ploch – parcel v řešeném území, struktura nemovitého majetku, majetkové vztahy) a současně obsahuje i vybraná popisná data. Datový model pasportu, kombinující evidenční a popisný přístup, byl zvolen, protože samotná evidenční data bez údajů o stavu prvků jsou v praxi málo využitelná.¹¹²⁾

Principy a doporučení

Obnova modelového objektu byla projekčně připravována ještě před existencí výše citovaného doporučení.¹¹³⁾

Tento připravovaný metodický postup pasportizace památky zahradního umění má zajistit předpoklady pro základní inventarizaci prvků a získání dalších (převážně popisných) údajů, které jsou z pohledu výkonu památkové péče podstatné a které usnadní tvorbu dalších nadstavbových dokumentů a koncepcí, směřujících k dlouhodobé udržitelnosti památky. Pasportizace památky, jdoucí až do podrobnosti jejich jednotlivých prvků včetně zjištění jejich fyzického stavu bude základnou pyramidou, jejímiž dalšími stupni jsou potřebné průzkumy, podrobná dokumentace památky, odborné analýzy a interpretace památky. Doposud publikované výstupy citovaného projektu programu NAKI jsou plně v souladu s použitými principy při přípravě obnovy modelového objektu.

1. Cílem pasportu zahrady je zdokumentovat existenci všech skladebných prvků zahrady – vegetačních prvků, technických prvků a doplňků.
2. PZ představuje základní informační vrstvu, která musí být plně využitelná pro všechny následující fáze projekční přípravy. Musí být tedy zpracován způsobem, který umožňuje jeho další účelné využití – tedy v digitální podobě. V současné době jsou PZ zásadně zpracovávány jako logická a nenahraditelná informační vrstva CAD systému nebo lépe geografických informačních systémů (GIS), pokud jimi projekce disponuje.
3. PZ je složen ze tří částí. Část výkresová zachycuje prostorovou lokalizaci skladebných prvků ve vztahu k vymezeným hranicím (pozemkové parcely, hranice objektu či jeho částí). Část datová obsahuje všechny potřebné kvantitativní údaje o lokalizovaných prvcích a atributy prostorových jednotek (pozemkových parcel, vymezených částí objektu atd.). Třetí, textová část obsahuje popis použité metodiky, definici prvků a interpretaci zjištěných skutečností.
4. PZ je základním evidenčním nástrojem majetkových vztahů ke konkrétním pozemkovým parcelám, který plně využívá data katastru nemovitostí.
5. V rámci terénního šetření je prováděna klasifikace skladebných prvků zahrady nad polohopisným zaměřením objektu. V principu se jedná o jejich identifikaci se zákresem podle podrobnosti datového modelu. Součástí terénní práce je také úprava hranic polohopisu (klasifikace je podrobnější než zaměření – např. v zaměření je obvodová linie skupiny keřů, která se ve skutečnosti sestává z několika typů skupin keřů, jejichž hranice je třeba stanovit v rámci pasportizace.
6. Klasifikace vegetačních prvků. Pro klasifikaci zastoupených vegetačních prvků v objektu zahradního umění je možno zvolit různá kritéria. Pro účely památkové péče, a konkrétně pak pro účely obnov vilových zahrad lze doporučit de-

¹¹²⁾ OLŠAN, Jan; ŠNEJD, Daniel. Pasport – nástroj péče o památky zahradního umění. Zprávy památkové péče, rok 2014, roč. 74, č. 3, s. 238–246.

¹¹³⁾ Tamtéž.

tailní přístup v klasifikaci vegetačních prvků. Takový přístup vychází z rozdělení primárních vegetačních prvků podle jejich vybraných vlastností, které určují mnohé další postupy při obnově či následné péči (např. zápoj, zastoupení typů dřevin ve složených vegetačních prvcích /listnaté, jehličnaté/, sklony terénu apod.).

Vegetační prvek (VP) je základní prostorotvorná složka díla zahradní či krajinářské architektury. Vegetační prvek je určen fyziognomií (vzhledem), prostorovým uspořádáním rostlin a způsobem pěstování. Takto odvozené vegetační prvky lze označit jako primární či základní VP (platí tedy pro ně plně uvedená definice). Sekundární vegetační prvek je vždy odvozen od složitější prostorové struktury, než je sám (např. strom ve stromořadí). Pro řešení konkrétních návrhů/ opatření v rámci projektu obnovy je nutná klasifikace na úrovni primárních i sekundárních VP, které reprezentují:

jednoduché VP – tvořené pouze jedním jedincem;

složené VP – soubor několika jedinců stejné životní formy (stromy a keře, pereny, letničky) – jedinci tvořící složený

VP jsou označováni jako sekundární (odvozené) VP

kombinované VP – soubor několika různých VP (např. porost stromů s podrostem keřů, trvalek.)

Tab. 1: Přehled doporučených vegetačních prvků pro pasportizaci

P. č.	Vegetační prvky pro pasportizaci	Primární vegetační prvky
1	Zapojená skupina stromů listnatá	Skupiny stromů
2	Zapojená skupina stromů jehličnatá	
3	Zapojená skupina stromů smíšená	
4	Rozvolněná skupina stromů listnatá	
5	Rozvolněná skupina stromů jehličnatá	
6	Rozvolněná skupina stromů smíšená	
7	Zapojená skupina keřů listnatá	Skupiny keřů
8	Zapojená skupina keřů jehličnatá	
9	Zapojená skupina keřů stálezelená	
10	Zapojená skupina keřů smíšená	
11	Zapojená skupina keřů vřesovcovitá	
12	Rozvolněná skupina keřů listnatá	
13	Rozvolněná skupina keřů jehličnatá	
14	Rozvolněná skupina keřů stálezelená	
15	Rozvolněná skupina keřů smíšená	
16	Rozvolněná skupina keřů vřesovcovitá	
17	Pokryvná skupina keřů listnatá	Pokryvné skupiny keřů
18	Pokryvná skupina keřů jehličnatá	
19	Pokryvná skupina keřů smíšená	
20	Pokryvná skupina keřů vřesovcovitá	
21	Pokryvná skupina keřů stálezelená	
22	Živý plot volně rostlý	Živé ploty
23	Živý plot tvarovaný	
24	Záhon letniček, cibulovin, hlíznatých	Záhon letniček, cibulovin, hlíznatých
25	Záhon trvalek	Záhon trvalek
26	Záhon růží	Záhon růží

P. č.	Vegetační prvky pro pasportizaci	Primární vegetační prvky
27	Zeleň v nádobách – dlouhodobá	Zeleň v nádobách
28	Zeleň v nádobách – krátkodobá	
29	Zeleň v nádobách – jiná	
30	Ruderální plocha	Ruderální plocha
31	Nálety a nárosty dřevin – plošné	Nálety a nárosty
32	Nálety a nárosty dřevin – bodové	
33	Parkový porost	Porosty dřevin
34	Porost vodotečí	
35	Přírodě blízká společenstva	Přírodě blízká společenstva
36	Bylinné podrosty	Bylinné podrosty
37	Trávník parterový (do 1 : 5)	Trávníky kobercové
38	Trávník parterový 1 : 5 – 1 : 2)	
39	Trávník parkový (do 1 : 5)	Trávníky parkové
40	Trávník parkový (1 : 5 – 1 : 2)	
41	Trávník parkový (nad 1 : 2)	
42	Trávník luční (do 1 : 5)	
43	Trávník luční (1 : 5 – 1 : 2)	Trávníky luční
44	Trávník luční (nad 1 : 2)	
45	Trávník nestandard (do 1 : 5)	Trávníky nestandard
46	Trávník nestandard (1 : 5 – 1 : 2)	
47	Trávník nestandard (nad 1 : 2)	
48	Zatrávňovací dlažba	Zatrávňovací dlažba
49	Strom ve stromořadí listnatý	Stromy ve stromořadí
50	Strom ve stromořadí jehličnatý	
51	Tvarovaný strom ve stromořadí listnatý	
52	Tvarovaný strom ve stromořadí jehličnatý	
53	Soliterní strom listnatý	Stromy soliterní
54	Soliterní strom jehličnatý	
55	Tvarovaný strom listnatý	
56	Tvarovaný strom jehličnatý	
57	Soliterní keř listnatý	Soliterní keř
58	Soliterní keře jehličnatý	
59	Soliterní keř stálezelený	
60	Soliterní keř vřesovcovitý	
61	Tvarovaný keř listnatý	
62	Tvarovaný keř jehličnatý	
63	Tvarovaný keř stálezelený	
64	Popínavé rostliny – bodové	Popínavé rostliny – bodové

7. Klasifikace technických prvků. Pro tvorbu komplexního datového modelu pasportu památky zahradního umění není v současnosti k dispozici klasifikace technických prvků, resp. prvků stavebních, uměleckých a prvků vybavenosti památek zahradního umění. V rámci projektu NAKI DF12P010VV044 aktuálně vzniká třídění prvků

a manuál (uživatelská příručka) pro tvorbu pasportu. Pasport obsahuje strukturovanou databázi evidenčních a popisných dat jednotlivých prvků, identifikovaných ve zkoumané historické zahradě (parku) – v podstatě se jedná o detailní pasport jednotlivých prvků, s popisnými údaji strukturovanými do pasportizační karty prvku.

8. Analýza a interpretace získaných dat. Analýza vegetačních prvků se provádí v datové a grafické struktuře, pro kterou není stanoven žádný oborový standard, a jedná se tedy vždy o autorský přístup zpracovatele. Většina datových modelů je sestavena tak, že podkladová data z průzkumů a rozborů modelových objektů jsou soustředována v databázích, graficky orientovaných na vektorové digitální objekty mapy. Veškeré bilance strukturálních prvků zjištěných v objektu se dále generují z takto založené grafiky.

K vegetačním a technickým prvkům jsou databázově připojeny informace určující druh prvku, jeho velikost, příslušnost k pozemkové parcele, katastrálnímu území a objektu (zahradě) jako celku či vymezených částí. Za standardní se považuje výsledné mapové dílo v měřítku 1 : 500 (1 : 1000) obsahující polohopis vegetačních a technických prvků, budov a relevantní hranice (pozemkové parcely, části objektu).

5.2.2 Dendrologický průzkum zahrady (DP)

Navrhované rozvojové programy (včetně obnov) naprosté většiny stávajících objektů krajinářské architektury využívají v různé míře pro naplnění kompozičního záměru stávajících dřevin. Dřeviny, potenciálně využitelné pro cílovou kompozici, představují pro obnovu nenahraditelnou složku této kompozice, která tvoří logický základ téměř každého díla krajinářské architektury. Dřeviny zásadním způsobem určují stabilitu a autenticitu kompozice. Důležitým metodickým krokem pro posouzení využitelnosti konkrétního dřevinného vegetačního prvku (DVP) pro účely obnovy objektu je poznání jeho aktuálního stavu. Předmětem dendrologického průzkumu je zjištění vybraných vlastností dřevinných vegetačních prvků a posouzení jejich stability.

V rámci řešení projektu DF11P01OVV019 – Metody a nástroje krajinářské architektury pro rozvoj území (řešitel Zahradnická fakulta MENDELU, Lednice) byla navržena „Metodika hodnocení dřevin pro potřeby památkové péče“. Tento výstup projektu byl již publikován v pracovní verzi k připomínkování odbornou veřejností.¹¹⁴⁾ Text této kapitoly je zkrácenou verzí této metodiky a je upraven pro potřeby obnov vilových zahrad.

Dendrologický průzkum je soubor činností metodicky zaměřených na poznání vybraných vlastností dřevin (DVP), vyplývajících z jejich biologické podstaty, a na posouzení jejich dendrologického potenciálu. Dendrologický průzkum představuje základ hodnocení dřevin.

Dendrologický průzkum je součástí standardů projektové dokumentace, které doporučuje Česká komora architektů pro objekty krajinářské architektury.¹¹⁵⁾ Definici postupů a úrovní hodnocení stavu stromů a návrhu jejich ošetření v podmínkách mimolesního prostředí aktuálně nabízí koncept arboristického standardu.¹¹⁶⁾

Důvody pro hodnocení dřevin mohou být velmi různé. Kromě stanovení využitelnosti stávajících DVP pro kompozici objektu a vytvoření podkladů pro formulaci pěstebních opatření se především jedná o zjištění či potvrzení rozhodujících historických souvislostí v proměnách kompozice.

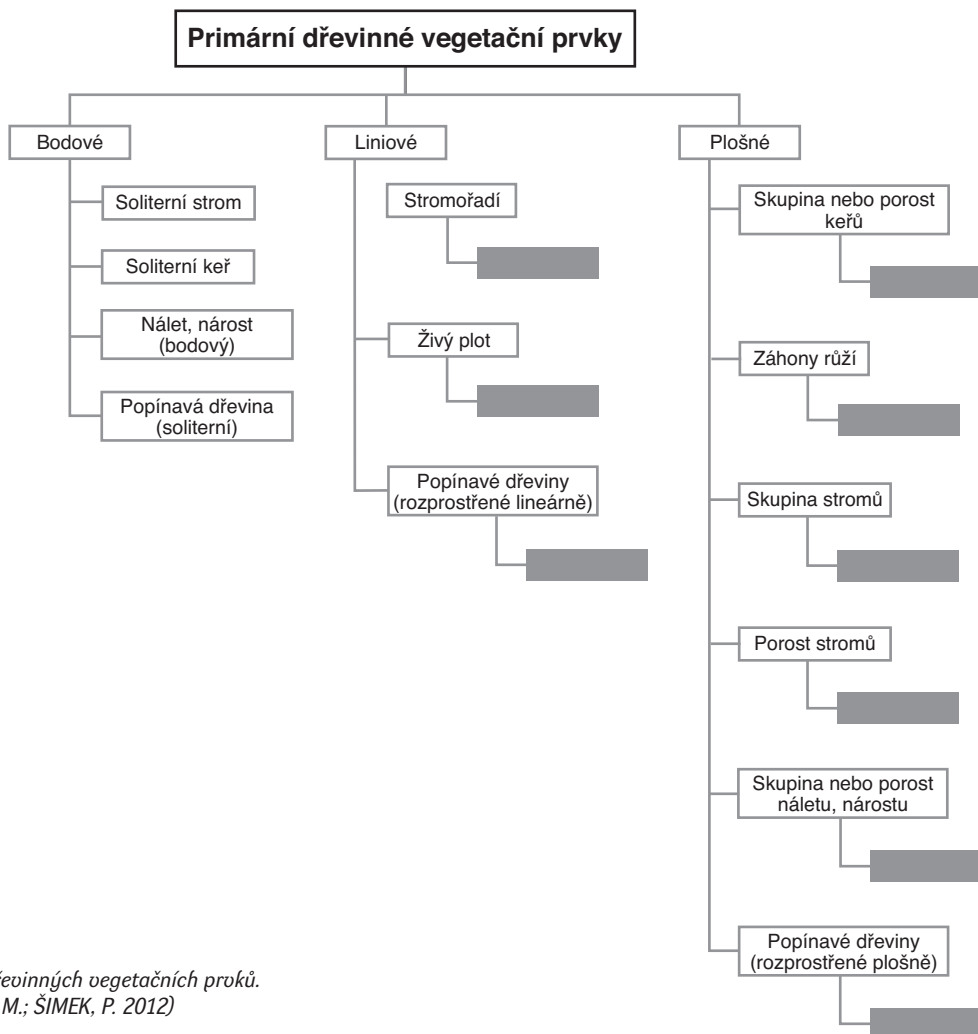
Dřevinné vegetační prvky jsou logickou podmnožinou všech vegetačních prvků. Aplikace teorie vegetačních prvků¹¹⁷⁾ umožňuje hierarchicky vymezit předmět našeho zájmu. Hodnocení se může tedy týkat např. stromořadí jako

¹¹⁴⁾ PEJCHAL,M.; ŠIMEK, P. Metodika hodnocení dřevin pro potřeby památkové péče. Koncept pro připomínkování odbornou veřejností. Projekt DF11P01OVV019 – Metody a nástroje krajinářské architektury pro rozvoj území, řešitel Zahradnická fakulta MENDELU, Lednice. 2012

¹¹⁵⁾ Šimek, P. Městská zeleň. ŠRYTR, P. et al *Městské inženýrství*. 2 díl. Academia, 2001a, s. 183-225. ISBN 80-200-0802-0

¹¹⁶⁾ Hodnocení stavu stromů. Standardy péče o přírodu a krajinu (SPPK A01 001) Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky. Koncept. 2014.

¹¹⁷⁾ ŠIMEK, P. Vymezení pojmu „vegetační prvek“ a jeho praktické uplatnění, in Konference k 20. výročí trvání samostatného studia oboru pro zahradní a krajinářskou tvorbu. Lednice na Moravě: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita Brno, 1998, s. 87–95.

Obr. 39: Klasifikace dřevinných vegetačních prvků.
(Převzato z: PEJCHAL, M.; ŠIMEK, P. 2012)

celku (primární DVP) a stejně tak každého jednotlivého stromu (sekundární DVP) rostoucího ve stromořadí. Metodika hodnocení dřevin pro potřeby památkové péče zahrnuje všechny primární a sekundární (šedá políčka) DVP, uvedené ve schématu na obr. 39.

Dendrologický průzkum modelového objektu zahrnoval pouze část DVP. Jako dominantní byly konkrétně hodnoceny: soliterní stromy (jednotlivě hodnocené stromy), skupiny keřů a soliterní keře, skupiny stromů a stromořadí. Pro tyto DVP jsou zpracovány základní metodické principy hodnocení.

Principy a doporučení:

1. DP představuje významnou informační vrstvu, která musí být plně využitelná pro návrhovou fázi projekční přípravy. Musí být zpracován v digitální podobě nad polohopisem pasportu zahrady.
2. DP je složen ze tří částí. Část výkresová zachycuje prostorovou lokalizaci DVP – jako základní oborový standard je ve výkresové části znázorněn celkový dendrologický potenciál každého DVP. Část datová obsahuje všechny hodnocené

Obr. 40: Výkresová část dendrologického průzkumu modelového objektu s komentářem: a – polohopis dřevinných vegetačních proků (DVP) je vytvořen nad pasportem zahrady resp. zaměřením objektu; b – výkresová část obsahuje bodové DVP, které jsou znázorněny průmětem koruny (barva kružnice odpovídá sádkové hodnotě), středovou značkou a identifikátorem; c – výkresová část obsahuje plošné DVP, které jsou znázorněny polygonem (barva úplně odpovídá dendrologickému potenciálu) a identifikátorem; d – výkresová část obsahuje liniové DVP, které jsou v případě stromořadí znázorněny přímkou, jenž spojuje okrajové stromy stromořadí (barva přímkovy odpovídá dendrologickému potenciálu), a identifikátorem. V konkrétním případě jsou hodnoceny i stromy ve stromořadí způsobem uvedeným v bodě b.

Obr. 41: Lipová alej v zahradě villy Stiassni v Brně před obnovením tzv. hlavového řezu. (Foto P. Šimek, 2013)

Obr. 42: Lipová alej v zahradě villy Stiassni v Brně po obnově tzv. hlavového řezu. (Foto R. Zámečník, 2014)

atributy. Třetí, textová část obsahuje popis použité metodiky a interpretaci zjištěných skutečností. Metodika vychází z vizuálního hodnocení dřevin a využití jednoduchých pomůcek.

3. Hodnocené atributy (vlastnosti). Podrobnost hodnocení je daná souborem atributů, které zahrneme do vlastní metodiky. Dále přiřazené atributy hodnocení pro jednotlivé VP (tab. 2) je proto třeba chápat jako doporučení relevantní pro nejčastější případy, které se v praxi vyskytují. Pro vyšší srozumitelnost a lepší praktické uplatnění jsou atributy rozděleny do následujících skupin:

- a) identifikační atributy;
- b) dendrometrické atributy;
- c) popisné atributy;
- d) kvalitativní atributy;
- e) doplňkové atributy.

4. Identifikační atributy. Atributy stanovují totožnost DVP.

- Rod, druh, vnitrodruhová jednotka (kultivar, poddruh, varieta, forma) – taxon: vědecký název taxonu podle zvolené publikace s aktuálním názvoslovím dřevin, jež je dostupná v praxi.

- Počet kusů: uveden celkový počet jedinců (nebo dle potřeby počet jedinců konkrétního taxonu) u složeného nebo kombinovaného vegetačního prvku.
 - Identifikátor: Sestává se vždy z pořadového čísla, případně kombinace zkratky názvu primárního DVP a pořadového čísla. Je použitý identicky ve výkresové i databázové části.
 - Lokalizace dřeviny: Informace o použití některého z možných způsobů identifikace polohy bodového DVP. V praxi se nejčastěji jedná o štítky s různým typem záznamu (číslicový, čárový, QR kód) nebo identifikační čipy instalované na předmětného jedince.
5. Dendrometrické atributy. Specifikují velikostní parametry vegetačního prvku.
- Výška: vzdálenost dvou rovnoběžných rovin kolmých k ose kmene (či vertikální ose VP), z nichž dolní prochází bází kmene a horní vrcholem koruny.
 - Šířka koruny: vzdálenost mezi dvěma tečnami, vedenými rovnoběžně v protilehlých bodech okapové linie koruny (ČSN 83 9061).
 - Báze koruny: Za bázi koruny je považována zemi nejbližší se nacházející živá část koruny, tzn. výhony s pupeny či listy, nebo místo nasedání nejnižší postavené živé větve na kmeni, pokud je blíže k zemi než zmíněné výhony.
 - Dimenze kmene: možno uvádět jako průměr/tloušťku kmene nebo obvod měřené vždy ve výšce 1,3 m nad patou kmene.
 - Střední dendrometrické parametry taxonů: v daném případě (stromořadí) střední hodnoty příslušných parametrů, odvozené z konkrétních zjištěných hodnot.
 - Střední výška: v daném případě (skupina keřů) střední hodnota výšky, odvozená z jednotlivých zjištěných výšek keřů ve skupině keřů
 - Objem koruny: procentuální podíl skutečného objemu koruny z objemu ideálního (100%), odvozeného ze zjištěných dendrometrických veličin.
6. Popisné atributy. Specifikují vegetační prvek či souvislosti jeho existence.
- Délka: v daném případě vzdálenost okrajových bodů vegetačního prvku v podélné ose.
 - Pěstební tvar: označení aktuálního pěstební tvaru jedince nebo celého DVP (tvarovaný-netvarovaný).
 - Plocha: plocha, resp. výměra plošných vegetačních prvků, vymezená okapovou linií obvodových korun.
 - Počet řad: celkový počet řad dřevin v liniovém prvku.
 - Půdní kryt: popis charakteru půdního krytu, navazujícího na kořenovou mísu stromu.
 - Zápoj: vzájemný dotyk a prolínání větví ve vertikální a horizontální rovině.
7. Kvalitativní atributy. Slouží především k odhadu stability a další perspektivy DVP. Z hlediska jejich informační hodnoty pro návrhovou fázi se jedná o nejdůležitější skupinu atributů.
- Úplnost: v daném případě (stromořadí) je hodnocena úplnost primárního vegetačního prvku. Doporučená stupnice hodnocení: stupeň 1: úplný – výpadek jedinců je menší než 20 %; stupeň 2: mezernatý – výpadek jedinců od 20–40 %; stupeň 3: rozpadlý – výpadek větší než 40 %.
 - Vhodnost druhového složení: v daném případě (stromořadí) je posuzována vhodnost zastoupených taxonů s ohledem na prostorové parametry nebo provozní podmínky. Doporučená stupnice hodnocení: stupeň 1: vyhovuje po celé délce; stupeň 2: vyhovuje částečně – zastoupeny vtroušeně jiné (nevhodné) taxony; stupeň 3: zcela nevyhovuje
 - Vývojové (věkové) stadium. Vyjadřuje etapu individuálního vývoje (ontogeneze, fyziologické stáří) jedince v okamžiku hodnocení, ve které se kloubí projevy růstu a vývoje, spjaté se zvyšováním jeho věku s projevy souvisejícími s jeho kulturou. Standardně je používána pětibodová stupnice: stupeň 1: nový jedinec (mladý ve fázi aklimatizace); stupeň 2: ujatý jedinec (aklimatizovaný mladý); stupeň 3: stabilizovaný dospívající jedinec; stupeň 4: dospělý jedinec; stupeň 5: starý až dožívající jedinec (senescentní). Pro jednotlivá věková stadia jsou charakteristické

diferenční znaky, které jsou uvedeny ve zdrojové metodice¹¹⁸⁾ a citovaném arboristickém standardu.¹¹⁹⁾

- Sadovnická hodnota: představuje celkovou hodnotu jedince z pohledu zahradní a krajinářské architektury, vyjadřující současnou a potenciální funkčnost, vyplývající z jeho biologických vlastností – tedy především kombinace taxonu (včetně jeho vhodnosti na dané stanoviště), dendrometrických veličin, architektury nadzemní části, stáří a obou aspektů vitality. S ohledem na její význam jako základního oborového standardu je uvedena kompletní hodnotící stupnice:
 - Stupeň 1 – jedinec velmi hodnotný: typický či požadovaný habitus (neovlivněný zápojem ani jinak), již vzrostlé, zcela zdravé a nepoškozené, plně vitální a dlouhodobě perspektivní exempláře.
 - Stupeň 2 – jedinec nadprůměrně hodnotný: oproti předchozí kategorii mají určité nedostatky, které však významněji nesnižují jejich hodnotu. Jsou alespoň polovičních rozměrů dosažitelných na stanovišti (počátek plné funkčnosti). Dlouhodobě perspektivní.
 - Stupeň 3 – jedinec průměrně hodnotný: habitus se může i významně odchylovat od normálu (v důsledku zápoje atd.), případné poškození nebo výskyt chorob a škůdců podstatně neovlivňuje jejich vitalitu. Střednědobě až dlouhodobě perspektivní. Do této kategorie jsou řazeny i mladé, plně vitální dřeviny s typickým či požadovaným habitem, které zatím nedosáhly přibližně polovičních rozměrů dosažitelných na stanovišti, respektive počátku plné funkčnosti.
 - Stupeň 4 – jedinec podprůměrně hodnotný: v důsledku stáří, chorob a škůdců nebo poškození je podstatně snížená vitalita, pravděpodobná je jen krátkodobá existence (přibližně do 20 až 25 let) v přijatelném stavu.
 - Stupeň 5 – jedinec velmi málo hodnotný: v důsledku stáří, chorob a škůdců nebo poškození je natolik snížená vitalita, že chybí předpoklady být jen krátkodobé existence. Do této kategorie jsou řazeny i exempláře, které je třeba okamžitě odstranit z bezpečnostních a fytopatologických důvodů (nebezpečné choroby).
- Vitalita – fyziologický aspekt: vitalita (životaschopnost) je schopnost organismů žít a obnovovat život v měnících se podmínkách prostředí. Tento aspekt vyjadřuje stupeň možného snížení či ohrožení životaschopnosti z důvodů fyziologických.
 - Stanovuje se nepřímo, interpretací příslušných projevů, respektive ukazatelů vitality, které vyjadřují současnou odchylku struktury nebo funkce exempláře od „normálních“, respektive optimálních poměrů. Žádoucí je využívat co nejvíce ukazatelů a konfrontovat je jak vzájemně mezi sebou, tak se stářím a vývojovým stádiem jedince a též s vlastnostmi stanoviště. Pro stanovení fyziologického aspektu vitality lze doporučit (využít) ukazatele: olistění, charakter větvení, proschnutí koruny, napadení chorobami a škůdci, ostatní ukazatele (např. tvorba výmladků, abnormální kvetení).
- Vitalita – biomechanický aspekt (zdravotní stav): tento aspekt vyjadřuje stupeň možného snížení či ohrožení životaschopnosti z důvodů mechanického selhání jedince. Zahrnuje v sobě opět jak současný stav, tak vývojovou tendenci jedince. Stanovuje se nepřímo, interpretací příslušných projevů, respektive ukazatelů, které vyjadřují současnou odchylku struktury nebo funkce exempláře od „normálních“, respektive optimálních poměrů.
 - Při celkovém hodnocení biomechanického aspektu vitality je třeba zvážit následující příčiny možného mechanického selhání a jejich vzájemné kumulativní spolupůsobení:
 - a) mechanické, tepelné či i chemické poranění (kmen, koruna, kořenový systém);
 - b) výskyt dřevokazných hub, hnilob a dutin;
 - c) výskyt chybného větvení;
 - d) výskyt nepříznivého těžiště jedince nebo nepříznivé geometrie kmenu a koruny;
 - e) existence suché části koruny;
 - f) zjištění příznaků v kořenovém prostoru podmiňující vývrat stromu;
 - g) jiná poškození (např. výskyt jmelí či ochmetu)

118) PEJCHAL, M.; ŠIMEK, P., c. d. v pozn. 114.

119) Hodnocení stavu stromů. Standardy péče o přírodu a krajinu (SPPK A01 001) Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky. Koncept. 2014.

- Dendrologický potenciál složeného DVP: celková schopnost sekundárních vegetačních prvků zajistit prostorovou (kompoziční) stabilitu složeného prvku primárního.
- Posouzení dendrologického potenciálu především souvisí s posouzením míry stability a další perspektivy jednotlivých exemplářů (např. stromů ve stromořadí) v porostní struktuře primárního vegetačního prvku (stromořadí). Dendrologický potenciál složeného vegetačního prvku závisí také na lokalizaci a významu sekundárních vegetačních prvků v prostorové struktuře.
- Obvyklé je třístupňové hodnocení dendrologického potenciálu:
 - stupeň 1: vysoký – složený DVP je dlouhodobě stabilní;
 - stupeň 2: snížený – složený DVP je v částečném rozpadu, popř. rozpad je aktuálně možný;
 - stupeň 3: nízký – složený DVP je v rozpadu

Pro hodnocení vitality, stejně tak i pro jednotlivé ukazatele, jsou zpracovány popisy/stupnice, které jsou uvedeny ve zdrojové metodice¹²⁰⁾ a citovaném arboristickém standardu.¹²¹⁾

8. Doplňkové atributy. Údaje zařazené do této skupiny upřesňují nejčastěji vegetační prvek s ohledem na širší kontext jeho existence – nejčastější formou je textová poznámka.

Tab.2: Strukturovaný přehled doporučených atributů pro hodnocení vybraných dřevinných vegetačních prvků (ukázka)

Skupina	Atribut	Soliterní nebo jednotlivě hodnocený strom	Soliterní nebo jednotlivě hodnocený keř	Skupina nebo porost keřů	Stromořadí	Skupina stromů
Identifikační	Rod	A	A	0	0	0
Identifikační	Druh	A	A	0	0	0
Identifikační	Vnitrodruhová jednotka	A	A	0	0	0
Identifikační	Počet kusů	0	0	0	A	A
Identifikační	Identifikátor	A	A	A	A	A
Identifikační	Lokalizace	A	N	0	N	N
Dendrometrické	Výška	A	A	0	0	0
Dendrometrické	Šířka koruny	A	A	0	0	0
Dendrometrické	Báze koruny	A	0	0	0	0
Dendrometrické	Výčetní tloušťka	A	0	0	0	0
Dendrometrické	Střední dendr. parametry taxonů	0	0	0	A	0
Dendrometrické	Střední výška	0	0	A	0	0
Dendrometrické	Objem koruny	A	0	0	0	0
Popisné	Délka	0	0	0	A	0

¹²⁰⁾ PEJCHAL, M.; ŠIMEK, P., c. d. v pozn. 114.

¹²¹⁾ Hodnocení stavu stromů. c. d. v pozn. 119.

Skupina	Atribut	Soliterní nebo jednotlivě hodnocený strom	Soliterní nebo jednotlivě hodnocený keř	Skupina nebo porost keřů	Stromořadí	Skupina stromů
Popisné	Pěstební tvar	A	A	0	A	0
Popisné	Plocha	0	0	A	0	A
Popisné	Počet řad	0	0	0	A	0
Popisné	Půdní kryt	0	0	0	A	0
Popisné	Zápoj	0	0	0	0	A
Kvalitativní	Úplnost	0	0	0	A	0
Kvalitativní	Vhodnost druhového složení	0	0	0	A	0
Kvalitativní	Vývojové (věkové) stádium	A	0	0	0	0
Kvalitativní	Sadovnická hodnota	A	A	0	0	0
Kvalitativní	Vitalita – fyziologický aspekt	A	A	0	0	0
Kvalitativní	Vitalita – biomechanický aspekt	A	A	0	0	0
Kvalitativní	Dendrologický potenciál	0	0	A	A	A
Doplňkové	Poznámka	A	A	A	A	A

A= atribut doporučený k hodnocení;

0=atribut nelze hodnotit nebo jeho hodnocení není pro praxi doporučeno

9. Tvarované dřevinné vegetační prvky. Specifické vlastnosti jsou získané, a především pak udržované periodicky se opakujícími pěstebními opatřeními, jako je tvarovací řez, případně zaštipování výhonů, vylamování pupenů a vedení výhonů (vyvazování ke konstrukci, zaplétání, štěpování atd.). Specifické atributy jejich hodnocení se především týkají hodnocení: a) pravidelnosti pěstebního tvaru, b) kvality pláště vegetačního prvku, c) pěstební stav.

Podrobnosti hodnocení jsou uvedeny ve zdrojové metodice.¹²²⁾

10. Analýza a interpretace získaných dat. Získaná data z dendrologického průzkumu mají kvantitativní i kvalitativní charakter, a tedy značnou vypovídající schopnost. Na základě strukturované analýzy nám umožňují získat velmi cenné informace potřebné pro návrh obnovy. Mezi základní interpretační charakteristiky patří:

- Určení dominantních (subdominantních a ostatních) taxonů dřevin, které se podílejí na kompozici objektu.
- Distribuce zjištěných ukazatelů sadovnické hodnoty – ve vztahu k taxonům i stromové etáži jako celku.
- Stanovení dendrologického potenciálu: souvisí především s posouzením míry stability a perspektivy vegetačních prvků v kompozici.¹²³⁾

11. Dendrologický potenciál objektu je celková schopnost existujících dřevinných vegetačních prvků konkrétního objektu zajistit stabilitu jeho kompozice. Historický vývoj, skladba kompozičních prvků a rozlehlost objektů často

¹²²⁾ PEJCHAL, M.; ŠIMEK, P., c. d. v pozn. 114.

¹²³⁾ PEJCHAL, Miloš; ŠIMEK, Pavel. Dendrologický potenciál, in: Potenciál v zahradní a krajinářské tvorbě: Luhačovice 2001. Praha: Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, 2001, s. 16–19.

mohou komplikovat vypovídající hodnotu dendrologického potenciálu. Správná interpretace prostorových vztahů a organického růstu zahrady či parku je nutná pro jeho pochopení. Nejen z tohoto důvodu lze doporučit rozdělení takových objektů na nižší kompoziční celky, pro které stanovujeme dílčí hodnoty dendrologického potenciálu. Tento postup je nanejvýš vhodný i pro řadu vilových zahrad, které často mají jednoznačně vymezitelné kompoziční oddělení (zásobní zahradu, reprezentativní část, sportovní a rekreační část).¹²⁴⁾

12. Hodnocení dřevin má modulární strukturu. Metodika uvedená v bodě 3–11 představuje základní modul hodnocení – „dendrologický průzkum“. Tento základní modul je rozšířen pro památky zahradního umění o modul hodnocení pro potřeby památkové péče.

5.2.3 Rozbor autenticity dřevin

V památkách zahradního umění přistupují ke specifikám dřevinných vegetačních prvků, hodnocených dendrologickým průzkumem, vlastnosti související s jejich památkovou hodnotou, tedy jejich autenticitou. Hlavním cílem tohoto hodnocení je stanovení autenticity dřevin, zjištění, upřesnění či potvrzení údajů o kompozici a jejich proměnách během existence objektu a stanovení významu prvků pro kompozici zahrady.

Nejdůležitějším specifikem – podmíněným biologickou podstatou těchto prvků – je to, že jejich autenticita má dva aspekty: původnost (originálnost) dřeviny v kompozici a historická vhodnost dřeviny.

Atributem originálnosti se posuzuje původnost dřeviny a z ní vyplývající „hodnota stárí“, tedy fyzická existence dřevinného vegetačního prvku od zvoleného období v minulosti do současnosti. Toto období, ke kterému se původnost vztahuje, se stanoví na základě analýzy historického vývoje kompozice objektu či jeho části. Dalším nezbytným podkladem je stanovení stárí dřevin, při kterém jsou nejčastěji řazeny do věkových kategorií vycházejících z jednotlivých etap vývoje (výsadeb) v objektu.

Atributem historické vhodnosti dřevin se vyjadřuje schopnost prvku nést princip obsažený v originální substanci. Tento princip mohou, respektive musí nést (to je specifikum vegetačních prvků) postupně jedna generace rostlin za druhou jako štafetu. Autentický (kladný) z tohoto pohledu proto může být i nově vysázený prvek, pokud jde o správný taxon na správném místě, správně pěstovaný. Podkladem pro toto hodnocení jsou jak znalosti historického vývoje kompozice objektu či jeho části a hodnocení původnosti dřevin v kompozici, tak znalost dobových sortimentů dřevin a způsobů jejich použití.¹²⁵⁾

Na základě analýzy historického vývoje kompozice zahrady Stiasni byly identifikovány dřeviny pocházející z doby založení objektu (30. léta 20. stol.) tedy dřeviny nesoucí atribut původnosti (originality) vzhledem k celkové (aktuální) kompozici objektu. S ohledem na absenci historické dokumentace z doby založení zahrady, byl pro rozbor autenticity dřevin použit jako základní materiál nejstarší známý výkres zahrady *Návrh na sadovou úpravu okolí vládní vily* z roku 1969 (obr. 41), ve kterém jsou graficky zakresleny všechny existující dřeviny, včetně jejich taxonomického určení.¹²⁶⁾ Pro konečný projekt obnovy se vycházelo také z poznatků zjištěných analýzou historických fotografií, které byly srovnávány se stavem zahrady v době projekční přípravy (obr. 42, 43, 44, 45), leteckých snímků a jiných archivních materiálů, jak bylo doloženo v předchozích kapitolách.

Ze vzájemného porovnání zjištěných skutečností rozbořem druhové skladby podle roku 1969 a dendrologického průzkumu objektu (r. 2011) byly definovány původní (autentické) dřeviny. Zjištěné skutečnosti byly graficky promítnuty

¹²⁴⁾ Podrobně v kapitole 3.

¹²⁵⁾ Podrobnosti hodnocení jsou uvedeny ve zdrojové metodice: PEJCHAL, M.; ŠIMEK, P., c. d. v pozn. 114.

¹²⁶⁾ Přestože se nejedná o materiál z doby založení zahrady, dá se z něj indikovat většina původních dřevin, připustíme-li skutečnost takřka čtyřicetiletého intervalu existence zahrady (1930–1969) v němž se nepředpokládají žádné rozsáhlejší výsadby (nucený odchod majitelů, německá okupace, vývoj po 2. světové válce), které by mohly ovlivnit historickou kompozici.

Obr. 43: Výkres rozboru autenticity dřevinných vegetačních proků, ze kterého jsou patrné dřeviny potvrzené inventarizací z roku 1969 (původní) a následně dosadby dřevin (nepůvodní). (FLORART, 2011)

Obr. 44: Nejstarší známý výkres zahrady „Návrh na sadovou úpravu okolí vládní vily z roku 1969“ (Sadoonické středisko ZMS v Bohunicích), ve kterém jsou graficky zakresleny všechny dřeviny, včetně jejich taxonomického určení ke dni vyhotovení. (Sbírka map a plánů NPÚ, ÚOP v Brně)

do výkresu Rozbor autenticity dřevinných vegetačních prvků, ze kterého jsou patrné dřeviny potvrzené inventarizací z roku 1969 (původní) a následné dosadby dřevin (nepůvodní).

Součástí následného projektu obnovy zahrady Stiasni byla kromě realizace péstebních opatření na dřevinách, s cíle stabilizovat je a využít pro cílovou kompozici, odstranění dřevin z kompozičních nebo péstebních důvodů, také nová výsadba respektující atribut historické vhodnosti dřevin. Nově vysazená generace dřevin tedy respektuje vlastnosti historických (původních) dřevin – taxon, poloha, péstební tvar, které byly doloženy rozbohem historického vývoje objektu.

5.3 Koncepce a projekční příprava obnovy

Projektování staveb/objektů krajinářské architektury se obecně dotýká široké a různorodé škály ploch a prvků v urbanizovaném i neurbanizovaném území, jejichž řešení se liší v náročnosti a komplexnosti zpracování. Podobně tomu je i u navrhování a projektování obnov vilových zahrad. Z hlediska oborové typologie patří tyto zahrady mezi funkční typy zeleně v doprovodné funkci – zahrady doprovázejí funkci bydlení. Z hlediska významu pro majitele/uživatele však mohou být tyto funkce rovnocenné.

Pro projekční přípravu nelze stanovit jeden obecný model. V principu existují dvě základní možnosti – obnova zahrady může být součástí obnovy předmětné vily, obnova zahrady je prováděna jako samostatná stavba. Vlastní postup projekční přípravy je kromě jiného determinován potřebou/nutností získat pro záměr územní rozhodnutí nebo stavební povolení. V níže uvedeném přehledu je znázorněno několik možných variant. Za východisko této úvahy jsou považovány varianty, které nastávají nebo mohou nastat při zpracování kompletu projektové dokumentace.¹²⁷⁾ Jako základ jsou použity výkonové fáze dle ČKA:

Tab. 3: Varianty kompletu projektové dokumentace – obnova vilové zahrady

fáze	předmět	Var. 1	Var. 2	Var. 3	Var. 4	Var. 5	Var. 6	Var. 7
1	příprava zakázky	1						
2	návrh díla/studie stavby	2			1			1
3	dokumentace k územnímu řízení	3	1	1				
4	dokumentace pro vydání stavebního povolení	4	2	2				
5	dokumentace pro provedení díla	5	3		2	1	1	
6	podklady pro výběr dodavatele	6	4	3	3	2		
7	spolupráce při zadání provedení díla dodavateli	7						
8	spolupráce při provádění díla a autorský dozor	8	!	!	!	!		
9	spolupráce po dokončení díla	9						

Komentář: varianty zpracované projektové dokumentace

Var. 1: ideální stav, dílo musí být komplexně připravené k realizaci, plná odpovědnost projektanta – ve fázi „návrhu stavby“ se podílí na koncepci obnovy.

¹²⁷⁾ ŠIMEK, Pavel. Kvalita realizace zahradního díla v souvislostech. Pohled do historie a poznámky k současnosti, in: Zahradní a krajinářská tvorba v souladu s přírodou: inspirace, pokora, odpovědnost. Luhačovice: SZKT 2012, s.27-35. ISBN 978-80-86950-13-6.

- Var. 2:** dílo musí být komplexně připravené k realizaci, plná odpovědnost projektanta (návrh/studie – koncepce obnovy se přenáší do 3. fáze).
- Var. 3:** dílo není komplexně připravené k realizaci, kvalita projektové dokumentace je snížena, protože chybí fáze 5 – dokumentace pro provedení díla (obsahuje např. osazovací detaily, bez kterých nelze jednoznačně specifikovat náklady nejen na zhotovení).
- Var. 4:** přijatelná varianta v případech, kdy nejsou vyžadována správní řízení, zpracování fáze 5 může být u složitějších staveb velmi náročné (koordinace).
- Var. 5:** návrh/studie – koncepce obnovy, popř. varianty řešení se přenáší až do 5. fáze (nejčastěji návrhy zůstávají ve formě konceptů – riziko výhrad ze strany investora nelze podceňovat), z hlediska kvality podkladů pro realizaci stavby dostatečné.
- Var. 6:** nelze v žádném případě doporučit.
- Var. 7:** nelze v žádném případě doporučit. ¹²⁸⁾

5.3.1 Koncepce obnovy – studie stavby

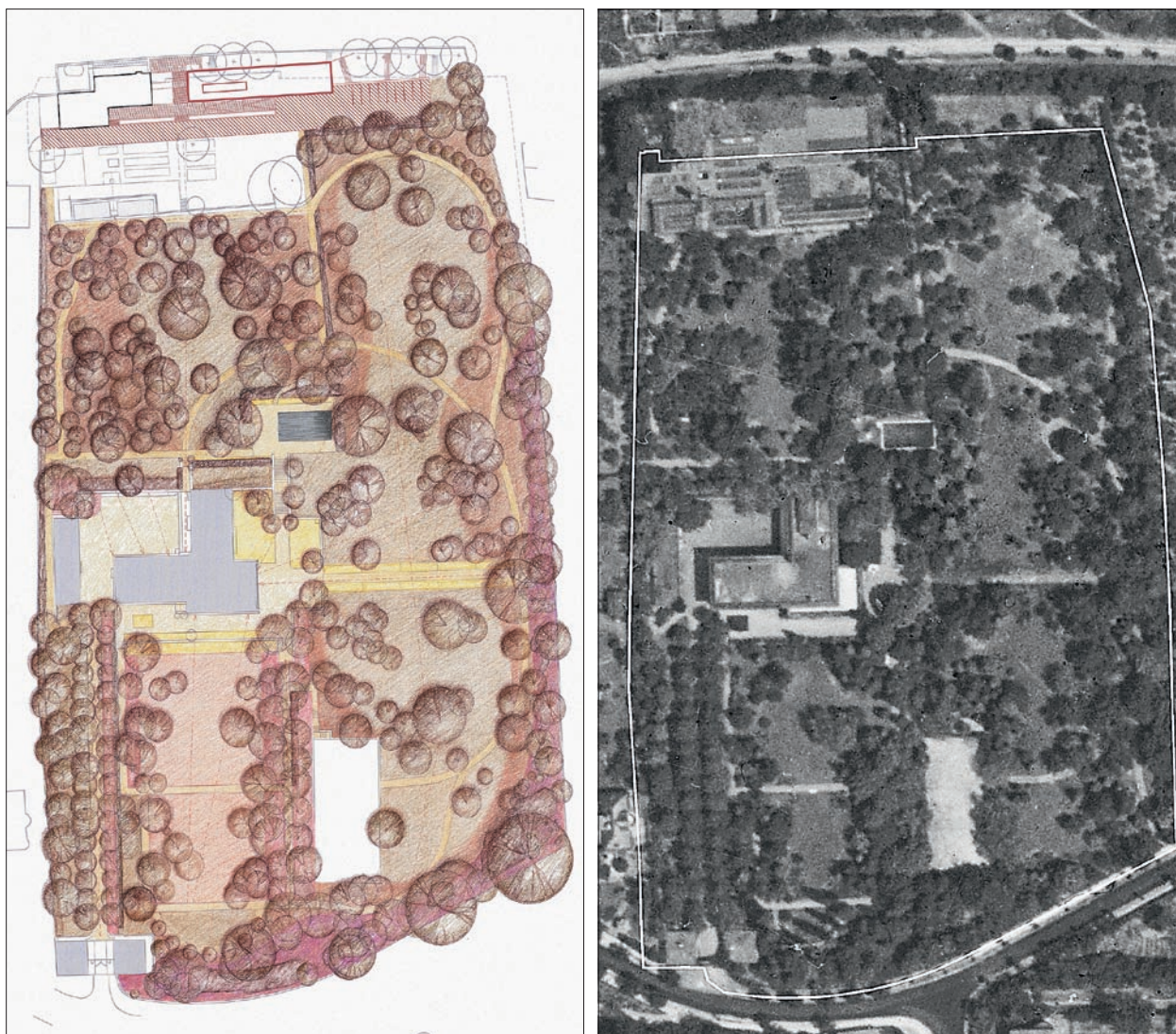
Jedná se o dokumentaci zpracovanou v předinvestiční fázi projektu. Studie zahradních úprav bývá často označována jako „návrh zahradních úprav“ – v případě obnovy vilové zahrady, jako památky zahradního umění, je vhodné zdůraznění „koncepce obnovy“ jako součásti studie.

Studie zahradních úprav může být nedílnou součástí technicko-ekonomických studií (např. studie proveditelnosti) – zejména pak v situacích, kdy je nutno stanovit vnitřní nebo vnější souvislosti stavby. Mezi vnější souvislosti stavby v těchto případech patří např. umístění stavby a její vztah ke krajině, popř. existence konkrétních územních limitů. Mezi vnitřní souvislosti např. koncepce provozu.

Základní charakteristiky

- Koncepce obnovy – studie stavby je zpracována na základě zadání, zohledňující zájmy památkové péče.
- Jedná se o dokumentaci, vypracovanou před zahájením prací na dokumentaci pro vydání územního rozhodnutí a před pořízením nákladnějších průzkumů. Obvykle ještě nejsou k dispozici ani průběžné výstupy správního řízení apod. Tyto významné podklady jsou pak nahrazeny odbornými odhady – míra nepřesností této dokumentace je logicky větší než u následujících stupňů.
- Zpracování studie je opodstatněné i pro jednodušší projekty – např. jako podklad pro schválení koncepce či principů řešení. Je tomu tak i v situacích, kdy záměr investora nepodléhá územnímu či stavebnímu řízení a na zpracovanou studii/návrh zahradních úprav navazuje přímo již zpracování dokumentace pro provedení stavby.
- Především u staveb realizovaných z veřejných finančních zdrojů je velmi důležité vysvětlit srozumitelně záměr obnovy. Tomuto účelu často odpovídá i forma dokladování záměru – model, 3D zobrazení apod. Tyto formy se v dalších stupních už neuplatňují.
- Studie je podkladem k prvním jednáním na stavebních úřadech. Studie je takto vhodným podkladem pro formulaci záměru investora při podání žádosti o poskytnutí územně plánovacích informací ze strany stavebního úřadu.
- Věcný obsah studie a podrobnost obsažených témat nestanovuje na rozdíl od dalších stupňů projektové dokumentace stavební zákon, ani žádný související prováděcí předpis.
- Studie nemusí být ze zákona zpracována autorizovaným projektantem – je na rozhodnutí investora, jak zváží při volbě projektanta potřebné garance vyplývající z této skutečnosti (např. zpracování dalších stupňů projektové dokumentace, pro které je autorizace nutností).

¹²⁸⁾ Fáze 3, resp. 4 není zpracovávána, pokud k tomu nejsou důvody dle SZ. Fáze 8 – spolupráci při provádění díla a autorský dozor – je nutno považovat jako podmínku kvality u všech zobrazených variant.

Obr. 45: Konceptce obnovy – studie staoby (autor Ing. Zdena Rudolfová): Vlevo: kompozice zahrady; vpravo: letecký snímek zahrady z roku 1947, dokládající původní kompozici. (Letecký snímek poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2015)

5.3.2. Dokumentace k územnímu řízení (DUR)

DUR je v oboru krajinářské architektury základním druhem dokumentace, v kterém prokazujeme koordinaci projektového záměru s dalšími zájmy na využití území a se zájmy uplatňovanými ze strany dotčených orgánů.

Základní charakteristiky

- Jedná se o dokumentaci zpracovávanou po odsouhlasení záměru, který byl vymezen ve studii, popř. byl vybrán z navržených variant jako optimální.
- Dokumentace, předkládaná k žádosti o vydání územního rozhodnutí, musí být zpracována autorizovaným projektantem.

- Požadavky na obsah a rozsah dokumentace stanovuje Vyhláška č. 503/2006 Sb. ze dne 10. listopadu 2006, o podrobnější úpravě územního řízení, veřejnoprávní smlouvy a územního opatření. Obsah a rozsah dokumentace je uveden v příloze č. 4 této vyhlášky.
- Rozsah a podrobnost dokumentace musí zohlednit podmínky v území a charakter stavby. Je důležité připomenout, že vymezení obsahu je obecné a pro zahradní úpravy či stavby je nutno obsah věcně upravit při dodržení závazné celkové struktury dokumentace.
- V případech, kdy nebyla zpracována studie, může investor požadovat podrobnější zpracování zásad urbanistického, architektonického a výtvarného řešení (v části C – Souhrnná technická zpráva) s odpovídajícím vyjádřením urbanistického a architektonického začlenění stavby do území (v části D – Výkresová dokumentace). Projektant musí vždy dbát na přiměřenost těchto možností a „nezatěžovat“ projektovou dokumentaci nadměrným rozsahem.
- Projektant odpovídá za správnost, celistvost a úplnost dokumentace pro vydání územního rozhodnutí, zejména za respektování požadavků z hlediska ochrany veřejných zájmů a za jejich koordinaci. Je povinen dbát právních předpisů a působit v součinnosti s příslušnými orgány územního plánování a dotčenými orgány (blíže viz § 159 Stavebního zákona).

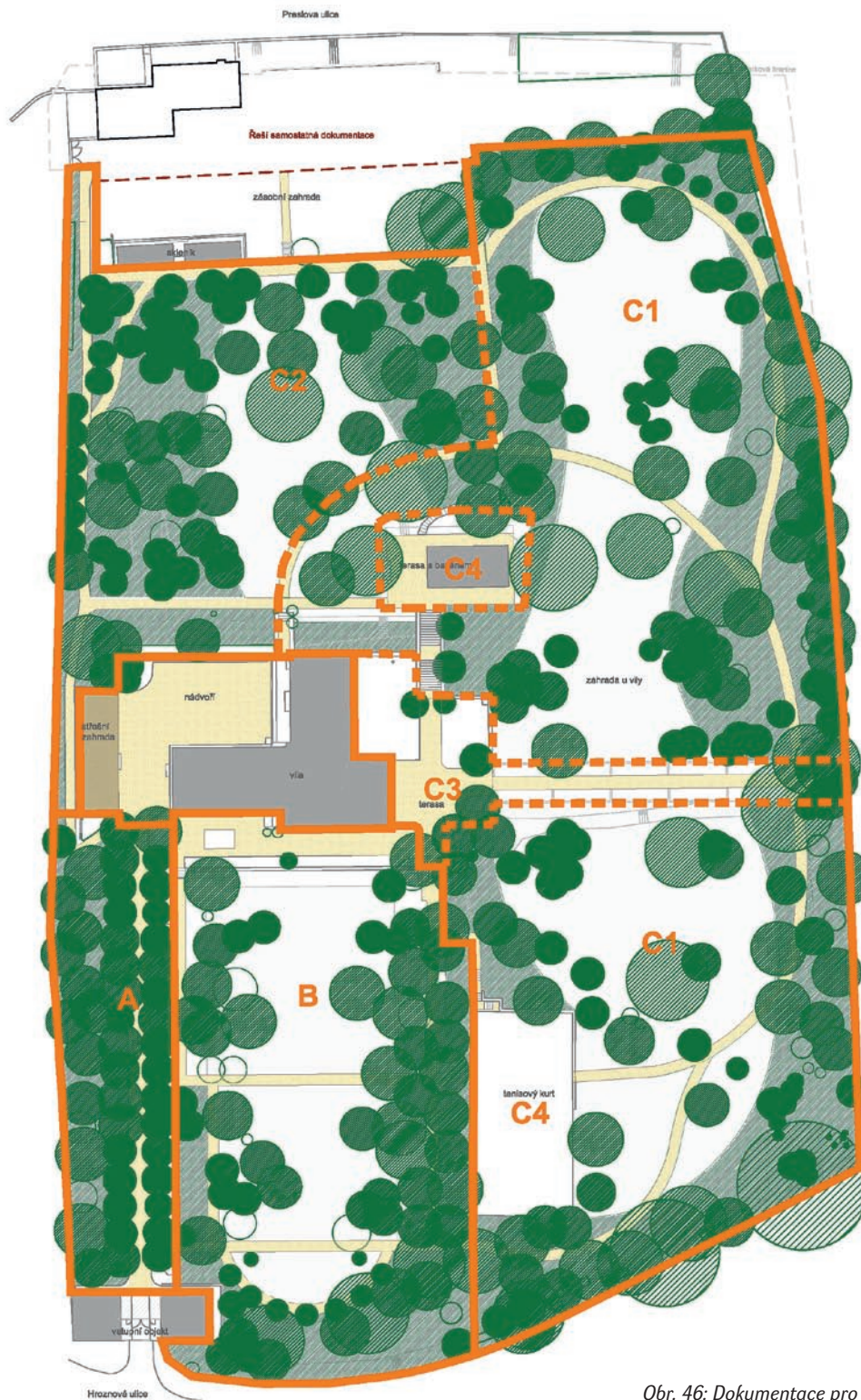
5.3.3. Dokumentace pro vydání stavebního povolení (DSP)

Logickou součástí DSP jsou informace o výsledku provedených průzkumů a měření (např. dendrologický průzkum, pedologický průzkum, stavebněhistorický průzkum aj.).

Mezi typické postupy, uplatňované při zpracování DSP, patří účast širšího okruhu specialistů na zpracování projektové dokumentace (např. pozemní stavby, vodohospodářské stavby, zásahy do lesních porostů atd.). S touto skutečností mj. souvisí i vnitřní členění projektové dokumentace podle stavebních objektů. DSP obsahuje rovněž popis zásad organizace výstavby včetně staveb zařízení stavenišť.

Základní charakteristiky

- Dokumentace předkládaná k žádosti o vydání stavebního povolení musí být zpracována autorizovaným projektantem.
- DSP je zpravidla členěna podle stavebních objektů (SO) – např. SO Příprava území, SO vegetační úpravy, SO komunikace atd. Vymezení stavebních objektů stavby není stanoveno žádným předpisem (viz definice níže), ale uvádí se podle skupin objektů (kapitola F – Dokumentace stavby: 1. Pozemní (stavební) objekty; 2. Inženýrské objekty; Příloha 1 – Vyhláška č. 499/2006 Sb). Základní definice: Stavební objekt – prostorově ucelená nebo technicky samostatná část stavby, která plní vymezenou účelovou funkci.
- Pokud se ze strany investora vyžaduje v podrobnosti DSP předložit předběžnou kalkulaci nákladů, vychází tento propočet zpravidla z agregovaných položek pro jednotlivé technologie a bilance skladebných technických a vegetačních prvků, popř. dalších součástí stavby.
- Požadavky na obsah a rozsah dokumentace stanovuje Vyhláška č. 499/2006 Sb. ze dne 10. listopadu 2006, o dokumentaci staveb. Obsah a rozsah dokumentace je uveden v příloze č. 1 této vyhlášky.
- Projektová dokumentace se předkládá k žádosti o stavební povolení v počtu, který stanoví zákon (blíže viz § 110 Stav. zákona)
- Rozsah podrobnosti zpracování projektové dokumentace je závislý na druhu stavby, pro kterou je dokumentace zpracována, a záleží tak významně na projektantovi.
- Nemá-li projektant způsobilý některou část projektové dokumentace zpracovat sám, je povinen k jejímu zpracování přizvat osobu s oprávněním pro příslušný obor nebo specializaci, která odpovídá za jím zpracovaný návrh. Odpovědnost projektanta za projektovou dokumentaci stavby jako celku tím není dotčena (blíže viz § 159 Stav. zákona).

Obr. 46: Dokumentace pro vydání stavebního povolení: omezení kompozičních jednotek a jejich charakteristika.

Specifika pro obnovu vilové zahrady na příkladu modelového objektu

Pro zpracování zásad architektonického, funkčního a dispozičního řešení (jako povinné součásti „Technické zprávy“) lze doporučit rozdělit vilovou zahradu na nižší kompoziční jednotky, které označujeme jako kompoziční oddělení, v rámci kterých dle potřeby lze vymezit kompoziční skupiny. Tento systémový krok umožní jednoznačnější popis záměru.

Příklad členění a popisu „Zahrady u vily“

Jako základní uplatněný princip obnovy zahrady u vily byla realizace záměru podle vymezených kompozičních celků. Vzhledem k funkčnímu členění zahrady a její velikosti bylo možné v celém rozsáhlém areálu vyčlenit několik odlišných částí zahrady – tzv. kompozičních celků. Navržená struktura kompozičního členění je následující:

Kompoziční oddělení	označení	kompoziční skupina
Nástupní jižní prostor	A	není vymezena
Jižní parter zahrady	B	není vymezena
Přírodně-krajinářská zahrada	C	
	C1	Kompoziční skupina: východní segment zahrady
	C2	Kompoziční skupina: severní část zahrady mezi vilou a zásobní zahradou.
	C3	Kompoziční skupina: reprezentativní část zahrady
	C4	Kompoziční skupina: rekreačně sportovní plochy

Označení	Kompoziční oddělení	Popis návrhu – principy
A	Nástupní jižní prostor	1. Jižní přístup (příjezdová komunikace) k vile
		2. Prostoru dominuje potvrzená lipová alej, u které je navržen zpětný hlavový řez
		3. Prostor mezi komunikací a oplocením vytváří vegetační clonu objektu
B	Jižní parter zahrady	1. Pravidelně členěný prostor v přímém dotyku s jižní terasou
		2. Uvolněný prostor s pobytovým trávníkem, příčně rozdělen obnovovanými cestami a obnoveným květinovým záhonem u terasy
		3. Boky (lemy) centrálního prostoru – obnovené pohledové dominanty (stromy) v původní druhové skladbě
		4. Východní bok průhledu v původní druhové skladbě (Aesculus), vytváří znovu velmi významný kompoziční akcent a současně odděluje celek C4 (tenisový kurt)
		5. Vegetační povrchy ve stínu dřevinných lemů tvořeny trvalkovými pokrivy
		6. Pohled od vily je zakončen půlkruhovou výsečí (dispozice je potvrzena na letecké fotografii), která je potvrzena obnovenou výsadbou Populus alba var. Bolleana

Označení	Kompoziční oddělení	Popis návrhu – principy
C	Přírodně-krajinářská zahrada	Dominantní zahradní prostor vnitřně členěný do několika odlišných kompozičních skupin. Prostorové parametry umožnily (a také aktuálně umožňují) uplatnění kompozičních principů, používaných u přírodně krajinářských dispozic (průhledy, pohledy, kontrasty, volné prostory, vegetační clony...)
		C1 Kompoziční skupina: východní segment zahrady, který byl původně komponován v S–J ose. Návrh uvolňuje centrální prostor (parkový trávník se závlahou) a rozpracovává vegetační detaily v pohledových osách.
		C2 Kompoziční skupina: severní část zahrady mezi vilou a zásobní zahradou. Obnoven sortiment ovocných stromů s odkazem na odrůdovou skladbu začátku 20. století. Uvolnění pohledů do centrální části kompoziční skupiny (parkový trávník se závlahou).
		C3 Kompoziční skupina: reprezentativní část zahrady, tvořená východní obytnou terasou a květinovým parterem po stranách dlážděné cesty. Návrh počítá s obnovením květinových záhonů s použitím dobového sortimentu a principů uplatňovaných autorem – zahradním architektem Albertem Eschem
C4 Kompoziční skupina: rekreačně sportovní plochy – tenisový kurt (není součástí projektu) a bazén. Vegetační doprovody těchto zařízení je vymezují od okolního prostoru.		

5.3.4 Dokumentace pro provádění stavby (DREA)

DREA je v oboru zahradní a krajinářské architektury základním druhem dokumentace, která je podkladem pro zhotovení stavby – běžně používaným označením pro tuto dokumentaci je „prováděcí dokumentace“ či „dokumentace pro provedení stavby“.

Základní charakteristiky

- Požadavky na obsah a rozsah dokumentace stanovuje Vyhláška č. 499/2006 Sb. ze dne 10. listopadu 2006, o dokumentaci staveb. Obsah a rozsah dokumentace je uveden v příloze č. 2 této vyhlášky.
- Dokumentace je podkladem pro technicky správné, bezpečné, kvalitní a přesné provedení díla. Je základním podkladem při uzavírání smluv o provedení stavby mezi stavebníkem a dodavatelem.
- Projektová dokumentace pro provádění stavby se zpracovává samostatně pro jednotlivé stavební objekty (pozemní a inženýrské) – vychází se z projektové dokumentace DSP. Zpracovávají se pouze ty části projektové dokumentace pro provádění stavby, které nejsou shodné s projektovou dokumentací podle přílohy č. 1. (Vyhláška č. 499/2006 Sb.)
- Technická zpráva doplňuje a upřesňuje údaje z dokumentace zahradní úpravy k žádosti o stavební povolení (resp. k ohlášení stavby), zejména z hledisek materiálových, technologie provádění, vazeb na jiné objekty apod. Doplňuje souhrnnou a technickou zprávu o množstevní údaje (výkazy výměr a počtů zpracovávané dle normativních zásad jejich výpočtu) pro výpěstky a pro ostatní položky a výrobky.
- Specifikace uživatelského a provozního standardu udávají jednoznačné jakostní parametry navrhovaných: výpěstků, typů jednotlivých výrobků a použitých materiálů (substrátů / hnojiv / semen / mulče / kotevních konstrukcí apod.).
- Výkresy se zpracovávají na základě dokumentace zahradní úpravy k žádosti o stavební povolení a zásadně

upřesňují a doplňují tuto dokumentaci. Přehledná situace řešení vegetačních prvků zpravidla obsahuje odstraňované dřeviny, pěstební opatření na ponechaných vegetačních prvcích (včetně ochrany kořenového prostoru) a navrhované vegetační prvky.

- Odstraňované dřeviny – doporučená podrobnost: identifikace odstraňovaných dřevin (druhová, kvalitativní) s plným využitím výstupů z dendrologického průzkumu¹²⁹⁾ provozně-technologické řešení těžby, určení způsobu likvidace dřevní hmoty; požadavky na bezpečnost práce.
- Pěstební opatření u ponechaných vegetačních prvků – doporučená podrobnost: jednoznačná identifikace; rozsah a popis pěstebních opatření; stanovení pěstební cíle; ochrana dřevin při stavební činnosti.
- Navrhované vegetační prvky – doporučená podrobnost: druhová skladba; specifikace výpěstku; spon výsadby resp. počet ks (nebo výsevek) na jednotku plochy; popis technologie založení a dokončovací péče.

Specifika pro obnovu vilové zahrady na příkladu modelového objektu

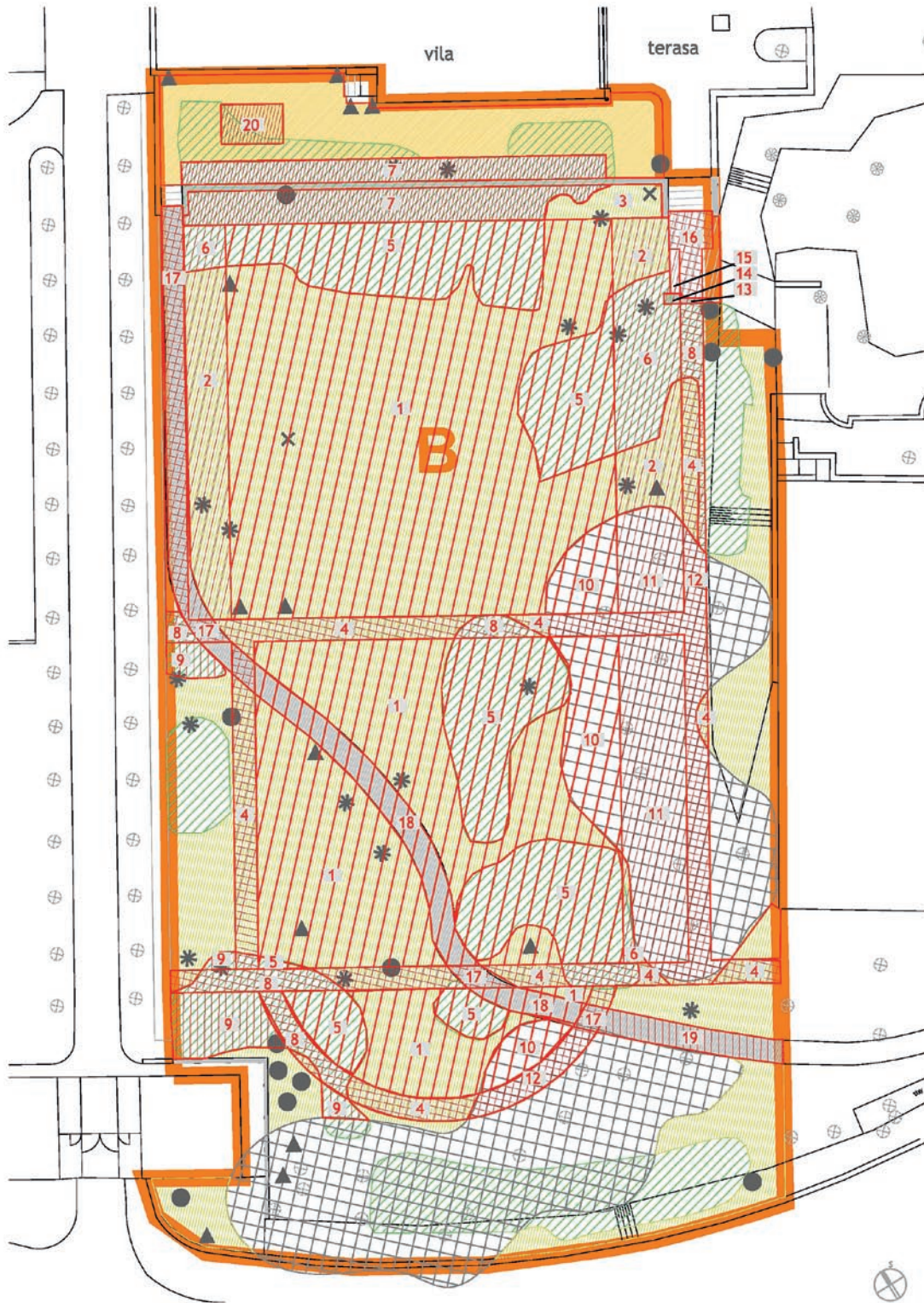
Při zpracování dokumentace pro provádění stavby pro objekty krajinářské architektury a především pro obnovy zahrad pracuje architekt s relativně rozsáhlým datovým aparátem (využití výstupů terénních průzkumů, pestrá skladba vegetačních a technických prvků, relativně široký sortiment taxonů atd.). Při projektování obnov památkově chráněných objektů dochází často v průběhu projektování ke změnám projektu (tříbení názorů, stanoviska specialistů...). Pro úspěšné zvládnutí celého procesu projekční přípravy je podmiňující kvalita zvoleného datového modelu. Datovým modelem označujeme použitou strukturu dat a jejich vzájemné vztahy. Kvalitní datový model uplatněný při projektování nám umožní přenositelnost dat (široký okruh specialistů), dokumentaci změn a především realizaci kontrolních mechanismů. Návrh datového modelu pro konkrétní projekt je vždy individuálním řešením.

Pro vytvoření souboru projektové dokumentace (Tab. 3) lze doporučit datový model, který využívá “převodu” původních vegetačních či technických prvků na prvky navrhované, které odpovídají kompozičnímu návrhu resp. koncepci obnovy.

Tab. 3: Balance „převodu“ v počtech měrných jednotek

původní prvky	nově navrhované prvky (obr. 40)							
	schodiště	mlat	záhon	trávník parkový	trávník parterový	trávník parkový do stínu	keře	skupina stromů s podrostem
schodiště	18							
dlažba kostka		84		39	88	6		
dlažba desky		22		9		4		
mlat		254	19					
keře		99	178	73	681	98	322	
trávník parkový		204	51	362	1 648	303		
skupina stromů s podrostem		133		132	149	213		373
zídka		1		1		1		

¹²⁹⁾ Podrobně viz v kapitole 5.2.2 Dendrochronologický průzkum zahrady.

6. Závěr

Zásluhou řady památkových obnov, které v nedávné historii proběhly, je možné veřejnosti ve vysoké kvalitě prezentovat ukázky meziválečné vilové architektury. Do povědomí odborného ale i laického publika se dostal také segment kulturního dědictví prezentovaný vilovými zahradami založenými mezi světovými válkami. Nemalou měrou k tomu přispěly obnovné akce prvorepublikových zahrad tvořících součást s věhlasnými vilami – zahrada vily Tugendhat v Brně, zahrada vily Müller v Praze, nebo zahrada vily Čerych v České Skalici. Jedno z vrcholných míst na pomyslném žebříčku náročnosti obnovy vycházející jednak z rozsahu objektu (3,2 ha) a z bohatosti jeho historické kompozice, zaujímá zahrada vily Stiassni v Brně, jejíž komplexní památková obnova byla dokončena v roce 2015.

Obnova zahrady vily Stiassni byla z metodického hlediska výjimečným počinem. Stanovený památkový způsob obnovy (restituce) předpokládal návrat většiny skladebných prvků kompozice do stavu upomínajícího na 30. léta. S ohledem na neexistenci historické zahradní dokumentace musel být standardní proces interpretace plánové dokumentace suplován řadou specifických pracovních postupů odhalujících historii, vývoj a aktuální stav zahrady. Paralelně tak probíhaly archivní průzkumy zaměřené na analýzu všech dostupných pramenů odhalujících neznámá místa. Terénní průzkumy obohacovaly, potvrzovaly, či vyvracely výsledky archivní povahy a přinášely určující poznatky o využitelnosti skladebných prvků pro cílovou kompozici. Na základě výsledků byl definován ideální proces projektové přípravy a stanoven směr realizace obnovy.

Metodika byla obohacena o okruhy, které nebyly uplatněny v procesu obnovy zahrady vily Stiassni. Cílem bylo postihnout řadu příznačných okolností v různých objektech lišících se výchozími podmínkami. Proto je shrnující metodický proces obnovy přiměřeně aplikovatelný na bohaté spektrum prvorepublikových zahrad založených na historickém území Československé republiky mezi světovými válkami.

Obr. 47: Dokumentace pro provádění stavby: Převody prvků na příkladu části „Jižní parter“ s komentářem:

a – cílové řešení je znázorněno červenou barvou

b – jako podklad je využitý Pasport zahrady

c – typy „přeměn“ jsou pro tento účel označeny červenými číslicemi dle klíče:

označení / převod

<i>1 parkový trávník na parterový trávník</i>	<i>11 skupina stromů s podrostem na parkový trávník do stínu</i>
<i>2 parkový trávník na parkový do stínu</i>	<i>12 skupina stromů s podrostem na mlat</i>
<i>3 parkový trávník na záhon</i>	<i>13 zídka na mlat</i>
<i>4 parkový trávník na mlat</i>	<i>14 zídka na parkový trávník do stínu</i>
<i>5 skupina keřů na parterový trávník</i>	<i>15 dlažba desky na parkový trávník do stínu</i>
<i>6 skupina keřů na parkový trávník do stínu</i>	<i>16 dlažba desky na mlat</i>
<i>7 skupina keřů na záhon</i>	<i>17 dlažba kostky na mlat</i>
<i>8 skupina keřů na mlat</i>	<i>18 dlažba kostky na parterový trávník</i>
<i>9 skupina keřů na parkový trávník</i>	<i>19 dlažba kostky na parkový trávník</i>
<i>10 skupina stromů s podrostem na parterový trávník</i>	<i>20 mlat na záhon</i>

d – postup umožňuje operativní generování bilancí (pro modelový příklad viz níže) jako základ pro rozpočtování nákladů. Pod každým převodem je nutné vidět konkrétní technologii (pracovní operace, cena...).

7. Seznam použité související literatury

- AMBROZ, M. – CZAJKOWSKI, P. Stavebně-historický průzkum vily Stiassni. NPÚ, ÚOP v Brně, 2010.
- BÍNOVÁ, L. Rozbor použití trvalek v sadovnické tvorbě se zaměřením na veřejnou zeleň. Kandidátská disertační práce. Lednice: Agronomická fakulta Vysoké školy zemědělské v Brně, 1982, s. 135, 45–59 s. Dostupné na: <http://abart-full.artarchiv.cz/osoby.php?Fvazba=heslo & IDosoby=18293>.
- FIERLINGER, O. – ŘÍHA, J. K. Město a upravovací plán. 1. vyd. Spolek československých inženýrů. Praha 1932. 140 s.
- FIERLINGER, O. Zahrada a obydlí: Základní zásady zahradní kompozice. V Praze: Jan Laichter, 1938. 55 s.
- FIERLINGER, O. Krajinářská architektura v Americe. Volné směry, 1929/30 roč. 27, č. 11, s. 274–275.
- FINGEROVÁ, R. Z minulosti vyrůstá budoucnost: Josef Vaněk. Inspirace. 2012, č. 1, s. 4–7. Bez ISSN.
- FOUS, O. Osobní sdělení, v Praze 28. března 2013.
- FULÍN, M. Květiny zahradní v zimě venku vytrvalé: (pereny či ostálky). V Praze: Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1925, s. 292, 28–39 s.
- Hodnocení stavu stromů. Standardy péče o přírodu a krajinu (SPPK A01 001) Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky. Koncept. 2014.
- HOLÁ, M. Trochu jiné zahrady Josefa Sudka – Doplněk k článku Trochu jiné zahrady Josefa Sudka z 5 č. čtrnáctidníku Ateliér ze 7. 3. 2013. Dostupné na: <http://www.atelier-journal.cz/en/node/234>.
- HORA-HOŘEJŠ, P. Toulky českou minulostí. 1. vyd. Praha: Baronet, 1997. 230 s.
- HOWARD, E. Zahradní města budoucnosti. 1. vyd. Přeložil O. Fierlinger, R. Svoboda. Praha 1924. 122 s.
- KOLEKTIV AUTORŮ. Průhonický zámek a park, dílo přírody a lidského ducha. Katalog pamětní síně hraběte Arnošta Emanuela Silva-Taroucy. Botanický ústav Akademie věd ČR. Průhonice: 2005. 18–20. s.
- KRÝSA, J. Ulehčování prací osazováním zahrad trvalkami. Československé zahradnické listy, roč. XXII., č. 29, 1925, s. 229–230.
- MACEK, P. – KREJČÍŘÍK, P. Stavebně-historický průzkum. Historický vývoj památky zahradního umění a jeho interpretace, Zahrada – park – krajina, rok 2003, roč. 12, č. 4, s. 6–9. ISSN 1211-1678.
- MÁČL, J. Perenové rabato podél cesty, v pozadí křoviny. Zahrada, roč. XIX., sešit 2, 1924, s. 17–19.
- MACHOVEC, J. – JAKÁBOVÁ, A. Sadovnické květinářství. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre vo Vydavateľstve SPU, 2006, 27 s.
- MACHOVEC, J. Sortiment rostlin pro sadovnickou tvorbu ve 20. až 30. letech dvacátého století. Zahrada-park-krajina. 2002, č. 5, s. 17–20.
- MAREČEK, J. Zahrada a její uspořádání. 1. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1975. 287 s.
- Mezinárodní charta o historických zahradách, (Florentská charta), Florenci 1982, (překlad Jaroslav Petřů).
- MINIBERGER, J. Sloh geometrický a volný. Československé zahradnické listy, rok 1925, roč. XXII., č. 4, s. 257–258.
- Minibergovy zápisky o zahradnictví. Rukopisný sešit. Archiv NZM Praha.
- MUTHESIUS, H. Das englische Haus: Entwicklung, Bedingungen Anlage, Aufbau, Einrichtung und Innenraum in 3 Bänden. Berlin: Ernst Wasmuth, 1904. 219 s.
- NOVÁK, Z. Dřeviny na veřejných městských prostranstvích. Praha: Nakladatelství Jajna, 2001. Odborné a metodické publikace: sv. 22. Vydavatel: Státní ústav památkové péče v Praze. ISBN 80-86234-21-5.
- OLŠAN, J. Zahradní a krajinářská tvorba ve vztahu k památkové péči, in: sborník z konfrontace o oborových přístupech. Luhačovice 2000, s. 9–11.
- OLŠAN, J. – ŠNEJD, D. Pasport – nástroj péče o památky zahradního umění. Zprávy památkové péče, rok 2014, roč. 74, č. 3, s. 238–246.

- OTTOMANSKÁ, S., Použití dřevin ve vybrané etapě zahradního umění: přelom 19. a 20. století na území východních Čech. Lednice, 2011. 165 s. Disertační práce (Ph.D.) Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, Ústav biotechniky zeleně. 2011.
- PEJCHAL, M. Specifika rostlinných prvků v péči o památky zahradního umění, in: Trendy a tradice. Lednice: MZLU Zahradnická fakulta, 2008, s. 77–84.
- PEJCHAL, M. Staré stromy v zahradní a krajinářské architektuře – radost i starost, in: Strom pro život – život pro strom V. Praha: Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, 2007, s. 7–12.
- PEJCHAL, M. Sortiment dřevin v památkách zahradní architektury, in: Městské historické parky, Olomouc: Památkový ústav v Olomouci, 1995 b, s. 65–70.
- PEJCHAL, M. – ŠIMEK, P. Metodika hodnocení dřevin pro potřeby památkové péče. Koncept pro připomínkování odbornou veřejností. Projekt DF11P010VV019 - Metody a nástroje krajinářské architektury pro rozvoj území, řešitel Zahradnická fakulta MENDELU, Lednice. 2012.
- PEJCHAL, M. – P. ŠIMEK. Dendrologický potenciál, in: Potenciál v zahradní a krajinářské tvorbě: Luhačovice 2001. Praha: Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, 2001, s. 16–19.
- PHILLIPS, R. Das moderne englische Haus. Stuttgart: Julius Hoffmann, 1927. 192 s.
- SCOTT, M. H. Dům a zahrada. Praha: J. Laichter, 1910. 251 s.
- SEDLÁK, J. Slavné vily Jihomoravského kraje. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Foibos, 2007. 197 s ISBN 978-80-8707-302-5.
- STEHLÍK, P. Letecké měřické snímky. Historická fotografie, rok. 2002, roč. 2, č. 1, s. 51–58. ISSN 1213-399X.
- STOJAN, P. et al. centrum obnovy památek architektury 20. století (COPA). Dokumentace pro provádění stavby. NPÚ, ÚOP v Brně. Zpracovatel: PROJECT BULDING s.r.o., Erbenova 8, Brno. Brno: duben 2013.
- STRUHA, P. Historie archivu leteckých snímků. Magistrát města Hradce Králové. Dostupné na: <http://muhb.cz/historie-leteckych-archivu/s-820503>.
- ŠIMEK, P. Městská zeleň. ŠRYTR, P. et al Městské inženýrství. 2 díl. Academia, 2001a, s. 183-225. ISBN 80-200-0802-0
- ŠIMEK, P. Vymezení pojmu „vegetační prvek“ a jeho praktické uplatnění, in: Konference k 20. výročí trvání samostatného studia oboru pro zahradní a krajinářskou tvorbu. Lednice na Moravě: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita Brno, 1998, s. 87–95.
- ŠIMEK, P. Kvalita realizace zahradního díla v souvislostech. Pohled do historie a poznámky k současnosti, in: Zahradní a krajinářská tvorba v souladu s přírodou: inspirace, pokora, odpovědnost. Luhačovice, 2012: SZKT s. 27–35. ISBN 978-80-86950-13-6.
- ŠIMEK P. et al. Obnova zahrady u vily Stiassni, Brno - Pisárky. Dokumentace pro provedení stavby. NPÚ, ÚOP v Brně. Zpracovatel: Ing. Pavel Šimek – Florart, Rybářská 401, Uherský Brod. Uherský Brod: leden 2011.
- ŠLAPETA, V. – GORYCZKOVÁ N. Slavné vily Zlínského kraje. 1. vyd. v jazyce českém. Praha: Foibos, 2008. 222 s. ISBN 978-80-87073-08-7.
- ŠNAJDÁRKOVÁ, R. – KUŤKOVÁ, T. Použití růží (*Rosa* sp.) v zahradní a krajinářské architektuře v období 1. Československé republiky. Prameny a studie, rok 2014, č. 54, s. 7–41. ISSN 0860-8483. ISBN 978-80-86874-54-0.
- TĚŠITEL, J. J. K použití trvalek v zahradách. Naše zahrádka, roč. XXVI., č. 4, 1937, s. 49.
- TOMAN, P. : Nový slovník československých výtvarných umělců. 3., značně rozš. vyd. Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 1993. 782 s. ISBN 80-900648-4-1.
- ULRICH, P. Slavné vily Královéhradeckého kraje. 1. vyd. Praha, 2007. FOIBOS. 263 s.
- Usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. [online]. Parlament České republiky: poslanecká sněmovna. [cit. 2014-02-18]. Dostupný z [www: http://psp.cz/docs/laws/listina.html](http://psp.cz/docs/laws/listina.html).
- VANĚK, J. Nejkrásnější ozdobou zahrady jsou pereny: květiny zahradní vytrvalé, jich pěstění a upotřebení. Chrudim: Zahradnická bursa, 1925, s. 362.
- WAAGE, V. Historické prameny k zahradní architektuře a perspektivy jejich zpřístupnění. Trendy a tradice. Sborník.

- Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, Lednice, 2009. ISBN 978-80-7375-322-1.
- WELS, R. Zahradová města. Praha, 1911)
- ZAHRADNÍKOVÁ, M. Dějiny Židů v českých zemích. Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze, 2006. Neustránkováno, nepublikováno.
- ZÁMEČNÍK, R. Villa Gardens Architecture between the Worldwars Czechoslovakia. Acta horticulturae et regiotecturae. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, rok 2013, roč. 16, č. 2, s. 53–57. ISSN 1336-2563.
- ZÁMEČNÍK, R. Zahradní architekti první republiky. Zprávy památkové péče. Praha: Národní památkový ústav, generální ředitelství. 2013, roč. 73, č. 4, s. 309–316. ISSN 1210-5538.
- ZÁMEČNÍK, R. Zahradní umění v Československu (1918–1939): Odkaz zahradního architekta Otokara Fierlingera. Sborník příspěvků z konference studentů doktorských programů Zahradnické fakulty 2013. 24. 10. 2013, Lednice. Brno: Mendelova univerzita v Brně. Vyd. 1. 2013, s. 113–118. ISBN 978-80-7375-896-7.
- ZÁMEČNÍK, R. Otokar Fierlinger (1888–1942): Inspirační zdroje a východiska pro tvorbu. Prameny a studie: Z historie zemědělství IV, rok 2013, č. 51, s. 4–55. ISSN 0862-8483. ISBN 978-80-86874-46-3.
- ZÁMEČNÍK, R. Specifika vilové zahrady meziválečného období. Študentská vedecká konferencia FZKI 2013 – Zborník príspevkov zo študentskej vedeckej konferencie: Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva. Nitra – 23. apríl 2013. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre: Vyd. 1. 2013, s. 260–267. ISBN 978-80-552-1039-1.
- ZÁMEČNÍK, R. Zahrada vily Stiassni – příklad prvorepublikového zahradního umění. Zprávy památkové péče. Praha: Národní památkový ústav, generální ředitelství. 2013, roč. 73, č. 4, s. 317–323. ISSN 1210-5538.
- ZÁMEČNÍK, R. Květinový detail v zahradách první republiky. Prameny a studie, rok 2014, č. 52, s. 131–162. ISBN 978-80-86874-49-4.
- ZÁMEČNÍK, R. Dílčí poznatky o tvorbě zahradního architekta Josefa Minibergra – park Svodov. Prameny a studie, rok 2014, č. 54, s. 42–66. ISSN 0860-8483. ISBN 978-80-86874-54-8.

Archivní prameny

Archiv muzea města Brna

Fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Brně (reprofoto z osobního archivu Marie Strakové)

Moravský zemský archiv v Brně

Osobní archiv potomků JUDr. Hynka Bulína, Brno

Osobní archiv Romana Zámečníka

Rodinný archiv potomků továrníka Josefa Königa, Rtyně v Podkrkonoší

Sbírka historických ceníků a katalogů Ústavu biotechniky zeleně Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity v Brně

Sbírka map a plánů Národního zemědělského muzea Praha

Sbírka map a plánů Ústavu biotechniky zeleně Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity v Brně

Uměleckoprůmyslové museum Praha

Vojenský geografický a hydrometeorologický ústav v Dobrušce

8. Seznam publikací, které předcházely metodice a byly publikovány

- PEJCHAL, M. – ŠIMEK, P. Metodika hodnocení dřevin pro potřeby památkové péče. Koncept pro připomínkování odbornou veřejností. Projekt DF11P010VV019 – Metody a nástroje krajinářské architektury pro rozvoj území, řešitel Zahradnická fakulta MENDELU, Lednice. 2012.
- PEJCHAL, M. – P. ŠIMEK. Dendrologický potenciál, in: Potenciál v zahradní a krajinářské tvorbě: Luhačovice 2001. Praha: Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, 2001, s. 16–19.
- ŠIMEK, P. Městská zeleň. ŠRYTR, P. et al Městské inženýrství. 2 díl. Academia, 2001a, s. 183-225. ISBN 80-200-0802-0
- ŠIMEK, P. Vymezení pojmu „vegetační prvek“ a jeho praktické uplatnění, in Konference k 20. výročí trvání samostatného studia oboru pro zahradní a krajinářskou tvorbu. Lednice na Moravě: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita Brno, 1998, s. 87–95.
- ŠIMEK, P. Kvalita realizace zahradního díla v souvislostech. Pohled do historie a poznámky k současnosti. In: Zahradní a krajinářská tvorba v souladu s přírodou: inspirace, pokora, odpovědnost. Luhačovice, 2012: SZKT s. 27–35. ISBN 978-80-86950-13-6.
- ZÁMEČNÍK, R.; ŠIMEK, P. Principy obnovy památky zahradního umění na modelovém příkladu zahrady Stiassni v Brně. Zprávy památkové péče, roč. 75, rok 2015, č. 2, s. 135–149. ISSN 1210-5538.
- ZÁMEČNÍK, R. – ŠIMEK, P. Specifika obnovy historické zahrady vily Stiassni. Zahrada park krajina, č. 2, rok 2015, s. 12–17. ISSN 1211-1678.
- ZÁMEČNÍK, R. Otokar Fierlinger (1888–1942): Inspirační zdroje a východiska pro tvorbu. Prameny a studie: Z historie zemědělství IV, rok 2013, č. 51, s. 4–55. ISSN 0862-8483. ISBN 978-80-86874-46-3.
- ZÁMEČNÍK, R. Villa Gardens Architecture between theWorldwars Czechoslovakia. Acta horticulturae et regiotecturae. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, rok 2013, roč. 16, č. 2, s. 53–57. ISSN 1336-2563.
- ZÁMEČNÍK, R. Zahradní architekti první republiky. Zprávy památkové péče. Praha: Národní památkový ústav, generální ředitelství. 2013, roč. 73, č. 4, s. 309–316. ISSN 1210-5538.
- ZÁMEČNÍK, R. Zahradní umění v Československu (1918–1939): Odkaz zahradního architekta Otokara Fierlingera. Sborník příspěvků z konference studentů doktorských programů Zahradnické fakulty 2013. 24. 10. 2013, Lednice. Brno: Mendelova univerzita v Brně. Vyd. 1. 2013, s. 113–118. ISBN 978-80-7375-896-7.
- ZÁMEČNÍK, R. Specifika vilové zahrady meziválečného období. Študentská vedecká konferencia FZKI 2013 – Sborník príspevkov zo študentskej vedeckej konferencie: Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva. Nitra – 23. apríl 2013. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre: Vyd. 1. 2013, s. 260–267. ISBN 978-80-552-1039-1.
- ZÁMEČNÍK, R. Zahrada vily Stiassni – příklad prvorepublikového zahradního umění. Zprávy památkové péče. Praha: Národní památkový ústav, generální ředitelství. 2013, roč. 73, č. 4, s. 317–323. ISSN 1210-5538.
- ZÁMEČNÍK, R. Květinový detail v zahradách první republiky. Prameny a studie, rok 2014, č. 52, s. 131–162. ISBN 978-80-86874-49-4.
- ZÁMEČNÍK, R. Dílčí poznatky o tvorbě zahradního architekta Josefa Minibergra – park Svodov. Prameny a studie, rok 2014, č. 54, s. 42–66. ISSN 0860-8483. ISBN 978-80-86874-54-8.

9. Přílohy

Oponentní posudek č. 1

1. Struktura metodiky

I. Cíl metodiky ANO

Komentář: Stanovený cíl, spočívající v seznámení odborné veřejnosti (památkářů a projektantů) s praktickými postupy uplatňovanými v procesu předprojektové a projektové přípravy obnovy kulturních památek zahradního umění založených v meziválečné době 20. století, zde byl dosazen do průsečíku několika kontextuálních případů a informačních zdrojů. Tato plasticky zvolená kombinace dostatečně představila památkovou obnovu zahrad sledovaného období na základě několika dobových příkladů, doplněných metodickými exkurzemi do heuristických a interpretačních možností (např. archivní instituce, letecké snímkování, dobová fotografie a ikonografie, svědectví pamětníků) s aktuálními odbornými metodami (např. pasport, dendrochronologický průzkum a různé typy dokumentaci).

II. Vlastní popis metodiky ANO

Komentář: Ačkoliv není hodnocená metodika předložena jako tzv. typ N_{met} – tedy Certifikovaná metodika, vychází vnitřní struktura z její požadované formy. Nachází se zde cíl metodiky, vlastní popis metodiky, srovnání novosti postupů, popis uplatnění i rozdělení seznamu použité literatury na tu související a publikace metodice předcházející. Autoři pouze osobitým způsobem uspořádali sled jednotlivých kapitol tak, aby lépe odpovídala informačnímu toku jejich předložené práce. Vedle představení středoevropského kontextu zahradního umění sledovaného období (kapitoly: vývoj zahradní dispozice, zahrada první republiky) lze jako přínos hodnotit zařazení medailonů významných dobových zahradních architektů. Je otázkou, proč mezi ně nebyli zařazeni také Otto Eisler a Albert Esch, případně proč nebylo v předložené práci více argumentováno jejich případné autorství návrhu (či několika dílčích návrhů?) zahradního parteru vily Stiasni.

III. Vyjádření k novosti postupů ANO

Komentář: Jak autoři uvádějí již v předmluvě, „problematice studia meziválečné zahradní tvorby na území ČSR byla do současných dnů věnována poměrně malá pozornost.“ Předkládané dílo tedy tvoří vedle několika publikovaných, a vesměs v práci citovaných odborných prací, první a skutečně novátorský počín.

IV. Popis uplatnění metodiky ANO

Komentář: Zdánlivě nepřiliš rozsáhlé zdůvodnění dostatečně relevantně a výstižně zhodnocuje záměr díla a jeho uplatnění v praxi.

V. Seznam použité související metodiky ANO

Komentář: Oponent oceňuje seznam použité literatury, zvláště s ohledem na šíři citovaných architektonických prací zaměřených na první republiku. Z chybějících by doporučil snad ještě dílo Emila Králíčka a Josefa Kafky, Rodinný dům, praktický rádce pro každého, kdo zamýšlí vlastní bydlo si zřídit nebo zřízené již chce zdokonalit, Praha 1929

nebo Bruno Taut, O nové bydlení, Praha 1926. Vzhledem k tomu, že se práce místy dotýká i místního kontextu vily Stiassni, bylo by vhodné odcitovat práce, zpracovávající minimálně zdejší místní část (M. Flodrová), nebo zhodnocující vilové stavby nejbližšího okolí.

VI. Seznam publikací, které předcházely metodice ANO

Komentář: Publikace uvedené v příslušném seznamu odkazují na cílený badatelský záměr a záběr autorů, jejichž výsledky patrně významně doplnily výpovědní obsahovou strukturu předloženého textu metodiky.

2} Dedikace na dotační program ANO

Komentář: Předložená metodika s názvem Památková obnova vilových zahrad založených v meziválečném období tvoří významný odborný počín a zcela souvisí s cíli záměru, realizovaném v souvislosti s koncepcí vzniku a činnosti projektu IOP Centrum obnovy památek architektury 20. století.

3) Souhrnné vyjádření ANO

Komentář: Předložená metodika představuje zásadní dílo, pohybující se obsahově v multioborovém rozhraní architektury a zahradní architektury sledovaného období tzv. první republiky. Vzájemná neoddiskutovatelná souvislost je zde možná poprvé komplexně představena tak, aby byla dostatečně demonstrována jejich vzájemná provázanost a současně nutnost komplexního uchopení případných snah o odpovídající památkovou obnovu; zejména u již pozapomenutých nebo dokonce ztracených koncepcí a vzorů. Funkce zahrad je zde s širokým záběrem představena a zařazena do dějinného kontextu, a díky tomu se jedná o publikaci s cílem stát se významným informačním zdrojem zájemců o problematiku zahrad meziválečného období i těch, kteří se pídí po odpovědích na často problematické otázky jejich rekonstrukcí.

*Mgr. Petr Czajkowski,
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně*

Oponentní posudek č. 2

Předložená metodika využila zvýšeného zájmu široké veřejnosti o éru architektonické tvorby v meziválečném období 20. století a zaměřila se na tuto dobu, kdy vznikaly dnes již ojedinělé komplexy vil a zahrad. Cílem práce je seznámit odbornou veřejnost s praktickými postupy, uplatňovanými během procesu obnovy takovýchto památek zahradního umění. Jedná se zejména o neprojektovou přípravu a vlastní projekční práce, tak aby byl zaručen odpovídající výsledek.

Metodika se velmi obsírně nejprve věnuje historickému exkurzu vývoje utváření sledované problematiky, dále se věnuje legislativnímu rámci a posléze postupu při obnově. Stadiu přípravných prací a postupů je věnována značná pasáž (od získávání plánových dokumentací až po průzkumy zahrady, tvorbu koncepce obnovy a finální dokumentace pro provedení stavby), kdy se text ne vždy jeví jako přehledný a návodný. Jedná se o metodiku.

Součástí práce je také charakteristika fenoménu vilové zahrady meziválečného období v našich zemích, mapující vývoj zahradních kompozic, sledující jejich rostlinný sortiment a jeho využití, a to až v detailu jednotlivých charakteristik okrasných rostlin. Samostatnou kapitolou je přehled zahradních tvůrců, architektů té doby s výstižnými popisy jejich prací.

Závěrečné zhodnocení celé práce je velmi pozitivní v tom slova smyslu, že se práce soustředila na téma dříve nepropracované systematicky a do hloubky, nebylo možné navázat na předchozí obdobné práce, neboť neexistují. Aby však bylo dosaženo stanoveného cíle, tedy správné interpretaci památek zahradního umění sledovaného období a jejich následnou účinnou obnovu, doporučuji doplnit (přehlednou formou) stávající text o další příklady zahradních komplexů z území tehdejšího Československa. Za účinnější pro účely metodiky také považuji přehledný a výstižný návod (pro vlastníky, projektanty i realizátory) veškerých doporučených úkonů obnovy památky zahradního umění, za kterou lze jistě zahradu sledovaného období označit. Za velmi cenné považuje sestavení přehledu literatury mapující toto období.

*Ing. Ina Truxová,
Národní památkový ústav, generální ředitelství*

A series of horizontal dotted lines for writing notes, spanning the width of the page.

Památková obnova vilových zahrad založených v meziválečném období

Pavel Šimek, Roman Zámečník

Vydal Národní památkový ústav ve spolupráci s Metodickým centrem moderní architektury v Brně
v roce 2015 jako 66. svazek edice Odborné a metodické publikace
1. vydání

Autoři textu: doc. Ing. Pavel Šimek, Ph.D., Ing. Roman Zámečník
Autoři fotografií a ilustrací: doc. Ing. Pavel Šimek, Ph.D., Ing. Roman Zámečník, archiv NPÚ, archiv autorů
Odborný redaktor: Mgr. Lukáš Hytša
Grafické zpracování a tisková příprava: Jan Šíma

ISBN 978-80-7480-038-2

ISBN 978-80-7480-038-2

9 788074 800382 >